CAMPŪRĀMĀYAṆAM

KIṢKINDHĀ-KĀṆḌA

VIDYĀRATNA
PANDIT S. RANGACHAR, M.A.

Samskrita Sahitya Sadana
2, DEVAPARTHIVA ROAD, CHAMARAJAPURAM
MYSORE—4

Rs. 2—75

चम्पूरामायणे

किष्किन्धाकाण्डः

With Introduction,
English Translation, Kannada word to word meaning, &c.
by
VIDYĀRATNA S. RANGACHAR, M.A.

Samskrita Sahitya Sadana
2, DEVAPARTHIVA ROAD, CHAMARAJAPURAM
MYSORE – 4

REVISED SECOND EDITION 1966

*

अथ सरसिजयोनेराज्ञया रामवृत्तं
करबदरसमानं प्रेक्ष्य दृष्ट्या प्रतीच्या ।
शुभमतनुत काव्यं स्वादु रामायणाख्यं
मधुमयफणितीनां मार्गदर्शी महर्षिः ॥

Then, at the behest of Brahma, the great sage (Vālmīki), a seer of the styles of nectareous words composed the auspicious and sweet poem named Rāmāyaṇa, having beheld with his inward vision the whole story of Rāma as if it were a jujube fruit on the palm. — *Campūrāmāyaṇa I 8*

**

PRINTED BY
SAMSKRITA SAHITYA SADANA
2, DEVAPARTHIVA ROAD, CHAMARAJAPURAM, MYSORE 4

INTRODUCTION

Any literary composition of a poet (कवेः कर्म) is generally termed Kāvya[1] in Sanskrit. This Kāvya is recognised to be of two kinds — 1. Dṛs'ya and 2. S'ravya. Under DṚS'YA, we have the *drama* and such other *seeable* literary writings, while under S'RAVYA we have[2] 1. the Prose 2. Poetry and 3. the CAMPŪ (prose interspersed with poetry).

The word Campū is derived from the root [3]चम्प् (10 u.—to go; to move) and is generally used in the feminine. The Campū species of composition appears to have got this name by its providing free scope to the poet to reveal his talents both in prose and verse in such a way that the kāvya moves on smoothly entertaining the reader with varying melodies. Bhoja[4] compares this admixture of prose and poetry to a happy blending of vocal and instrumental music. Veṅkaṭādhvarin considers it a combination[5] of grapes and honey, while,

---

[1] Cf. (१) रमणीयार्थप्रतिपादकः शब्दः काव्यम् । — जगन्नाथपण्डितः
(२) वाक्यं रसात्मकं काव्यम् । — साहित्यदर्पण I
(३) तददोषौ शब्दार्थौ सगुणावनलंकृती पुनः क्वापि—काव्यप्रकाश I
(४) शरीरं तावदिष्टार्थव्यवच्छिन्ना पदावली—काव्यादर्श I 10
(५) निर्दोषा लक्षणवती सरीतिर्गुणभूषिता ।
सालङ्काररसानेकवृत्तिर्वाक् काव्यनामभाक् ॥—चन्द्रालोक I 7

[2] गद्यं पद्यं च मिश्रं च तत् त्रिधैव व्यवस्थितम् । —Daṇḍin

[3] चम्पयतीति चम्पूः—that which moves (smoothly).

[4] Cf. Bhoja's praise of the campū-style in his चम्पूरामायण I 3
गद्यानुबन्धरसमिश्रितपद्यसूक्तिः हृद्या हि वाद्यकलया कलितेव गीतिः ।

[5] सङ्गः कस्य हि न स्वदेत मनसे माध्वीकमृद्वीकयोः —Vis'vaguṇādars'a

according to Haricandra, prose associated with poetry accords intense delight like a lovely wife who is quite young in age and in the bloom of youth.[6]

Daṇḍin recognises this type of kāvya in his Kāvyādars'a where he defines it thus — गद्यपद्यमयी चम्पूः[7]. From this, it is obvious that the Campū kind of literature was current even before him, i.e. 7th cent. A D. But no Campū-kāvyas as such belonging to that period are available. The (1) Jīvandhara-campū by Haricandra is assigned to the 6th cent. A.D. by some scholars, while Kuppuswamy Sastri[8] holds that this author lived after 900 A.D. No doubt one Haricandra is spoken of as a celebrated author by Bāṇa,[9] but we cannot be sure that the [10]Haricandra mentioned by Bāṇa is the [11]same as the author of the Jīvandhara-campū.

---

[6] गद्यावलीपद्यपरंपरा च प्रत्येकमप्यावहति प्रमोदम् ।
हर्षप्रकर्षं तनुते मिलित्वा द्राग्बाल्यतारुण्यवतीव कान्ता ।—जीवन्धरचम्पू

[7] गद्यपद्यमयं काव्यं चम्पूरित्यभिधीयते —Vis'vanātha

[8] Intro. to Nilakaṇṭha-vijaya (Bālamanorama series)

[9] पदबन्धोज्ज्वलो हारी कृतवर्णक्रमस्थितिः ।
भट्टारहरिचन्द्रस्य गद्यबन्धो विभाव्यते ॥ — Harṣacarita

[10] Haricandra is classed with other great poets in the Sadukti-karṇāmṛta (5139)—

सुबन्धौ भक्तिर्नः क इह रघुकारे न रमते
धृतिर्दाक्षीपुत्रे हरति हरिचन्द्रोऽपि हृदयम् ।
विशुद्धोक्तिः सूरः प्रकृतिमधुरा भारविगिरः
तथाप्यन्तर्मोदं कमपि भवभूतिर्वितनुते ॥

[11] Hultzsch denies the identity (Journal of the Mythic Society XII 318); and Peterson is uncertain. (See his Report on the search of Sanskrit Mss. in the Bombay circle I to IV)

Although earlier campū works are not available, the campū style must have been freely employed for their compositions by writers even from early times, for, we have in the [12]Vedic Ākhyānas, in the Buddhistic Jātakas, in the Purāṇas and in fables, plenty of passages where prose comes in between verses. However, the earliest Campū-kāvyas as such that we are now in possession of belong to the 10th cent. A.D.[13] and they are, besides the above mentioned Jīvandhara campu, (2) NALA-CAMPŪ (or the Damayantī-kathā) by Trivikrama or Simhāditya (914-16 A.D.) and (3) YAS'ASTILAKA of Somadeva[14] (951 A.D.) The (4) Rāmāyaṇa-campū by Bhoja (1018-63 A.D.) comes next and is a very popular campū. Abhinava Kālidāsa, who has not left his real name, also belongs to the 11th cent. and his (5) Bhāgavata-campū is noteworthy. Anantabhaṭṭa,[15] the author of (6) the Bhārata-campū and (7) another Bhāgavata-campū, is said to be a rival of Abhinava Kālidāsa. Although rivalry between poets should mean that they are generally contemporaries, some scholars hold that Anantabhaṭṭa belongs to the 15th century A.D. The (8) Vis'vaguṇādars'acampū of Veṅkaṭādhvarin (17th cent.) is a very famous and remarkable production which

---

[12] e g. S'unahs'ephopākhyāna, otherwise known as Haris'candropākhyāna in the Aitareya-brāhmaṇa.

[13] The inscriptions of Hariṣeṇa which belong to the early centuries of the Christian Era are in the Campū-style.

[14] This Somadeva is different from the author of the Kathāsaritsāgara.

[15] दिगन्तर-लसत्कीर्तिरनन्तकविकुञ्जरः ।
प्राणैस्तुल्यं सरस्वत्याः प्राणैषीच्चम्पुभारतम् ॥

is both instructive and interesting as it is satirical from beginning to end, [16]exposing the defects of the social and religious conditions of the period in South India. The (9) Nīlakaṇṭhavijaya-campu by Nilakaṇṭha Dikṣita (1638 A.D.) is also a very popular work.[17]

The five campūs, viz., (1) Rāmāyaṇa-campū (2) Bhāratacampū (3) Bhāgavatacampū (4) Vis'vaguṇādars'acampū and (5) Nīlakaṇṭhavijayacampū constitute what is generally called the पञ्चचम्पूs.

THE CAMPŪ-RĀMĀYANA

The Campūrāmāyaṇa (sometimes called Rāmayaṇa-campū) is a proso-poetic composition narrating the story of Rāma as described by Vālmīki in his well-known Rāmāyaṇa. Many a time the very words of Vālmīki are used in the course of the work. Every kāṇḍa begins with the same word[18] as

[16] It is said that before the author could complete this satirical work he lost his sight and that he regained it only after praising Lakṣmī and S'rīnivāsa by writing the two excellent stotras, viz., Lakṣmī-sahasram and S'rīnivāsa-sahasram.

[17] For a full survey of the Campū literature in Sanskrit, see our 'Outlines of the History of classical Sanskrit Literature,' Revised second edition, 1964, pp. 152 ff.

[18] Cf. the following commencements of the corresponding kāṇḍas in the two works.—

१) गच्छता दशरथेन...	Campū R. II	गच्छता मातुलकुलं...	Rāmā	II
२) प्रविश्य विपिनं महत्......	,, III	प्रविश्य तु महारण्यं........	,,	III
३) स तां सतां बुद्धिमिव......	,, IV	स तां पुष्करिणीं गत्वा....	,,	IV
४) ततो हनूमान्दशकण्ठ......	,, V	ततो रावणनीतायाः	,,	V

the one found at the commencement of the corresponding kāṇḍa of the Rāmāyaṇa. The work is very popular. This popularity appears to be due to its being a very faithful narration of Vālmīki's version of the story of Rāma in an elegant style.

The Campū-rāmāyaṇa ascribed to Bhoja is an incomplete work, as the author wrote up to the end of the Sundarakāṇḍa only. The subsequent (Yuddha) kāṇḍa has been supplemented by Lakṣmaṇa,[19] the son of Gaṅgādhara and Gaṅgāmbikā. He lived in a village named Sanagara, probably in the Circars. He is the author also of the Bhārata-campū-tilaka.

The sequel to this work embracing the Uttarakāṇḍa of the Rāmāyaṇa is called Uttaracampū. Besides the one noticed as XVI 3180 in the Descriptive Catalogue of Sanskrit Mss. of the Mysore Oriental Library and printed in Mysore, there are other Uttaracampūs by Yatirāja,[20] by S'aṅkarācārya,[21] by Hariharānanda,[22] by Rāghavācārya,[23] by Garalapuris'āstrin[24] and by Veṅkaṭādhvarin.[25]

The Campūrāmayaṇa has been commented

---

[19] The story of the Yuddhakāṇḍa has been supplemented also by Rājacūḍāmaṇidikṣita (see Adyar Sanskrit Mss. catalogue II 22), by Ghanas'yāma— [D.C.] Descriptive catalogue of Madras Oriental Mss. Library XXII 8615-16) and by Ekāmbaranātha (Hultzsch's Reports Madras 1905, III 1981)

[20-22] Nos. 302, 292, & 170 in the Cata. of Mss. in Private Libraries of the N. W. Provinces, Benares and Allahabad.

[23] Catalogue of Sanskrit Mss. in Mysore and Coorg by L. Rice, 248.

[24-25] Printed in Mysore.

upon by Rāmacandra,[26] Kāmes'vara,[27] Nārāyaṇa,[28] Mānadeva,[29] Ghanas'yāma[30] and an anonymous person.[31]

THE AUTHOR

The view that the Campūrāmāyaṇa is the work of Bhoja (of Dhārā) is probably wrong, for, the colophon of the work simply states that it is 'विदर्भराजविरचित.' The exact name of the author is not mentioned. But at the beginning of the Yuddha-kāṇḍa, its author Lakṣmaṇa clearly states that the earlier kāṇḍas were composed by Bhoja,[32] which we may accept as quite reliable. Then comes the question 'who is this Bhoja?' He cannot be the same as the author of the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa, S'ṛṅgāraprakās'a etc, as the colophons of these works are not the same as that of the Campūrāmāyaṇa. Cf.

I (१) इति श्री महाराजाधिराज श्री भोजदेवविरचिते सरस्वतीकण्ठाभरणे
(२) इति श्री महाराजाधिराज श्री भोजदेवविरचिते शृङ्गारप्रकाशे····
II इति श्री विदर्भराजविरचिते चम्पूरामायणे········।

The Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa, Sṛṅgāraprakās'a and other works are assigned to Bhoja of Dhārā. The

---

[26] Ed. Nirnayasagara Press, Bombay.

[27] [T.C.] Triennial Catalogue of Sanskrit Mss. Madras II 2372 and III 3789.

[28] D.C. Madras XXI 8312

[29] T.C. III 4020.

[30] D.C. Madras XXI 8219.

[31] Hultzch's Reports III No. 2170.

[32] Cf.— चेतः स्निह्यति तत्र दैशिकपदाम्भोजे च भोजे मम। I d and भोजेन तेन रचितामपि पूरयिष्यन्नल्पीयसापि वचसा etc. 2 a b; also Ghanas'yāma (Tanjore palace Mss. Catalogue VII 3149)— अथ विदर्भदेशाधिपतिः कविवदान्यः स्वयं कविः भोजराजः पञ्चकाण्डीं········

city of Dhārā is in Mālva, while Vidarbha, of which the author of the Campūrāmāyaṇa was king, is Berar. There is also this geographical difficulty to accept the identity.[33] All the same, we feel that it is not unlikely that the colophon of the Campūrāmāyaṇa originally read इति श्री वैदर्भीराजविरचिते etc., in order to lay stress on the mastery its author (Bhoja of Dhārā) had over the Vaidarbhī style (as will be pointed out in the last section of this Introduction) and that the term वैदर्भीराज became विदर्भराज in the hands of later scribes who perhaps could not comprehend the correct significance of this peculiar term वैदर्भीराज.

LIFE OF BHOJA

Bhoja of Dhārā, to whom tradition assigns[34] the Campūrāmāyaṇa, was the celebrated king of the Paramāra dynasty. He is known to have been a contemporary of king Ananta of Kasmir[35] (1028-1089 A D.). Bhoja had a very glorious reign between 1018 and 1063 A.D. Abdul Fazal in his Ain-i-Akbari says that it was Bhoja who shifted his capital to Dhārā from Ujjaini.[36]

[33] There have been several Bhojas. See R. Mitra, J.A.S. Bengal XXXII 93 and Weber's Indian Literature.

[34] Karuṇākara says that Bhoja wrote the Campū to illustrate his views on grammar recorded in his Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa. (See Triennial Catalogue of Sanskrit Mss. Madras IV 5459). This view is not reliable as the writer couples the names of Bhoja and Kālidāsa.

[35] See Rājataraṅgiṇī VII 190-193, 259 and Seshagiri Sastry [I.A.] Indian Antiquary I 340.

[36] See Seshagiri Sastri, I.A. I 319,

Bhoja was a great warrior. He fought several battles with neighbouring kings as also with the forces of Muhamad of Ghazni. Besides this, he was a great patron[37] of learning, being himself very learned. " A Mosque[38] at Dhārā now occupies the site of the King's Sanskrit college, in a temple dedicated appropriately to Sarasvatī, the goddess of Learning." "The great Bhojpur lake,[39] a beautiful sheet of water to the south-east of Bhoopal, covering an area of 350 sq. miles formed by masonic embankments closing the outlet in a circle of hills, was his noblest monument and continued to testify to the skill of his engineers until the 15th century when the dam was cut by order of a Mohammadan king and the water drained off. The bed of the lake is now a fertile plain intersected by the Indian Midland Railway."

There are some works named Bhojaprabandha, which describe Bhoja as scholar, poet and patron of learning, and give us an account of his life. The works are variously written by Ballāla[40], Merutuṅga,[41] Rājavallabha,[42] Vatsarāja,[43] S'ubhas'īla,[44]

---

[37] The Bhojaprabandha states that Bhoja used to honour every poet who composed a good s'loka in Sanskrit, by paying him so many lakhs of coins as the number of the letters in the s'loka. Cf. राजा (अक्षर) लक्षं ददौ ।

[38] Krishnamachariar's Classical Skt. Literature P. 501.

[39] Malcolm, Central India I 25; Kinclaid, I.A. xvii 350.

[40] Printed at the Nirnayasagar Press.

[41] [C.C.] Aufracht's Catalogus Catalogorum. I 418.

[42] William Taylor's Cätalogue I 63.

[43] C C. I 418. [44] Peterson's Report III 405.

and Padmagupta.[45] There is also an anonymous poem Bhojaprabandhasāra[46] besides Bhojacarita,[47] and Bhojarājasaccarita, a play in two acts by Vedānta Vāgis'a Bhattācārya.[48]

The following early life of Bhoja can be gathered from the Bhojaprabandha and the Bhojarājāṅka, an one act play by Sundaravīrarāghava.[49]

Bhoja was a minor when his father Sindhula died and hence his uncle Muñja ascended the throne. The young prince was very popular and had become very proficient in all the kalās. Envious of this, Muñja consulted an astrologer regarding the future of Bhoja and to his dismay learnt that he would reign for 55 years.[50] Thereupon Muñja decided to have the prince murdered secretly in a jungle and entrusted a tributary of his, named Vatsarāja, with the task of carrying out his decision. But the latter took pity on the young prince and concealed him somewhere. He however informed the king that he had murdered Bhoja and in proof of that showed him a sword besmeared with blood. He also gave him a green leaf on which a [51]s'loka was written by Bhoja in his own

---

45 See Introduction to युक्तिकल्पतरु (Bombay edition).

46 Gustav Oppert's Lists of Sanskrit Mss. 3667.

47 C.C. III 90. 48 C.C. I 418.

49 See Triennial Catalogue Op. cit. II 2413.

50 The astrologer's prediction was—पञ्चाशत्पञ्चवर्षाणि सप्तमासा दिनत्रयम् । भोजराजेन भोक्तव्यः सगौडो दक्षिणापथः ॥

51 मान्धाता च महीपतिः कृतयुगालङ्कारभूतो गतः
सेतुर्येन महोदधौ विरचितः क्वासौ दशास्यान्तकः ।
अन्ये चापि युधिष्ठिरप्रभृतयो याता दिवं भूपते
नैकेनापि समं गता वसुमती नूनं त्वया यास्यति ॥

hand-writing to point out that temporal fortunes were after all hollow. On reading it, Muñja became full of remorse. Later, on learning that Bhoja was alive, he vacated the throne in his favour and retired to the forest as an ascetic.

Several humorous stories about Bhoja's court-poets are related by Revaṇa Ārādhya (10th cent. A.D.) in his Kavisamayavilāsa.[52]

WORKS OF BHOJA

Many works on various branches of general and scientific literature such as grammar, philosophy, astronomy, medicine, law, architecture and trade are attributed to Bhoja. The following are some popular works[53] of his. Some of them are not yet published.

ORIGINAL WORKS—

1) Campūrāmāyaṇa 2) S'ṛṅgāraprakās'a
3) Saṅgītaprakās'a
4) Ākhyāyikā-s'ṛṅgāramañjarī[54]
5) Sarasvatī-kaṇṭhābharaṇa
6) S'ivadatta-stotra 7) Vidyāvinoda[54]
8) Cāṇakyanīti-sāra?[55] 9) S'ālihotra
10) Yuktikalpataru[56] 11) Tattva-prakās'a[57]
12) Subhāṣitāni (an anthology)[54]

---

[52] Mysore Oriental Library Mss. Catalogue 243.

[53] For a complete list of works, see Aufracht's Catalogus Catalogorum I 418, II 95; Bhandarkar's Report on the search for Sanskrit Mss. [1897] XXXVII; Catalogue of Mss. in Kasmir 376; and Z.D.M.G. XXVII 67.

[54] Mentioned in the introductory portion of the Yuktikalpataru, Bombay edn. [55] See Keith Op. cit. page 228.

[56] See Keith's History of Skt. Lit. P. 465, n. 5.

[57] Ibid page 481, n. 4.

COMMENTARIES—

1) Rājamārtāṇḍa (yoga)[58]
2) Raghuvams'a-vyākhyā[59]
3) S'ivatattvaratnakalikā[54]
4) Rājavārtika (Sāṅkhya)[60]

STYLE OF THE CAMPŪ-RĀMĀYANA

The Campūrāmāyaṇa is written in the simple and graceful Vaidarbhī style. In fact it can be cited as an excellent illustration of the [61] Vaidarbhī rīti, i.e., style. It embodies all the *Kāvyaguṇas*. Its language is fluent, but not pedantic. It abounds in alliterations and homely similes, but does not tire the reader with verbal jugglery. Descriptions are highly imaginative. The height to which the poet's imagination can soar is seen from his fine

---

[58] This is a commentary on the Yogasūtras. See Keith, Op cit. page 491.

[59] See Dr. Krishnamachariar, Op. cit. page 118 n. 2.

[60] रणरङ्गमल्ल or भोज ? —See Keith, Op. cit. page 489.

[61] Four rītis are generally distinguished—Vaidarbhī, Gauḍī, Pāñcālī, and Lāṭī, each named after the country where it is mostly in vogue. The Vaidarbhī rīti is thus defined

माधुर्यव्यञ्जकैर्वर्णैः रचना ललितात्मिका ।
अवृत्तिरल्पवृत्तिर्वा वैदर्भीरीतिरुच्यते ॥ — Sāhityadarpaṇa
असमस्तैकसमस्ता युक्ता दशभिर्गुणैश्च वैदर्भी ।
वर्गद्वितीयबहुला स्वल्पप्राणाक्षरा च सुविधेया ॥ — Rudraṭa

The Vaidarbhī style is generally praised by all poets—

'सति वक्तरि सत्यर्थे सति शब्दानुशासने ।
अस्ति तन्न विना येन परिस्रवति वाङ्मधु ॥ '

description[62] of the darkness of the As'okavana as entering into Rāvaṇa's heart, being swept off by the women escorting Rāvaṇa at night with their torch-brooms. Such elaborate descriptions as of sun-set which is in prose beginning with गगनतल-मिदमपरमहीधरकटककान्तारसमुद्भवदावपावकशिखाश्रेणिभिः किमु शोणितम् ? etc., (Sundara-kāṇḍa page 18 f.) and of Rāma's breaking the S'ivadhanus in the Bālakāṇḍa (stanzas 103–105) combine verbal melody with poetic imagination of a high order, while the short descriptions of moon-rise in stanzas 10 and 11 of the Sundara-kāṇḍa and of Viṣṇu in stanzas 13-15 of the Bāla-kāṇḍa have an enchanting charm about them.

The prose or verse that is employed throughout is just what is suited to the particular emotion that is intended to be evoked thereby. Even there, the words and the metres used are, by their very sound, suggestive of the sense they convey. After the short prose (para 4, Bālakāṇḍa), for instance, the arrival of the beautiful young twins, Lava and Kus'a, is narrated in the charming Rucirā metre with words the very sound of which mark not only the pleasing way of their coming but also the graceful features of the persons coming. Thus the Campū-rāmāyaṇa is unique in presenting to us a happy blend of sound and sense, as well as of imagination and emotion together.

---

62 रजनिचरमभागे वारसीमन्तिनीनां
 करतलकलिताभिर्दीपिकामार्जनीभिः ।
दिशि दिशि परिमृष्टं यत्तमस्तत्समस्तं
 हृदयमवजगाहे केवलं रावणस्य ॥ — सुन्दरकाण्डे १९

श्रीः

चम्पूरामायणे

किष्किन्धाकाण्डः

स तां सतां बुद्धिमिव प्रसन्नां
पम्पां वियोगज्वरजातकम्पः ।
विलोकयन् लोकनिविष्टकीर्ति-
रार्तिं रघूणां प्रवरः प्रपेदे ॥ १ ॥

That Rāma, the best of Raghus, whose fame had spread all over the world, suffered mental affliction, being possessed of a tremor caused by the fever of separation (from Sītā) on beholding that Pampā lake which was as clear as the intellect of virtuous people. [1]

ಸಃ=ಆ (ವಿರಾಧ ಖರ ದೂಷಣ ತ್ರಿಶಿರಸ್ ಕಬಂಧ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ) ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ), ಲೋಕನಿವಿಷ್ಟಕೀರ್ತಿಃ=ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿದ್ದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ ರಘೂಣಾಂ ಪ್ರವರಃ=ರಘುಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಮನು ಸತಾಂ=ಸತ್ಪುರುಷರ ಬುದ್ಧಿಂ ಇವ=ಬುದ್ಧಿಯಂತೆ ಪ್ರಸನ್ನಾಂ=ನಿರ್ಮಲವಾಗಿದ್ದ ತಾಂ = ಆ (ಋಷ್ಯಮೂಕಪರ್ವತದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ) ಪಂಪಾಂ = ಪಂಪಾಸರೋವರವನ್ನು ವಿಲೋಕಯನ್ = ನೋಡುತ್ತಾ (ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ) ವಿಯೋಗ-[1]ಜ್ವರ-ಜಾತ-[2]ಕಂಪಃ = ಸೀತಾವಿಯೋಗ ದುಃಖವೆಂಬ [1]ಸಂತಾಪದಿಂದ ಉಂಟಾದ [2]ನಡುಕವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಆರ್ತಿಂ=(ಮದನ)ದುಃಖವನ್ನು ಪ್ರಪೇದೇ=ಹೊಂದಿದನು. ॥ ೧ ॥

१. ततस्तस्यास्तटवने नानानोकहनिवहपरिष्कृते निभृतेतर[1]भ्रमण-परभृतव्रातचञ्चूमयविपञ्चीसमुदञ्चितपञ्चमाञ्चिता सन्तताकुञ्चितपञ्चशर-[2]शरासनवञ्चितपथिकजनसञ्चारप्रपञ्चा प्रमदचञ्चरीककुलकञ्चुकितमाधवी माधवीविभूतिरुदजृम्भत ।

[1] परिभ्रमण [2] शरासनशरासारवञ्चितसञ्चरपथिकप्रपञ्चा

Then, in the woods on its banks adorned by various groves of trees, there arose a vernal glory, which was marked by the *Pañcama* notes issuing forth from the lutes in the form of the beaks of multitudes of cuckoos moving unsteadily, where-in the travellers were deprived of their manifold journeys by the ever-drawn bow of Cupid (lit. the weilder of five arrows) and the jasmine creepers were provided with cloaks in the form of swarms of intoxicated bees.

ತತಃ=ಬಳಿಕ (ಆಗ) ನಾನಾ+[3]ಅನೋಕಹ-[4]ನಿವಹ-ಪರಿಷ್ಕೃತೇ= ಅನೇಕವಿಧ [3]ವೃಕ್ಷಗಳ [4]ತೋಪುಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾಗಿದ್ದ ತಸ್ಯಾಃ=ಆ ಪಂಪಾ ಸರೋವರದ ತಟವನೇ=ತೀರದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ [5]ನಿಭೃತೇತರ-ಭ್ರಮಣ-[6]ಪರಭೃತ-[7]ವ್ರಾತ-[8]ಚಂಚೂಮಯ-[9]ವಿಪಂಚೀ-[10]ಸಮುದಂಚಿತ-ಪಂಚಮ +[11]ಅಂಚಿತಾ=[5]ಅತಿಚಾಪಲ್ಯದಿಂದುಂಟಾದ ಭ್ರಮಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ [6]ಕೋಗಿಲೆ [7]ಹಿಂಡುಗಳ [8]ಕೊಕ್ಕಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ [9]ವೀಣೆಗಳಿಂದ [10]ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಪಂಚಮಸ್ವರದಿಂದ [11]ಮನೋಜ್ಞವಾದ, ಸಂತತ+[12]ಆಕುಂಚಿತ-[13]ಪಂಚಶರ-[14]ಶರಾಸನ-[15]ವಂಚಿತ-ಪಥಿಕಜನ-ಸಂಚಾರಪ್ರಪಂಚಾ = ನಿರಂತರವಾಗಿ [12]ಬಗ್ಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ [13]ಮನ್ಮಥನ [14]ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ [15]ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಯಾಣಿಕರ ಸಂಚಾರಪ್ರಚಾರವುಳ್ಳ, ಪ್ರಮದ-[16]ಚಂಚರೀಕಕುಲ-ಕಂಚುಕಿತ-[17]ಮಾಧವೀ=(ಮಕರಂದ ಸೇವನೆಯಿಂದ) ಮದಿಸಿದ [16]ದುಂಬಿಗಳ ಹಿಂಡಿನಿಂದ ಕವಚತೊಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತಾದ [17]ಅತಿಮುಕ್ತಲತೆಗಳುಳ್ಳ [18]ಮಾಧವೀ-ವಿಭೂತಿಃ=[18]ವಸಂತಋತುವಿನ ಸೊಬಗು ಉದಜೃಂಭತ= ವಿಜೃಂಭಿಸಿತ್ತು.

यत्र कान्तैर्वियुक्तानां युक्तानामपि सुभ्रुवाम् ।
डोलाकर्म वितन्वन्ति मनांसि च वपूंषि च ॥ २ ॥

Where-in, the minds of ladies separated from, and the bodies of those united with their husbands displayed a swinging. [2]

ಯತ್ರ=ಯಾವ ವಸಂತಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾಂತೈಃ=ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯತಮರಿಂದ ವಿಯುಕ್ತಾನಾಂ=ಅಗಲಿರುವ ಯುಕ್ತಾನಾಂ ಅಪಿ=ಮತ್ತು ಕೂಡಿರುವ ಸುಭ್ರುವಾಂ=ಸುಂದರಿಯರ ಮನಾಂಸಿ=ಹೃದಯಗಳೂ ಚ=ಮತ್ತು ವಪೂಂಷಿ=ಶರೀರಗಳೂ (ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ) ಡೋಲಾಕರ್ಮ=ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತೂಗುವಿಕೆಯನ್ನು ವಿತನ್ವಂತಿ=ಆಚರಿಸುತ್ತವೆಯೋ. ॥೨॥

[1]करतलैरपचायमथेक्षणै-
रपचयं च वनेषु जनेषु च ।
सुमनसां मनसामपि यद्दिने
विरचयन्ति विलोलविलोचनाः ॥ ३ ॥

[1] करतलैरपचार....

During the days where-of, ladies endowed with tremulous eyes performed the plucking of flowers on the trees with their hands and the robbing away of the minds of men (lovers) with their glances. [3]

ಯದ್ದಿನೇ=ಯಾವ ವಸಂತದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ವಿಲೋಲ-ವಿಲೋಚನಾಃ=ಚಂಚಲಾಕ್ಷಿಯರು ಕರತಲೈಃ=(ತಮ್ಮ) ಕರತಲಗಳಿಂದ ವನೇಷು=ಉದ್ಯಾನವನಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮನಸಾಂ=ಪುಷ್ಪಗಳ ಅಪಚಾಯಂ ಚ=ಕುಯ್ಯುವಿಕೆಯನ್ನೂ ಅಥ=ಅನಂತರ ಈಕ್ಷಣೈಃ=ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಜನೇಷು=ಜನರಲ್ಲಿ ಮನಸಾಂ=ಮನಸ್ಸುಗಳ ಅಪಚಯಂ=ಅಪಹಾರವನ್ನೂ (ಅಂದರೆ ಆಕರ್ಷಣವನ್ನೂ) ವಿರಚಯನ್ತಿ=ಮಾಡುತ್ತಾರೋ. ॥ ೩ ॥

२. तस्मिन्नसमशरसमरसमये [1]पम्पां समया पर्यटन् पर्याकुल-हृदयो हृदयदयितां हृदि लक्षयन् लक्ष्मणमित्थमभाषत ।

[1] अभितः परितः समया-निकषा-हा-प्रतियोगेऽपि — इति द्वितीया ।

Roaming about by the side of Pampā in that season of the warfare of Cupid who has an uneven number of arrows, Rāma, agitated in mind as he was, visualising his heart's beloved in his own heart, spoke thus to Lakṣmaṇa—

ತಸ್ಮಿನ್=ಆ ಅಸಮ-ಶರ-ಸಮರ-ಸಮಯೇ=ಸಮನಲ್ಲದ (ಅಂದರೆ ಐದು) ಬಾಣಗಳ ಮನ್ಮಥನ ಸಮರಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ವಸಂತಋತುವಿನಲ್ಲಿ) ಪಂಪಾಂ ಸಮಯಾ=ಪಂಪಾ ಸರೋವರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಟನ್=ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಪರ್ಯಾಕುಲಹೃದಯಃ=ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೃದಯದಯಿತಾಂ=(ತನ್ನ) ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಿಯಳಾಗಿದ್ದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೃದಿ=(ತನ್ನ) ಹೃದಯದಲ್ಲೇ ಲಕ್ಷಯನ್=(ನಿರಂತರ ಭಾವನೆಯಿಂದ) ಕಾಣುತ್ತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಇತ್ಥಂ=ಈ ರೀತಿ ಅಭಾಷತ=ಹೇಳಿದನು.

आधौ सिद्धौषधिरिव हिता केलिकाले वयस्या
पत्नी त्रेतायजनसमये क्षत्रियाण्येव युद्धे ।
शिष्या देवद्विजपितृसमाराधने बन्धुरार्तौ
सीता सा मे शिशिरितमहाकानने का न जाता ॥ ४ ॥

'That Sītā, who was beneficent to me like a rejuvinating medicine in my cares, a comrade during the period of sport, a religious partner at the time of offering worship to the holy fires, a heroine of the warrior race in battle, a disciple while propitiating the gods, Brahmins and the manes, and a kinsman in (my) distress, has not

become anything to me in this huge forest rendered chill. [4]

(ಯಾ=ಯಾವ ಸೀತೆಯು) ಮೇ=ನನಗೆ ಆಧೌ=ಮಾನಸ ವ್ಯಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧೌಷಧಿಃ ಇವ=ಸಂಜೀವಿನಿ ಮೊದಲಾದ ಔಷಧಿ ವಿಶೇಷದಂತೆ ಹಿತಾ=ಪಥ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಕೇಳಿಕಾಲೇ=ಕ್ರೀಡಾಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಯಾ=ಸ್ನೇಹಿತೆಯಾಗಿಯೂ, ತ್ರೇತಾಯಜನ-ಸಮಯೇ=ಆಹವನೀಯ, ದಕ್ಷಿಣ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ಹೋಮಮಾಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪತ್ನೀ=ಸಹಧರ್ಮಿಣಿಯಾಗಿಯೂ ಯುದ್ಧೇ=ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣೀ ಏವ =ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವಳೇ ಆಗಿಯೂ, ದೇವ-ದ್ವಿಜ-ಪಿತೃ-ಸಮಾರಾಧನೇ=ಇಷ್ಟದೇವತೆಗಳು ವಸಿಷ್ಠಾದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ದಶರಥ ಕೌಸಲ್ಯಾದಿ ಪಿತೃಗಳು ಇವರ ಪೂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯಾ=ಶಿಷ್ಯಳಾಗಿಯೂ, ಆರ್ತೌ=(ಆಗಂತುಕ) ಪೀಡಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂಧುಃ=ಬಂಧುವಾಗಿಯೂ, ಜಾತಾ=ಆಗಿದ್ದಳೋ, ಸಾ ಸೀತಾ=ಆ ಸೀತೆಯು ಶಿಶಿರಿತಮಹಾಕಾನನೇ=ತಣ್ಣಗಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ (ಈ) ಮಹಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾ ನ ಜಾತಾ=(ನನಗೆ) ಏನೂ ಆಗದೆಹೋದಳಲ್ಲ! ॥ ೪ ॥

मलयगिरिचरोऽयं मन्मथाधोरणाज्ञा-
मथितपथिकवर्गो मारुत[1]व्यालहस्ती ।
विरचयति मदीये शैत्यसौरभ्यमान्द्यै-
स्त्रिविधमदसमृद्धो मानसे वप्रलीलाम् ॥ ५ ॥

[1] व्याजहस्ती

This mischievous elephant in the form of the breeze moving about on the Malaya mountain, teasing the class of travellers at the command of his mahout Cupid, and being rich in his three-fold rut of coolness, fragrance and slovenliness, displays a butting sport in the Mānasa lake of my mind. [5]

ಮಲಯಗಿರಿಚರಃ=ಮಲಯ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ, ಮನ್ಮಥ+[1]ಆಧೋರಣ+ಆಜ್ಞಾ-ಮಥಿತ-ಪಥಿಕವರ್ಗಃ=ಮನ್ಮಥನೆಂಬ [1]ಮಾವಟಿ

ಗನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಥಿಕರ ಸಮೂಹವುಳ್ಳ ಅಯಂ= ಈ ಮಾರುತ-ವ್ಯಾಳಹಸ್ತೀ=ಮಾರುತವೆಂಬ ದುಷ್ಟಗಜವು ಶೈತ್ಯ-ಸೌರಭ್ಯ-ಮಾಂದ್ಯೈಃ=ತಂಪು, ಸುಗಂಧ, ಮಾಂದ್ಯಗಳಿಂದ ತ್ರಿವಿಧ-ಮದ-ಸಮೃದ್ಧಃ =ಮೂರು ವಿಧ ಮದಗಳಿಂದಲೂ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಮದೀಯೇ=ನನ್ನ ಮಾನಸೇ =ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಪ್ರಲೀಲಾಂ=ವಪ್ರಕ್ರೀಡೆಯನ್ನು ವಿರಚಯತಿ=ನಡೆಸುತ್ತಿದೆ.

३. ततो दुःसहविरहकृशानुभावं कृशानुभावं भावसन्धुक्षण-विचक्षणलक्ष्मणवचनधार्यमाणधैर्यं राघवमग्रतस्सुग्रीवो विलोक्य वालि-प्रहितापसर्पधिया सुदूरमपससर्प । स तु संमन्त्र्य मन्त्रिभिस्तयो-राशयमवजिगमिषुः प्रभञ्जनात्मजं प्राहिणोत् ।

Then Sugrīva, beholding in front of him Rāma whose mind had become weak on account of the unbearable workings of the fire of separation, but to whom courage was restored by the words of Lakṣmaṇa clever at infusing enthusiasm moved away a long distance with the impression that he was a spy sent by Vālin. However, after conferring with his ministers, he sent the son of *(Vāyu)* the wind-god in order to find out the purpose of both of them.

ತತಃ= ಬಳಿಕ ದುಃಸಹ-ವಿರಹ-ಕೃಶಾನು-ಭಾವಂ= ಸಹಿಸಲಾಗದ ವಿರಹವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯ ಚೇಷ್ಟೆಯುಳ್ಳ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ಕೃಶ+ಅನುಭಾವಂ= ಕ್ಷೀಣವಾದ ಮನಃಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಭಾವ-ಸಂಧುಕ್ಷಣ-ವಿಚಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ-ವಚನ-ಧಾರ್ಯಮಾಣ-ಧೈರ್ಯಂ= ಸ್ವಭಾವದ ಅನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಧೈರ್ಯವುಳ್ಳ ರಾಘವಂ=ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಅಗ್ರತಃ=ತನ್ನ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲೇ ಸುಗ್ರೀವಃ=ಸುಗ್ರೀವನು ವಿಲೋಕ್ಯ =ಕಂಡು ವಾಲಿ-ಪ್ರಹಿತ+[1]ಅಪಸರ್ಪ-ಧಿಯಾ=ವಾಲಿಯಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ [1]ಗೂಢಚಾರನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಸುದೂರಂ=ಬಹಳ ದೂರ ಅಪಸಸರ್ಪ= ಹೊರಟುಹೋದನು. ತು = ಆದರೆ ಸಃ = ಅವನು ಮಂತ್ರಿಭಿಃ = ಮಂತ್ರಿ

ಗಳೊಡನೆ ಸಂಮಂತ್ರ್ಯ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಿ ತಯೋಃ=ಆ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಬ್ಬರ ಆಶಯಂ=ಮನೋಗತವನ್ನು ಅವಜಿಗಮಿಷುಃ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪ್ರಭಂಜನ+ಆತ್ಮಜಂ=ವಾಯುವಿನ ಮಗನಾದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಪ್ರಾಹಿಣೋತ್=(ಅವರಲ್ಲಿಗೆ) ಕಳುಹಿಸಿದನು.

तपनपवनयोर्यः प्राप्तवान् पुत्रभावं
शतमखकृतपालि[1]र्विद्यया जन्मना च ।
स तु दशमुखकीर्तिस्तोमसोमस्य पक्ष-
श्चरम इव तनूमान् प्राप रामं हनूमान् ॥ ६ ॥

[1] वाणीविद्यया

And that Hanūmān, who had obtained the state of being the son of the Sun and the Wind by education and by birth respectively, who had a permanent mark impressed on him by Indra, and who appeared like an embodiment of the latter fortnight to the moon in the form of the heaped up mass of fame of the ten-headed Rāvaṇa, came to Rāma. [6]

ಯಃ=ಯಾವ (ಹನುಮಂತ)ನು ವಿದ್ಯಯಾ=ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದಿಂದಲೂ ಜನ್ಮನಾ ಚ=ಜನಿಸುವಿಕೆಯಿಂದಲೂ ತಪನ-ಪವನಯೋಃ=ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ವಾಯುಗಳಿಗೆ ಪುತ್ರಭಾವಂ=ಪುತ್ರನಾಗಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತವಾನ್=ಹೊಂದಿದ್ದನೋ (ಮತ್ತು) ಶತಮುಖ-ಕೃತ-ಪಾಲಿಃ=ಇಂದ್ರನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಹನುಭಂಗರೂಪವಾದ ಗುರುತುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನೋ ಸಃ ಹನೂಮಾನ್ ತು=ಆ ಹನುಮಂತನಾದರೋ ದಶಮುಖ-ಕೀರ್ತಿ-[1]ಸ್ತೋಮ-[2]ಸೋಮಸ್ಯ=ರಾವಣನ ಕೀರ್ತಿ[1]ರಾಶಿಯೆಂಬ [2]ಚಂದ್ರನ ತನೂಮಾನ್=ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತ ಚರಮಃ ಪಕ್ಷಃ ಇವ=ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಂತೆ ರಾಮಂ=ರಾಮನನ್ನು ಪ್ರಾಪ=ಸೇರಿದನು. ॥ ೬ ॥

—Hanūmān addresses Rāma and Lakṣmaṇa—

४. स एषः स्वीकृतभिक्षुवेषस्सविनयमेतावाबभाषे । —

“भवन्तौ कतरौ कान्ताकारौ कान्तारं कथमिदमवातरताम् ? विचित्रतरजिष्णुकोदण्डमण्डितावपि दिनस्यास्य सुदिनत्वाद्भवन्तौ न जीमूतौ । जटावल्कलयुतावपि जङ्गमत्वाद्भवन्तौ न कल्पवृक्षौ । तमोपहालोककलितावपि यौगपद्यभास्वरतेजस्सान्निध्याद्भवन्तौ न पुष्पवन्तौ ।

The same person (i.e., Hanumān), having put on the guise of a mendicant, spoke with humility to both of them (thus)—“Who are you two of handsome form and how did you enter this forest? Although adorned by the wonderful victorious bows (Indra's rain-bow), you two are not clouds, this being an auspicious (cloudless) day. Although possessing matted hair and bark-garments, you are not a pair of the celestial all-yielding trees, since you walk about. Although you are endowed with a resplendence that would dispel darkness, you two are not the Sun and the Moon by reason of the presence of concurrent resplendency (of both).

ಸ್ವೀಕೃತ-ಭಿಕ್ಷು-ವೇಷಃ=ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸನ್ಯಾಸಿಯ ವೇಷವುಳ್ಳ ಸಃ ಏವ=ಅದೇ ಹನುಮಂತನು ಸವಿನಯಂ=ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಏತೌ =ಈ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಕುರಿತು ಆ-ಬಭಾಷೇ=ಹೇಳಿದನು.

ಕಾಂತ+ಆಕಾರೌ=ಮನೋಹರವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಭವನ್ತೌ= ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಇದಂ=ಈ (ದುಷ್ಪ್ರವೇಶವಾದ) ಕಾಂತಾರಂ=ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಕಥಂ=ಹೇಗೆ (ಅಥವಾ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ) ಅವ+ಅತರತಂ=ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಿರಿ? ವಿಚಿತ್ರತರ-[1]ಜಿಷ್ಣು-[2]ಕೋದಂಡ-[3]ಮಂಡಿತೌ ಅಪಿ=ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ [1]ಜಯಶೀಲಗಳಾದ [2]ಧನುಸ್ಸುಗಳಿಂದ ([1]ರಾಮನ [2]ಬಿಲ್ಲುಗಳಿಂದ) ಅಲಂಕೃತರಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅಸ್ಯ ದಿನಸ್ಯ=ಈ ದಿವಸದ ಸುದಿನ

ತ್ವಾತ್=(ನಿಮ್ಮ ದರ್ಶನದಿಂದ) ಒಳ್ಳೆಯ ದಿವಸವಾಗಿರುವಿಕೆಯಿಂದ (ಮೋಡ ಗಳಿಲ್ಲದ ದಿನವಾಗಿರುವಿಕೆಯಿಂದ) ಭವಂತೌ=ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಜೀಮೂತೌ ನ= ಮೋಡಗಳಲ್ಲ. ಜಟಾ-ವಲ್ಕಲ-ಯುತೌ ಅಪಿ=ಜಟೆ ನಾರುಮಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಜಂಗಮತ್ವಾತ್ = ಸಂಚಾರಶೀಲತ್ವದ ಕಾರಣ ಭವಂತೌ= ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷೌ ನ=ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲ. ತಮೋಪಹ+ಆಲೋಕ-ಕಲಿತೌ ಅಪಿ=ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು) ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಪ್ರಕಾಶ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಯೌಗಪದ್ಯ-ಭಾಸ್ವರ-ತೇಜಃ-ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಾತ್=ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶನಶೀಲವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಭವಂತೌ= ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಪುಷ್ಪವಂತೌ ನ=ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಲ್ಲ.

कुशस्तम्भेऽपि सम्भूतं सौरभ्यमिव भासते ।
तपोवेषेऽपि सौन्दर्यं युवयोर्युवयोगिनोः ॥ ७ ॥

The beauty of both of you, young hermits, shines even in penance-dress, like fragrance arisen from a stem of Kus'a grass. [7]

ಕುಶ-ಸ್ತಂಭೇ ಅಪಿ = ದರ್ಭೆಗಳ ಕಾಂಡದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಸಂಭೂತಂ= ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸೌರಭ್ಯಂ ಇವ=ಪರಿಮಳದಂತೆ, ತಪೋವೇಷೇ ಅಪಿ= ತಪಸ್ವಿಗಳ ವೇಷದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಯುವ-ಯೋಗಿನೋಃ=ಯುವಕ ಯೋಗಿ ಗಳಾದ ಯುವಯೋಃ=ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಸೌಂದರ್ಯಂ=ಸೌಂದರ್ಯವು ಭಾಸತೇ =ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದೆ. ॥ ೭ ॥

युष्मद्वार्तासुधास्वादलुब्धयोः श्रोत्रयोस्सुखम् ।
स्वयमेव गृहीतुं मे जिह्वा प्रह्वा प्रवर्तते ॥ ८ ॥

My humble tongue engages itself voluntarily to procure joy for my ears that are coveting to taste the nectar of your speech. [8]

ಯುಷ್ಮದ್-ವಾರ್ತಾ-ಸುಧಾ + ಆಸ್ವಾದ-ಲುಬ್ಧಯೋಃ = ನಿಮ್ಮ ವೃತ್ತಾಂತವೆಂಬ ಅಮೃತವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಸೆಯುಳ್ಳ

ಶ್ರೋತ್ರಯೋಃ = ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಸುಖಂ = ಆನಂದವನ್ನು ಗೃಹೀತುಂ = ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೇ = ನನ್ನ ಪ್ರಹ್ವಾ = ನಮ್ರವಾದ ಜಿಹ್ವಾ = ನಾಲಗೆಯು ಸ್ವಯಂ ಏವ=ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ=ತೊಡಗಿದೆ. ॥ ೮ ॥

५. कश्चिदस्ति समस्तवानरपतिस्सुग्रीव इति । तेन भ्रातृभयात् ऋश्यमूकमुपाश्रितेन युवाभ्यां समं सख्यमिच्छता प्रेषितं [1]हनुमदभिधानं भिक्षुरूपच्छन्नं वानरमिमं जनमाञ्जनेयं प्रभञ्जनसञ्जातं जानीतम्" इति ।

[1] हनुमदभिधानं दधानं

There is one, Sugrīva by name,—the king of all monkeys. Know me, as one sent by him who, out of fear for his brother, is staying on the Ṛs'yamūka and is longing for your friendship; as a monkey named Hanūmān disguised as an ascetic; and as the son of Añjanā and born of the wind-god."

ಸುಗ್ರೀವಃ ಇತಿ=ಸುಗ್ರೀವನೆಂಬ ಕಶ್ಚಿತ್=ಒಬ್ಬನು ಸಮಸ್ತವಾನರಪತಿಃ=ಎಲ್ಲವಾನರಗಳಿಗೂ ರಾಜನಾಗಿ ಅಸ್ತಿ=ಇದ್ದಾನೆ. ಭ್ರಾತೃಭಯಾತ್ = ಅಣ್ಣನಾದ ವಾಲಿಯ ಭಯದಿಂದ ಋಶ್ಯಮೂಕಂ = ಋಶ್ಯಮೂಕಪರ್ವತವನ್ನು ಉಪಾಶ್ರಿತೇನ = ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ (ಮತ್ತು) ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ಸಮಂ = ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸಖ್ಯಂ = ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಇಚ್ಛತಾ = ಬಯಸುತ್ತಿರುವ ತೇನ = ಆ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಪ್ರೇಷಿತಂ = ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಹನುಮದ್ + ಅಭಿಧಾನಂ = ಹನುಮಂತನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಭಿಕ್ಷುರೂಪಚ್ಛನ್ನಂ=ಸನ್ಯಾಸಿರೂಪದಿಂದ ವೇಷಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ವಾನರಂ=ವಾನರನಾದ ಇಮಂ=ಈ ಜನಂ=ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಭಂಜನ-ಸಂಜಾತಂ=ವಾಯುವಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಆಂಜನೇಯಂ = ಅಂಜನಾದೇವಿಯ ಮಗನೆಂದು ಜಾನೀತಂ = ತಿಳಿಯಿರಿ; ಇತಿ=ಎಂದು (ಹೇಳಿದನು).

—Rāma and Sugrīva become friends—

६. ततस्तदीयं वचनमाकर्ण्य कर्णयुगळसुधावर्षि देवर्षिप्रतिमो दाशरथिस्तमुपाश्लिष्य तद्दर्शितेन पथा विरचितभुवनसौख्यं सख्यं

तपनतनयेन साकमग्निसाक्षिकमकरोत् ।

Then having heard his words which showered nectar to both his ears, Das'aratha's son who was equal to the celestial sages, after embracing him, entered into friendship with Sugrīva (son of the Sun), having Fire as witness in the manner pointed out by him (Hanumān),—a friendship that (later) brought about happiness to the world.

ತತಃ=ಆಮೇಲೆ ತದೀಯಂ=ಅವನ ಕರ್ಣಯುಗಲ-ಸುಧಾವರ್ಷಿ =ಕಿವಿಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಅಮೃತವರ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಂದರೆ ಆನಂದದಾಯಕವಾದ ವಚನಂ=ಮಾತನ್ನು ಆಕರ್ಣ್ಯ=ಕೇಳಿ ದೇವರ್ಷಿಪ್ರತಿಮಃ=ದೇವರ್ಷಿ ಸದೃಶನಾದ ದಾಶರಥಿಃ=ರಾಮನು ತಂ=ಅವನನ್ನು ಉಪಾಶ್ಲಿಷ್ಯ=ಆಲಿಂಗಿಸಿ ಕೊಂಡು ತತ್-ದರ್ಶಿತೇನ=ಅವನಿಂದ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಥಾ=ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ತಪನತನಯೇನ ಸಾಕಂ=ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನೊಡನೆ ವಿರಚಿತ-ಭುವನ-ಸೌಖ್ಯಂ=ಉಂಟುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಲೋಕಸೌಖ್ಯವುಳ್ಳ ಸಖ್ಯಂ=ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕಂ=ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಅಕರೋತ್=ಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

योगं वितन्वति हनूमति राघवस्य
वैवस्वतेन हरिणा समवर्तिना च ।
मेने विधिर्घटयितुं [1]कपिमिन्द्रपुत्रं
वैवस्वतेन हरिणा समवर्तिना च ॥ ९ ॥

[1] हरि....

While Hanumān was bringing about the association of Rāma, the descendant of Raghu, with the monkey who was born of the Sun and who treated all alike, Destiny thought of associating the monkey (Vālin), son of Indra, with Yama who was born of the Sun and who treated all alike. [9]

ಹನೂಮತಿ=ಆಂಜನೇಯನು ರಾಘವಸ್ಯ=ರಘುವಂಶಸಂಭೂತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ ಸಮವರ್ತಿನಾ=(ಸರ್ವರಲ್ಲೂ ಸರ್ವದಾ) ಸಮಾನವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ವೈವಸ್ವತೇನ=ಸೂರ್ಯನ ಮಗನಾದ ಹರಿಣಾ ಚ=ಸುಗ್ರೀವ ವಾನರನಿಗೂ ಯೋಗಂ=ಒಂದಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ವಿತನ್ವತಿ ಸತಿ=ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ ವಿಧಿಃ=ದೈವವು ಇಂದ್ರಪುತ್ರಂ ಕಪಿಂ=ಇಂದ್ರಪುತ್ರನಾದ ಕಪಿ ವಾಲಿಯನ್ನು ಸಮವರ್ತಿನಾ=ಅವರವರ ಕರ್ಮಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ವೈವಸ್ವತೇನ=ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ಹರಿಣಾ=ಯಮನೊಡನೆ ಘಟಯಿತುಂ=ಸೇರಿಸಲು ಮನೇ=ಯೋಚಿಸಿತು. ॥೬॥

७. ततस्तत्क्षणसंभूतविस्रंभाय प्रतिश्रुतवालिवधाय कथितनिजमन्मथदशाय दाशरथये सुग्रीवो दशग्रीवनीयमानसीतापातितानि कानिचिदाभरणानि न्यदर्शयत् ।

Then, to Das'aratha's son, who at once inspired confidence in him, promised to slay Vālin and related his own plight of love, Sugriva showed some ornaments that had been dropped by Sītā as she was being carried away by the ten-necked Rāvaṇa.

ತತಃ=ಬಳಿಕ ತತ್ಕ್ಷಣ-ಸಂಭೂತ-ವಿಸ್ರಂಭಾಯ=ಸ್ನೇಹಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಉಂಟಾದ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳ [1]ಪ್ರತಿಶ್ರುತ-ವಾಲಿವಧಾಯ=ವಾಲಿವಧ ಮಾಡುವುದಾಗಿ [1]ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ಕಥಿತ-ನಿಜಮನ್ಮಥದಶಾಯ=ತನ್ನ (ಸೀತಾವಿರಹಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ) ಮನ್ಮಥಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡ ದಾಶರಥಯೇ=ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಸುಗ್ರೀವಃ=ಸುಗ್ರೀವನು ದಶಗ್ರೀವ-ನೀಯಮಾನ-ಸೀತಾ-ಪಾತಿತಾನಿ=ರಾವಣನಿಂದ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೀತೆಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾನಿಚಿತ್=ಕೆಲವು ಆಭರಣಾನಿ=ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಅದರ್ಶಯತ್=ತೋರಿಸಿದನು.

प्रत्यर्पितानां कपिपुङ्गवेन
रामस्वकान्ताधृतभूषणानाम् ।

पवित : मलिन :

संस्कारहैन्यात्परिधूसराणां
प्रक्षालनं बाष्पजलैश्चकार ॥ १० ॥

With the waters of his tears Rāma performed the cleansing of those ornaments put on (earlier) by his beloved, which had become dirty through absence of cleansing, and which were restored (to him now by the best of the monkeys. [10]

ರಾಮಃ=ರಾಮನು ಕಪಿಪುಂಗವೇನ=ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಪ್ರತ್ಯರ್ಪಿತಾನಾಂ=ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಸಂಸ್ಕಾರಹಾನ್ಯಾ=ತೊಳೆಯದಿದ್ದುದರಿಂದ ಪರಿಧೂಸರಾಣಾಂ=ಸುತ್ತ ಧೂಳುಹಿಡಿದ ಸ್ವಕಾಂತಾಧೃತ-ಭೂಷಣಾನಾಂ=ತನ್ನ ಕಾಂತೆಯಿಂದ (ಹಿಂದೆ) ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಒಡವೆಗಳ ಪ್ರಕ್ಷಾಲನಂ=ತೊಳೆಯುವಿಕೆಯನ್ನು ಬಾಷ್ಪಜಲೈಃ=ಕಣ್ಣೀರಿನ ನೀರಿನಿಂದ ಚಕಾರ=ಮಾಡಿದನು. ॥ ೧೦ ॥

—The cause of Vālin's hostility is related—

किरा०१ सूच ८. ततस्सौमित्रिफणितनिर्बन्धसन्धुक्षितधैर्येण रामेणानुयुक्तो वालिवैरकारणं भानुसूनुरित्थमकथयत् । पुरा खलु निखिलरिपुकुलतिमिर-निचयमरीचिमालिनं वालिनं मायावी नाम दानवः कश्चन दुन्दुभेर्भ्राता युद्धाय रुद्ध्वा तद्बलचलितधृतिरुरगनगरकुहरमगाहत । तदनु गुहां गाहमानेन मानशालिना हेममालिना वालिना बिलमुखपालनाय निहितः तस्योत्थानवेळां [1]परिपालयन्नहं चिरकाले व्यतीते फेनस्त्यानं मांस[2]विसृत-मसृक्पूरमवेक्ष्य भ्राता मे निहत इति निरचिनवम् । तदनु विपुलोपल-[3]पटलपिहितबिलमुखस्तस्मै दत्वा स्वयमुदश्रुरुदकं नैवापमवापं शोकान्धः किष्किन्धाम् । अथ विदितवृत्तान्तैरमात्यैरभिषेचिते मयि, वाली

[1] प्रतिपालयन् [2] निसृत [3] फलक

मायाविनं निहत्य खरतरभुजपरिघविघट्टितबिलवदनपिधानस्तरसा रसातलात्पुरं प्रविष्टोऽतीव रुष्टः प्रभ्रष्टाशयं बहुशः प्रणिपतन्तं प्रतिपादितयाथातथ्यममुं जनं निरागसमपि नगरान्निरकासयत् । तदनु तदनुधावनात् कान्दीशीकस्य मम पर्वतेऽस्मिन्नकुतोभयसञ्चारकारणमाकर्ण्यताम् । पुरैकदा वालिनमतनुभुजबलमखिलकुलाचलचालनचतुरं चतुरर्णवलङ्घनजङ्घालं दुन्दुभिर्नाम वृन्दारकारिलुलायकायः परिभूय समरे समतिष्ठत । तदनु निहतस्य तस्य शरीरं वाली बलावलेपेन सकललोकविलय[3]विलोललुलितातुलबलपवनचलितलघुतूललीलया मतङ्गाश्रमक्षितौ क्षिप्रमक्षिपत् ।

[3] विलोलदनिलबलचलित....

Then Sugriva, being asked the cause of Vālin's hostility by Rāma, in whom steadfastness of mind was instilled by Lakṣmaṇa's words of persuasion, said to him thus. — Formerly a demon named Māyāvin, brother of Dundubhi, having held up in a battle Vālin who is a Sun to the whole mass of darkness in the form of the entire host of his enemies, (and then,) his courage failing him at Vālin's might, fled into an abyss of the city of the serpents (in the nether world). Thereupon, by that proud Vālin wearing a gold necklace, as he was entering into the cave, I was ordered to guard the mouth of that cave; I, awaiting the time of his emergence, beholding, after the lapse of a long time, a stream of blood bubbling forth laden with flesh, concluded that my brother had been killed. Thereafter, having shut the mouth of the cave with a big rock of stone and having, on my part, offered unto him libations of water, shedding tears, I reached Kiskindhā, blinded by grief. Then, after I was

crowned king by the ministers to whom the news came-to be known, Vālin, having killed Māyāvin and having broke open the (rock-) shutter of the cave-mouth with his mighty bolt-like arms, came out of the nether world in haste and entered the city, grew wild and expelled me out of the city although I was not at fault;—me, who knew not what to do, who prostrated before him several times and explained to him the truth. Since then, to me afraid of being pursued by him, there is no fear from any one while moving about on this mountain, the reason for which, please hear. In olden days, one day, a demon named Dundubhi of a buffalo's form attacked and stood to fight with Vālin whose strength of arms was no small, who was capable of shaking all the *kula* mountains even, and was the swiftest in crossing all the four oceans. Then in his pride of strength, Vālin threw off very soon the body of the demon killed by him into the yard of the hermitage of Mataṅga, with as little concern as in the case of light cotton moved by a tempest blowing with a matchless force, raging more and more at the deluge of the whole world.

ತತಃ=ಬಳಿಕ ಸೌಮಿತ್ರಿ-ಭಣಿತ-ನಿರ್ಬಂಧ-ಸಂಧುಕ್ಷಿತ-ಧೈರ್ಯೇಣ= ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತುಗಳ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿಸಲ್ಪಲ್ಪ ಧೈರ್ಯವುಳ್ಳ ರಾಮೇಣ = ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಅನುಯುಕ್ತಃ = ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಭಾನುಸೂನುಃ = ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ವಾಲಿವೈರಕಾರಣಂ = ವಾಲಿಯ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇತ್ಥಂ=ಈ ರೀತಿ ಅಕಥಯತ್=ಹೇಳಿದನು.—ಪುರಾ=ಹಿಂದೆ ನಿಖಿಲ-ರಿಪುಕುಲ-[1]ತಿಮಿರನಿಚಯ-ಮರೀಚಿಮಾಲಿನಂ = ಸಮಸ್ತ ಶತ್ರು ಮಂಡಲವೆಂಬ[1] ಅಂಧಕಾರ ಸಮೂಹಕ್ಕೂ ಸೂರ್ಯನಾಗಿದ್ದ ವಾಲಿನಂ=ವಾಲಿ ಯನ್ನು ದುಂದುಭೇಃ=ದುಂದುಭಿಯ ಭ್ರಾತಾ=ಅಣ್ಣನಾದ ಮಾಯಾವೀ ನಾಮ = ಮಾಯಾವಿಯೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಕಶ್ಚನ=ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ ದಾನವಃ=

ರಾಕ್ಷಸನು ಯುದ್ಧಾಯ= ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರುದ್ಧ್ವಾ= ತಡೆದು ತದ್‌ಬಲ-ಚಲಿತ-ಧೃತಿಃ=ಆ ವಾಲಿಯ ಬಲದಿಂದ ನೀಗಿದ ಧೈರ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಉರಗ-ನಗರ-ಕುಹರಂ= ಸರ್ಪಗಳ ನಗರವಾದ ಪಾತಾಳದ ಗುಹೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಅಗಾಹತ=ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ತದನು=ಆಮೇಲೆ ಗುಹಾಂ=ಗುಹೆಯನ್ನೂ ಗಾಹಮಾನೇನ=ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಾನಶಾಲಿನಾ=ಅಭಿಮಾನಶಾಲಿಯಾದ ಹೇಮಮಾಲಿನಾ=ಇಂದ್ರದತ್ತವಾದ ಚಿನ್ನದ ಸರವನ್ನು (ಸದಾ) ಧರಿಸಿದ್ದ ವಾಲಿನಾ=ವಾಲಿಯಿಂದ ಬಿಲಮುಖ-ಪಾಲನಾಯ=ಗುಹಾದ್ವಾರದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿಹಿತಃ=ನಿಯುಕ್ತನಾಗಿ ಅಹಂ= ನಾನು ತಸ್ಯ = ಆ ವಾಲಿಯ ಉತ್ಥಾನ-ವೇಲಾಂ=ಹಿಂದಿರುಗಿಬರುವ ಸಮಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಯನ್= ಕಾಯುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಚಿರಕಾಲೇ=ತುಂಬ ದೀರ್ಘಕಾಲವು ವ್ಯತೀತೇ=ಕಳೆಯಲಾಗಿ ಫೇನಸ್ತ್ಯಾನಂ= ನೊರೆಗಟ್ಟಿದ ಮಾಂಸವಿಸ್ಮೃತಂ= ಮಾಂಸದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಅಸೃಕ್-ಪೂರಂ=ರಕ್ತಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಅವೇಕ್ಷ್ಯ=ಕಂಡು ಮೇ=ನನ್ನ ಭ್ರಾತಾ=ಅಣ್ಣನಾದ ವಾಲಿಯು ನಿಹತಃ ಇತಿ=ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರಚಿನವಂ=ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದೆನು. ತದನು=ಅನಂತರ ವಿಪುಲ+ ಉಪಲ-ಪಟಲ-[1]ಪಿಹಿತ-ಬಿಲಮುಖಃ=ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯಿಂದ ಗುಹಾದ್ವಾರವನ್ನು [1]ಮುಚ್ಚಿದವನಾಗಿ ಸ್ವಯಂ=ನಾನೂ ಉದಶ್ರುಃ=ಹೊರ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣೀರುಳ್ಳವನಾಗಿ ತಸ್ಮೈ=ಆ ವಾಲಿಗೆ ನೈವಾಪಂ ಉದಕಂ =ತರ್ಪಣದ ನೀರನ್ನು ದತ್ವಾ=ಕೊಟ್ಟು ಶೋಕ+ಅಂಧಃ=ಭ್ರಾತೃಶೋಕದಿಂದ ಕುರುಡನಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಏನುಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನರಿಯದೆ) ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂ= ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಅವ+ಆಪಂ=ಬಂದು ಸೇರಿದೆನು. ಅಥ=ಆಮೇಲೆ ವಿದಿತ ವೃತ್ತಾಂತೈಃ=ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೃತ್ತಾಂತವುಳ್ಳವರಾದ ಅಮಾತ್ಯೈಃ= ಮಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ಮಯಿ=ನಾನು ಅಭಿಷೇಚಿತೇ (ಸತಿ)=ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿರಲಾಗಿ, ವಾಲೀ=ಆ ವಾಲಿಯು ಮಾಯಾವಿನಂ=ಮಾಯಾವಿ ದಾನವನನ್ನು ನಿಹತ್ಯ=ಕೊಂದು ಖರತರ-ಭುಜಪರಿಘ-ವಿಘಟ್ಟಿತ-ಬಿಲವದನ-ಪಿಧಾನಃ =ತುಂಬ ಕಠಿಣವಾದ ತನ್ನ ಭುಜಗಳೆಂಬ ಪರಿಘಾಯುಧದಿಂದ ಗುಹಾದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಮುಚ್ಚಿದ್ದ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯನ್ನು ಚೂರುಮಾಡಿದವನಾಗಿ ತರಸಾ= ವೇಗವಾಗಿ ರಸಾತಲಾತ್= ಪಾತಾಳದಿಂದ ಪುರಂ=(ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾ)ಪಟ್ಟಣವನ್ನು

ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ=ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವನಾಗಿ ಅತೀವ=ತುಂಬ ರುಷ್ಟಃ=ಕೋಪಗೊಂಡವನಾಗಿ ಪ್ರಭ್ರಷ್ಟ[1]ಆಶಯಂ=(ಇವನನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೇ) [1]ಬುದ್ಧಿ ನಷ್ಟಗೊಂಡಿದ್ದ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ಬಹುಶಃ=ಅನೇಕಸಲ ಪ್ರಣಿಪತಂತಂ=ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಮತ್ತು) ಪ್ರತಿಪಾದಿತ-ಯಾಥಾತಥ್ಯಂ=ಸತ್ಯಾಂಶವನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ ನಿರಾಗಸಂ=ತಪ್ಪಿತಸ್ಥನಲ್ಲದ ಅಮುಂ ಜನಂ=ಈ ನನ್ನನ್ನು ನಗರಾತ್=ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ನಿರಕಾಸಯತ್ = ಹೊರಗಟ್ಟಿದನು. ತದನು=ಆಮೇಲೆ ತದ್+ಅನುಧಾವನಾತ್=ಆ ವಾಲಿಯು (ನನ್ನನ್ನು) ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುದರಿಂದ ಕಾಂದಿಶೀಕಸ್ಯ=ಭಯದಿಂದೋಡಿದ ಮಮ=ನನಗೆ ಅಸ್ಮಿನ್=ಈ ಪರ್ವತೇ=ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಅಕುತೋಭಯ-ಸಂಚಾರ-ಕಾರಣಂ = ಯಾವ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಭಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಸಂಚರಿಸಲಿರುವ ಕಾರಣವು ಆಕರ್ಣ್ಯತಾಂ=(ನಿನ್ನಿಂದ) ಆಲಿಸಲ್ಪಡಲಿ. ಪುರಾ=ಹಿಂದೆ ಏಕದಾ=ಒಂದು ದಿವಸ ಅತನು-ಭುಜಬಲಂ=ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ ಬಾಹುಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ ಅಖಿಲ-ಕುಲಾಚಲ-ಚಲನ- ಚತುರಂ = ಸಮಸ್ತ ಕುಲಪರ್ವತಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಲು ಶಕ್ತನಾದ ಚತುರರ್ಣವ-ಲಂಘನ-ಜಂಘಾಲಂ = ನಾಲ್ಕು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನೂ ದಾಟುವಷ್ಟು ಜಂಘಾಬಲವುಳ್ಳ ವಾಲಿನಂ=ವಾಲಿಯನ್ನು ಲುಲಾಯಕಾಯಃ=ಎಮ್ಮೆಕೋಣನ ಆಕೃತಿಯ ದುಂದುಭಿಃ ನಾಮ=ದುಂದುಭಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವೃಂದಾರಕ+ಅರಿಃ=ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರುವಾದ ದಾನವನೊಬ್ಬನು ಪರಿಭೂಯ=ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಎದುರಿಸಿ ಸಮರೇ=ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಮುತಿಷ್ಠತ=ಸತ್ತುಹೋದನು. ತದನು=ಆಗ ನಿಹತಸ್ಯ=ಮೃತನಾದ ತಸ್ಯ=ಆ ದುಂದುಭಿಯ ಶರೀರಂ=ಶರೀರವನ್ನು ವಾಲೀ=ವಾಲಿಯು ಬಲ+ಅವಲೇಪೇನ=(ತನ್ನ) ಬಲದ ಗರ್ವದಿಂದ ಸಕಲ-ಲೋಕ-ವಿಲಯ-ವಿಲೋಲ-ಲಲಿತ+ಅತುಲಬಲ-ಪವನ-ಚಲಿತ-[1]ಲಘು-[2]ತೂಲ-ಲೀಲಯಾ=ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳ ಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಚಂಚಲವೂ ಲಲಿತವೂ ಆದ ಅಸಮಾನ ಬಲವುಳ್ಳ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಹಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ [1]ಹಗುರವಾದ [2]ಹತ್ತಿಯಂತೆ ಮತಂಗ+ಆಶ್ರಮ-ಕ್ಷಿತೌ=ಮತಂಗಾಶ್ರಮದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ=ಬೇಗ ಅಕ್ಷಿಪತ್=ಎಸೆದುಬಿಟ್ಟನು.

तत्र वालिकरनुन्ननिष्पतद्दुन्दुभि[1]प्रभवरक्तबिन्दुभिः ।
पाटलं तदभवन्मुनेर्वनं तस्य वक्त्रमपि रोष[2]पाटलम् ॥११॥

[1] प्रसृत.... [2] ....दूषितम् ; रूषितम्

With the drops of blood arisen from Dundubhi crushed by Vālin's hand and dropped in that place, that forest of the sage became red; (and) his face also became red with rage. [11]

ತತ್ರ=ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಾಲಿಕರ-ನುನ್ನ-ನಿಷ್ಪತತ್+ದುಂದುಭಿ-ಪ್ರಭವ-ರಕ್ತಬಿಂದುಭಿಃ=ವಾಲಿಯ ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟುದರಿಂದಲೇ ಹೊರಗೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ದುಂದುಭಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ರಕ್ತದ ಬಿಂದುಗಳಿಂದ ಮುನೇಃ=ಮತಂಗಋಷಿಯ ತತ್ ವನಂ=ಆ ಕಾಡು ಪಾಟಲಂ ಅಭವತ್=ಕೆಂಪಾಯಿತು. ತಸ್ಯ=ಆ ಋಷಿಯ ವಕ್ತ್ರಂ ಅಪಿ=ಮುಖವೂ ಕೂಡ ರೋಷಪಾಟಲಂ=ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಂಪಾಗಿ ಆಯಿತು. ॥೧೧॥

९. ततो मतङ्गशापबलादवालिवश्यमृश्यमूकं विमृश्यास्मिन् विस्मृतपुरनिवाससुखे मयि सुचिरं निवसति सति—

Therefore, considering that Ṛs'yamūka is beyond the reach of Vālin on account of the power of Mataṅga's curse, while I have been living here since a very long time, the luxuries of city life being forgotten,—

ತತಃ=ಆಮೇಲೆ ಮತಂಗ-ಶಾಪ-ಬಲಾತ್=ಮತಂಗಋಷಿಯ ಶಾಪದ ಬಲದಿಂದ ಋಷ್ಯಮೂಕಂ=ಋಷ್ಯಮೂಕಪರ್ವತವು ಅವಾಲಿ-ವಶ್ಯಂ=ವಾಲಿಗೆ ವಶ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು (ಅಂದರೆ ವಾಲಿಯು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು) ವಿಮೃಶ್ಯ=ಆಲೋಚಿಸಿ ಅಸ್ಮಿನ್=ಈ ಋಷ್ಯಮೂಕ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ಮೃತ-ಪುರನಿವಾಸ-ಸುಖೇ=ಮರೆತುಹೋದ ನಗರವಾಸ ಸೌಖ್ಯವುಳ್ಳ ಮಯಿ=ನಾನು ಸುಚಿರಂ=ದೀರ್ಘಕಾಲ ನಿವಸತಿ ಸತಿ=ವಾಸಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ,

अयमसुखयदेवं देव धीमान्हनूमान्
रिपुरिति भवतोऽपि त्रस्तमस्तौजसं माम् ।
दवहुतवहधूमस्तोम इत्यम्बुवाहा-
चकितमिव मयूरं मारुतो वारिशीतः ॥ १२ ॥

O my lord! this wise Hanumān thus gladdened me of depressed spirits and afraid of you too as an enemy, just as a breeze, cool being laden with water, would gladden the peacock afraid of a cloud thinking it to be a column of smoke of a wild fire."

ದೇವ=ಸ್ವಾಮಿಯೆ, ಧೀಮಾನ್=ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯಾದ ಹನೂಮಾನ್ =ಹನುಮಂತನು ರಿಪುಃ ಇತಿ=(ವಾಲಿಯೇ ಕಳುಹಿಸಿದ) ಶತ್ರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಭವತಃ ಅಪಿ=ನಿಮಗೂ ಕೂಡ ತ್ರಸ್ತಂ=ಹೆದರಿದ್ದ ಅಸ್ತ+ಓಜಸಂ=ನಷ್ಟವಾದ ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದ ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು ಏವಂ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅಸುಖಯತ್=ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದನು. ವಾರಿಶೀತಃ=ನೀರಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಶೀತವಾದ ಮಾರುತಃ=ಗಾಳಿಯು ದವ-ಹುತವಹ-ಧೂಮ-ಸ್ತೋಮಃ=ದಾವಾಗ್ನಿಯ ಹೊಗೆಯ ರಾಶಿ ಇತಿ=ಎಂದು ಅಂಬುವಾಹಾತ್ =ಮೋಡಕ್ಕೇ ಚಕಿತಂ=ಹೆದರಿದ ಮಯೂರಂ=ನವಿಲನ್ನು ಇವ=ಹೇಗೆ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತದೇ ಹಾಗೆ. ॥೧೨॥

— Fight between Vālin and Sugrīva —

१०. श्रुत्वाथ रामः शोकोदग्रां सुग्रीवगिरं, 'यद्येवं महाभाग, मा भैषीः । मम शिलीमुख एव वलीमुखस्य तस्यासून्कालक्षेपमपास्य पास्यति' इत्युक्त्वा तत्प्रत्ययार्थं पादाङ्गुष्ठप्रेरितदुन्दुभिकलेवरभरस्तत्कर्मणाप्यतृप्तस्य सुग्रीवस्य प्रार्थनया [1]सप्तभुवनस्तम्भसम्भावनया किल सप्तधा [2]धात्रा प्रवर्ध्यमानपरिणाहारोहान् [3]सप्तसालानविधेययातुधानकुलवध-

[1] सप्तभुवनभवनस्तम्भ... [2] धात्र्यां वर्धमान [3] सप्तसालानप्यविधेय....

विघायकेन सायकेन विव्याध । सोऽयं सायको िकटगिरिकटकमपि पाटयामास ।

Then, having heard Sugriva's words that had reached the height of sorrow, Rāma said — ' If so, noble sir, do not fear. The very arrow of mine shall drink, avoiding delay, the life of that monkey; and in order to infuse confidence in him, he kicked up with his toe the heavy body (corpse) of Dundubhi; and, at the request of Sugrīva not satisfied with even that act, he uprooted the seven sāla trees with a single arrow which could cause the slaughter of the whole race of the impudent Rākṣasas,—the sāla trees which were of a height and width that were made to increase by the Creator perhaps with the intention of providing the seven worlds with seven different pillars. That very arrow cleaved even the slopes of the nearby mountain.

ಅಥ=ಅನಂತರ ರಾಮಃ=ರಾಮನು ಶೋಕ+ಉದಗ್ರಾಂ=ಶೋಕ ಬಹುಳವಾದ ಸುಗ್ರೀವ-ಗಿರಂ=ಸುಗ್ರೀವನ ಮಾತನ್ನು ಶ್ರುತ್ವಾ=ಕೇಳಿ— ಮಹಾಭಾಗ=ವಾನರಸಾರ್ವಭೌಮನೇ! ಏವಂ ಯದಿ=ಹೀಗಾದರೆ ಮಾ ಭೈಷೀಃ=ಹೆದರಬೇಡ; ಮಮ=ನನ್ನ ಶಿಲೀಮುಖಃ ಏವ=ಬಾಣವೇ ತಸ್ಯ=ಆ ವಲೀಮುಖಸ್ಯ=ವಾನರನ (ಅಂದರೆ ವಾಲಿಯ) ಅಸೂನ್=ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕಾಲಕ್ಷೇಪಂ=ಕಾಲವಿಳಂಬವನ್ನು ಅಪಾಸ್ಯ=ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಸ್ಯತಿ=ಕುಡಿಯುವುದು. ಇತಿ=ಎಂದು ಉಕ್ತ್ವಾ=ಹೇಳಿ ತತ್‌ಪ್ರತ್ಯಯ+ಅರ್ಥಂ=ಅವನ ನಂಬಿಕೆಗೋಸ್ಕರ ಪಾದಾಂಗುಷ್ಠ-ಪ್ರೇರಿತ-ದುಂದುಭಿ-ಕಲೇವರ-ಭರಃ=ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ದುಂದುಭಿಯ ಶರೀರದ ಹೊರೆಯುಳ್ಳ, ತತ್-ಕರ್ಮಣಾ ಅಪಿ=ಆ ಕೆಲಸದಿಂದಲೂ ಅತೃಪ್ತಸ್ಯ=ತೃಪ್ತನಾಗದ ಸುಗ್ರೀವಸ್ಯ=ಸುಗ್ರೀವನ ಪ್ರಾರ್ಥನಯಾ=ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ಸಪ್ತಭುವನ-ಸ್ತಂಭ-ಸಂಭಾವನಯಾ=ಏಳು ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಆಧಾರಸ್ತಂಭ

ವಾಗುವಿಕೆಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕಿಲ=ಎಂಬಂತೆ ಸಪ್ತಧಾ=ಏಳು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಧಾತ್ರಾ=ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಪ್ರವರ್ಧ್ಯಮಾನ-[1]ಪರಿಣಾಹ [2]ಆರೋಹಾನ್=ಹೆಚ್ಚಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ [1]ವೈಶಾಲ್ಯ ಮತ್ತು [2]ಎತ್ತರಗಳುಳ್ಳ ಸಪ್ತಸಾಲಾನ್=ಏಳು ಸಾಲವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಅವಿಧೇಯ-ಯಾತುಧಾನಕುಲ-ವಧ-ವಿಧಾಯಕೇನ=ಅವಿಧೇಯರಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಕುಲದ ವಧೆಯನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸಾಯಕೇನ=ಬಾಣದಿಂದ ವಿವ್ಯಾಧ=ವೇಧಿಸಿದನು. ಸಃ ಅಯಂ=(ಸಾಲವೃಕ್ಷವನ್ನು ಭೇದಿಸಿದ) ಅಂತಹ ಈ ಸಾಯಕಃ=ಬಾಣವು ನಿಕಟ-ಗಿರಿ-ಕಟಕಂ ಅಪಿ=ಸಮೀಪದ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲುಪ್ರದೇಶವನ್ನೂ ಕೂಡ ಪಾಟಯಾ-ಮಾಸ=ಸೀಳಿತು.

निर्भिन्नसालकटकोऽस्मि यथा तथा त्वं
पौलस्त्यसालकटकं युधि पाटयेति ।
ऊचे शिलादलनजातरवेण नूनं
तस्मै वलीमुखवराय शिलीमुखः सः ॥ १३ ॥

The arrow did indeed say to that best of monkeys by means of the sound produced by the cleaving of the rocks,—'Just as I have broken down the Sāla trees and mountain slopes, you break the fortress of Rāvaṇa (descendant of Pulastya) in battle.' [13]

ಯಥಾ=ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ನಿರ್ಭಿನ್ನ-ಸಾಲ-ಕಟಕಃ=ಸಪ್ತಸಾಲವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಗಿರಿಕಟಕವನ್ನೂ ಭೇದಿಸಿದವನಾಗಿ ಅಸ್ಮಿ=ನಾನು ಇದ್ದೇನೋ ತಥಾ=ಅದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತ್ವಂ=ನೀನು ಯುಧಿ=ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪೌಲಸ್ತ್ಯಸಾಲಕಟಕಂ=ರಾವಣನ ನಗರದ ಪ್ರಾಕಾರದ ತಪ್ಪಲನ್ನು ಪಾಟಯ=ಸೀಳಿಹಾಕು.—ಇತಿ=ಎಂದು ಸಃ=ಆ ಶಿಲೀಮುಖಃ=ಬಾಣವು ತಸ್ಮೈ=ಆ ವಲೀಮುಖ-ವರಾಯ=ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಶಿಲಾ-ದಲನ-ಜಾತ-ರವೇಣ=ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಸೀಳುವುದರಿಂದುಂಟಾದ ಶಬ್ದದ ಮೂಲಕ ನೂನಂ=ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಊಚೇ=ಹೇಳಿತು. ॥ ೧೩ ॥

११. ततस्तत्प्रत्ययादाहूतेन पुरुहूततनयेन सार्धं तस्य [1]तलातल-युद्धे प्रवृद्धे सुजनदुर्जनयोर्भेदं रूपतोऽपि विवेक्तुमक्षमतया [2]सदसि वाचंयमतामुपेत इव वाग्मी तयोरप्येकत्रेषकर्मणोर्भेदमनवगच्छन्नमुक्तशरोऽभूद्दाशरथिः। सुग्रीवस्तु [3]वालिबलासहतया लब्धदैन्यो वदान्य इव राममार्गणापातमार्गे चक्षुर्विक्षिपन्नपगतधृतिः सुदूरमपासरत्। तमेनमृष्य-मूके मूकवत् त्रपया निषण्णं विषण्णहृदयं दयालुरालोक्य त्रैलोक्यैकधन्वी रमस्तद्भेदमवगन्तुकामः कामप्यभिज्ञानमालां सुग्रीवग्रीवायां बाणनिवारण-निपुणां सिद्धौषधिमिव बद्ध्वा भूयोऽपि वालिनमाहवायाह्वयेति तमादिदेश। पुनरप्यवाप्य किष्किन्धां पर्जन्य इव गर्जति तस्मिन्, सुत्रामपुत्रस्ताराभिहितां हितोक्तिमतिक्रम्य दुरतिक्रमतया नियतेः समा-रब्धसमरो दाशरथेर्निशिततरशरशकलितनिजविशालवक्षःस्थलः क्षितितले [4]निपपात। अथ विदितवृत्तान्ता सन्तताश्रुनिष्यन्दकलुषिततरतारा तारा नगरान्निर्गत्य वारिवारितं वारणयूथपतिमिव निर्भयनिरीक्ष्यमाणं सुग्रीव-मुद्गतग्रीवमुत्थातुमक्षमतया क्ष्मातलार्पितकूर्परयुगलं गलदसृक्प्रसरशार-शरीरं शरासनशिखरन्यस्तहस्तेन सन्निकर्षस्थितेन काकुत्स्थेन कृतसंल्लापम्, अपेताडम्बरमिवाम्बुनिधिम्, अस्तोन्मुखमिव मयूखमालिनं, वालिन-मालिङ्ग्य स्वाङ्कोत्तंसिततदुत्तमाङ्गा रघुनाथमित्थमकथयत्।

[1] तलातलियुद्धे [2] मनसि विचारयन्सदसि [3] वालिबलासहनतया
[4] सहसा पपात

Then, while a wrestling fight grew intense with Vālin (son of Indra) who was called to a battle (by Sugrīva) out of confidence (inspired) by that (feat of Rāma), Rāma remained with his arrow

not discharged, like an orator taken to a vow of silence in an assembly, not knowing the difference between them of the same dress and deed, owing to inability in distinguishing between the good one and the bad one even by form. Sugrīva, however, on account of his inability to withstand Vālin's might, casting his look in the direction by which Rāma's arrows (beggars) would come, fled a long way off in despair like a liberal donor who has become poor. The compassionate Rāma, the most renown archer of all the three worlds, seeing him sitting in shame on the Ṛṣyamūka like a dumb man dejected at heart, tied round his neck, in order to distinguish him (from Vālin), a certain garland of recognition which, like a herb of tested cure, was able to prevent (the fall of) arrows; and ordered him — 'Call Vālin for battle once again.' While he was once again roaring like a cloud on reaching Kiṣkindhā, Indra's son, disregarding the wholesome counsel of Tārā on account of the intransgressibility of fate, began to fight with him and fell down on the earth with his broad chest rent to pieces by the extremely sharp arrows of Das'aratha's son. Then, on coming to know the news, Tārā with the pupils of her eyes sullied by the continuous flow of tears, having come out of the city, clung to Vālin who was like a tusker held up in a trap; who fearlessly looked at Sugrīva; whose neck was erect; who, on account of his inability to rise, had rested his elbows on the earth; whose body was tainted by the spread of shedding blood; who was conversing with Kakutstha (Rāma) who stood closeby resting his hand on the top of his bow; who was like the

ocean bereft of its loud roar; and who appeared like the Sun inclined to set; — and adorning her lap with his head, she said to the lord of Raghus, thus.—

ತತಃ=ಆಮೇಲೆ ತತ್‌ಪ್ರತ್ಯಯಾತ್=ಆ (ಸಾಲಭೇದನರೂಪವಾದ) ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಆಹೂತೇನ=(ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ) ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಪುರುಹೂತ-ತನಯೇನ ಸಾರ್ಧಂ=ಇಂದ್ರಪುತ್ರನಾದ ವಾಲಿಯೊಡನೆ ತಸ್ಯ=ಆ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ತಲಾತಲಯುದ್ಧೇ=ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧವು ಪ್ರವೃದ್ಧೇ=ಬೆಳೆಯಲಾಗಿ ಸುಜನ-ದುರ್ಜನಯೋಃ=ಒಳ್ಳೆಯವನಿಗೂ ಕೆಟ್ಟವನಿಗೂ ಇರುವ ಭೇದಂ=ಭೇದವನ್ನು ರೂಪತಃ ಅಪಿ=ಆಕಾರದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ವಿವೇಕ್ತುಂ=ಗುರುತಿಸಲು ಅಕ್ಷಮತಯಾ=ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಸದಸಿ=ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ವಾಚಂಯಮತಾಂ=ಮೌನವನ್ನು ಉಪೇತಃ=ಕೈಗೊಂಡ ವಾಗ್ಮೀ ಇವ=ವಾಚಾಳಿಯಂತೆ ದಾಶರಥಿಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು ಏಕವೇಷ-ಕರ್ಮಣೋಃ=ಒಂದೇ ವೇಷ ಮತ್ತು ಕೆಲಸಗಳುಳ್ಳ ತಯೋಃ ಅಪಿ=ಆ ವಾಲಿಸುಗ್ರೀವರುಗಳಲ್ಲೂ ಭೇದಂ=ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅನವಗಚ್ಛನ್=ತಿಳಿಯದವನಾಗಿ ಅಮುಕ್ತಶರಃ=ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡದವನಾಗಿಯೇ ಅಭೂತ್=ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟನು. ಸುಗ್ರೀವಃ ತು=ಸುಗ್ರೀವನಾದರೋ ವಾಲಿಬಲ+ಅಸಹತಯಾ=ವಾಲಿಯ ಬಲವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಲಬ್ಧದೈನ್ಯಃ=ದೀನಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ವದಾನ್ಯಃ ಇವ=ದಾನಶೀಲನಂತೆ ರಾಮ-ಮಾರ್ಗಣ+ಆಪಾತ-ಮಾರ್ಗೇ=ರಾಮನ ಬಾಣಗಳ (ಯಾಚಕರ) ಬರುವಿಕೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುಃ=ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿಕ್ಷಿಪನ್=ಬೀರುತ್ತಾ ಅಪಗತಧೃತಿಃ=ಧೈರ್ಯ ಹೋದವನಾಗಿ ಸುದೂರಂ=ತುಂಬದೂರ ಅಪ+ಅಸರತ್=ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದನು. ತ್ರಪಯಾ=(ಪರಾಜಿತನಾದೆನೆಂಬ) ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಋಷ್ಯ-ಮೂಕೇ=ಋಷ್ಯಮೂಕಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಮೂಕವತ್=ಮೂಗನಂತೆ ನಿಷಣ್ಣಂ=ಕುಳಿತಿದ್ದ ವಿಷಣ್ಣಹೃದಯಂ=ವಿಷಾದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೃದಯವುಳ್ಳ ತಂ=ಅಂತಹ ಏನಂ=ಈ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಆಲೋಕ್ಯ=ಕಂಡು ದಯಾಲುಃ=ದಯಾಳುವಾದ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ+ಏಕಧನ್ವೀ=ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಮುಖ ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾನಿಪುಣನಾದ ರಾಮಃ=ರಾಮನು ತತ್+ಭೇದಂ=

ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅವಗಂತು ಕಾಮಃ= ತಿಳಿಯಲು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಾಗಿ ಕಾಂ ಅಪಿ=ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅಭಿಜ್ಞಾನಮಾಲಾಂ= ಗುರುತಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಸುಗ್ರೀವ-ಗ್ರೀವಾಯಾಂ=ಸುಗ್ರೀವನ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಬಾಣ-ನಿವಾರಣ-ನಿಪುಣಾಂ=ಬಾಣಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದ ಸಿದ್ಧೌಷಧಿಂ ಇವ=ಸಿದ್ಧೌಷಧಿಯನ್ನೋ ಎಂಬಂತೆ ಬಧ್ವಾ=ಕಟ್ಟಿ ಭೂಯಃ ಅಪಿ=ತಿರುಗಿಯೂ ವಾಲಿನಂ=ವಾಲಿಯನ್ನು ಆಹವಾಯ=ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಆಹ್ವಯ=ಕರೆ ಇತಿ=ಎಂದು ತಂ=ಅವನಿಗೆ ಆದಿದೇಶ=ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿದನು. ತಸ್ಮಿನ್=ಆ ಸುಗ್ರೀವನು ಪುನಃ ಅಪಿ= ತಿರುಗಿಯೂ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂ = ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಅವಾಪ್ಯ = ಸೇರಿ ಪರ್ಜನ್ಯಃ ಇವ= ಮೇಘದಂತೆ ಗರ್ಜತಿ (ಸತಿ)= ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಸುತ್ರಾಮ-ಪುತ್ರಃ=ಇಂದ್ರಪುತ್ರನಾದ ವಾಲಿಯು ತಾರಾ+ಅಭಿಹಿತಾಂ= ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ತಾರೆಯಿಂದ ಆಡಲ್ಪಟ್ಟ ಹಿತೋಕ್ತಿಂ=ಹಿತವಚನವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ = ಮೀರಿ, ನಿಯತೇಃ = ವಿಧಿಯ ದುರತಿಕ್ರಮತಯಾ = ದುರ್ಲಂಘ್ಯತೆಯ (ಮೀರಲಾರದಿರುವಿಕೆಯ) ಕಾರಣದಿಂದ ಸಮಾರಬ್ಧ-ಸಮರಃ = ಯುದ್ಧವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದವನಾಗಿ ದಾಶರಥೇಃ = ಶ್ರೀರಾಮನ ನಿಶಿತ-ತರ-ಶರ-ಶಕಲಿತ-ನಿಜ-ವಿಶಾಲ-ವಕ್ಷಃಸ್ಥಲಃ = ತುಂಬ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಾಣದಿಂದ ಚೂರುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ತನ್ನ ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಲವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕ್ಷಿತಿತಲೇ = ನೆಲದಮೇಲೆ ನಿಪಪಾತ = ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟನು. ಅಥ=ಬಳಿಕ ವಿದಿತವೃತ್ತಾಂತಾ = ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೃತಾಂತವುಳ್ಳವಳಾಗಿ ಸಂತತ+ಅಶ್ರು-ನಿಷ್ಯಂದ-ಕಲುಷಿತ-ತರ-ತಾರಾ = ಎಡಬಿಡದೆ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಯುವುದರಿಂದ ತುಂಬ ಕಲುಷಗೊಂಡ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳುಳ್ಳ ತಾರಾ= ವಾಲಿಯ ಹೆಂಡತಿ ತಾರೆಯು ನಗರಾತ್ = ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ನಿರ್ಗತ್ಯ=ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದು [1] ವಾರಿ-ವಾರಿತಂ = [1]ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ವಾರಣ-ಯೂಥಪತಿಂ ಇವ= ಆನೆಯ ಸಲಗನಂತಿದ್ದ, ನಿರ್ಭಯ-ನಿರೀಕ್ಷ್ಯಮಾಣ-ಸುಗ್ರೀವಂ=ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವನುಳ್ಳ, ಉದ್ಗತ-ಗ್ರೀವಂ=ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ್ದ, ಉತ್ಥಾತುಂ = ಮೇಲಕ್ಕೇಳಲು ಅಕ್ಷಮತಯಾ = ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕ್ಷ್ಮಾತಲ+ಅರ್ಪಿತ-ಕೂರ್ಪರ-ಯುಗಳಂ = ಭೂಮಿಗೆ

ತನ್ನೆರಡು ಮೊಣಕ್ಕೈಗಳನ್ನೂ ಊರಿಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ, ಗಲದ್-ಅಸೃಕ್-ಪ್ರಸರ-ಶಾರ-ಶರೀರಂ=ಹೊರಬರುತ್ತಿರುವ ರಕ್ತಪ್ರವಾಹದಿಂದ ರಂಜಿತವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳ, ಶರಾಸನ-ಶಿಖರ-ನ್ಯಸ್ತ-ಹಸ್ತೇನ= ಬಿಲ್ಲಿನ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೈ ಊರಿಕೊಂಡವನಾಗಿ ಸಂನಿಕರ್ಷ-ಸ್ಥಿತೇನ= ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ನಿಂತಿದ್ದ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥೇನ= ಶ್ರೀರಾಮನೊಡನೆ ಕೃತಸಂಲಾಪಂ= ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದ, ಅಪೇತ+ಆಡಂಬರಂ=ಆಡಂಬರ ನೀಗಿದ ಅಂಬುನಿಧಿಂ ಇವ= ಸಮುದ್ರದಂತಿದ್ದ, ಅಸ್ತ+ಉನ್ಮುಖಂ=ಮುಳುಗುವುದರಲ್ಲಿದ್ದ ಮಯೂಖಮಾಲಿನಂ ಇವ=ಸೂರ್ಯನಂತಿದ್ದ ವಾಲಿನಂ=ವಾಲಿಯನ್ನು ಆಲಿಂಗ್ಯ= ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಸ್ವ+ಅಂಕ+[1]ಉತ್ತಂಸಿತ-ತತ್+[2]ಉತ್ತಮಾಂಗಾ=ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಅವನ [2]ತಲೆಯನ್ನು [1]ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವಳಾಗಿ ರಘುನಾಥಂ=ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಇತ್ಥಂ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅಕಥಯತ್=ಹೇಳಿದಳು.—

—Tārā addresses Srī Rāma—

कारुण्यं निरवधि यत्तव प्रसिद्धं
शीतांशोः सहजमिवार्तिहारि शैत्यम् ।
तत्सर्वं मनुकुलनाथ रम्यकीर्ते
मत्पापात्कथय कथं त्वया निरस्तम् ॥ १४ ॥

"That boundless kindness of yours, so well-known as the natural coolness of the moon capable of driving out torment, O lord of Manu's race, O one of pleasing glory, tell me, how was all that set aside by you to my bad luck ? [14]

ಮನುಕುಲನಾಥ = ಮನುವಂಶನಾಯಕನೇ! ರಮ್ಯಕೀರ್ತೇ = ರಮಣೀಯವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನೇ! ಶೀತಾಂಶೋಃ=ಚಂದ್ರನ ಸಹಜಂ =ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಆರ್ತಿಹಾರಿ= ಇತರರ ಉಪತಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಶೈತ್ಯಂ ಇವ=ಶೈತ್ಯದ ಹಾಗೆ ತವ=ನಿನ್ನ ನಿರವಧಿ=ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ ಯತ್= ಯಾವ ಕಾರುಣ್ಯಂ= ಕರುಣೆಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ=ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತವಾಗಿತ್ತೋ

ತತ್ ಸರ್ವಂ=ಅದೆಲ್ಲವೂ ಮತ್‌ಪಾಪಾತ್=ನನ್ನ ದುಷ್ಕೃತ್ಯದ ಕಾರಣದಿಂದ ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ ಕಥಂ=ಹೇಗೆ ತಾನೇ ನಿರಸ್ತಂ=ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಥಯ=ಹೇಳು. ॥ ೧೪ ॥

एवंविधे प्रियतमेऽप्यनपेतजीवां
मां राक्षसीति रघुपुङ्गव साधु बुद्ध्वा ।
बाणं विमुञ्च मयि सम्प्रति ताटकारे
श्रेयो भवेद्दयितसङ्गमकारिणस्ते ॥ १५ ॥

O best of Raghus! Considering me as a demoness in truth, as I am with life not given up even when my dear lord is in such a plight, discharge at me your arrow now. O enemy of Tāṭakā, prosperity will attend on you if you thus unite me with my dear lord. [15]

ತಾಟಕಾರೇ=ಎಲೌ ತಾಟಕಾಂತಕನೆ! ರಘುಪುಂಗವ=ರಘುಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನೆ! ಪ್ರಿಯತಮೇ=ನನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ವಾಲಿಯು ಏವಂ ವಿಧೇ (ಸತಿ) ಅಪಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ (ಮೃತನಾಗಿ) ಇದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅನಪೇತ-ಜೀವಾಂ=ಪ್ರಾಣ ಹೋಗದಿರುವ ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು ರಾಕ್ಷಸೀ ಇತಿ =ರಾಕ್ಷಸಿಯೆಂಬುದಾಗಿ ಸಾಧು=ಸರಿಯಾಗಿ ಬುದ್ಧ್ವಾ=ತಿಳಿದು ಸಂಪ್ರತಿ= ಈಗ ಮಯಿ=ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಾಣಂ=ಬಾಣವನ್ನು ವಿಮುಂಚ=ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು. ದಯಿತ-ಸಂಗಮ-ಕಾರಿಣಃ=(ಈ ರೀತಿ) ಪ್ರಿಯನೊಡನೆ (ನನ್ನ) ಸಮಾಗಮವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ತೇ=ನಿನಗೆ ಶ್ರೇಯಃ=ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಭವೇತ್=ಉಂಟಾದೀತು. ॥ ೧೫ ॥

साधारणी [1]क्षितिभुजां मृगयेति पूर्वम्
उक्तं[2] त्वयैव जनसंसदि सत्यवादिन् ।

[1] क्षितिभृतां [2] उक्ता

शाखामृगीं तदिह मारय मां शरेण
को नाम राम मृगयुर्दयते मृगीणाम् ॥ १६ ॥

It has been already stated by yourself in an assembly that hunting is common with kings. Therefore, O truth-teller, kill me, a female monkey, with your arrow. O Rāma! which hunter would be merciful to female animals?

ಸತ್ಯವಾದಿನ್ = ನಿಜನುಡಿಯುವವನೇ! ಕ್ಷಿತಿಭುಜಾಂ = ರಾಜರಿಗೆ ಮೃಗಯಾ=ಬೇಟೆಯಾಡುವುದು ಸಾಧಾರಣೀ=ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾದುದು ಇತಿ =ಎಂಬುದಾಗಿ ತ್ವಯಾ ಏವ=ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಜನಸಂಸದಿ=ಜನಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಾ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ತತ್=ಆದ್ದರಿಂದ ಇಹ=ಈಗ ಶಾಖಾಮೃಗೀಂ =ವಾನರಿಯಾದ ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು ಮಾರಯ=ಕೊಂದುಹಾಕು. ರಾಮ= ಎಲೈ ಶ್ರೀರಾಮನೇ! ಕಃ=ಯಾವ ಮೃಗಯುಃ ನಾಮ=ಬೇಟೆಗಾರನು ತಾನೇ ಮೃಗೀಣಾಂ=ಹೆಣ್ಣುಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ದಯತೇ=ದಯೆತೋರುತ್ತಾನೆ?

सन्त्रस्य पूर्वममुतस्तव बन्धुरेष
मेजे यथाद्रिमकुतोभयमृष्यमूकम् ।
भर्ता ममायमपि रामशरैरभेद्यं
प्राप्तो मदीयहृदय[1]च्छलमद्रिदुर्गम् ॥ १७ ॥

1 ....स्थलमद्रिदुर्गम्

Just as this friend of yours (Sugrīva) afraid of this (Vālin) resorted formerly to the Ṛṣyamūka, free from fear of anyone, so also has this lord of mine retired to the mountain-fortress of my heart which is impenetrable even to Rāma's arrows. [17]

ರಾಮ=ಎಲೌ ರಾಮನೇ! ಏಷಃ=ಈ ತವ= ನಿನ್ನ ಬಂಧುಃ= ಸ್ನೇಹಿತನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಪೂರ್ವಂ=ಮೊದಲು ಅಮುತಃ=ಈ ವಾಲಿಯ

ದೆಸೆಯಿಂದ ಸಂತ್ರಸ್ಯ=ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಯಥಾ=ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅಕುತೋಭಯಂ=ಯಾವ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಭಯವಿಲ್ಲದ ಋಷ್ಯಮೂಕಂ =ಋಷ್ಯಮೂಕವೆಂಬ ಅದ್ರಿಂ=ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಭೇಜೇ=ಸೇರಿಕೊಂಡನೋ ತಥಾ=ಅದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅಯಂ=ಈ ಮಮ=ನನ್ನ ಭರ್ತಾ ಅಪಿ= ಗಂಡನೂ ಕೂಡ ಅಮುತಃ=ಈ ನಿನ್ನ (ಅಥವಾ ಸುಗ್ರೀವನ) ದೆಸೆಯಿಂದ ಸಂತ್ರಸ್ಯ=ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಶರೈಃ=(ನಿನ್ನ) ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅಭೇದ್ಯಂ= ಭೇದಿಸಲಶಕ್ಯವಾದ ಅಕುತೋಭಯಂ=ಯಾವ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಭಯವಿಲ್ಲದ ಮದೀಯ-ಹೃದಯ-ಚ್ಛಲಂ=ನನ್ನ ಹೃದಯವೆಂಬ ಕಪಟರೂಪದ ಅದ್ರಿ-ದುರ್ಗಂ=ಗಿರಿದುರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಃ=ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೭ ॥

नाहं सुकेतुतनया न च सप्तसाली
वाली न च त्रिभुवनप्रथितप्रभावः ।
तारास्मि वज्रहृदया विशिखैरभेद्या
धन्वी कथं भवसि राघव मामविद्ध्वा ॥ १८ ॥

I am neither Suketu's daughter, nor the grove of seven sāla trees, nor even Vālin whose power is well known throughout the three worlds. I am Tārā of an adamentine heart which is impregnable to arrows. Without hitting me, O descendent of Raghu, how would you be an archer ? [18]

ಅಹಂ=ನಾನು ಸುಕೇತುತನಯಾ ನ=ಸುಕೇತುವಿನ ಮಗಳಾದ ತಾಟಕೆಯಲ್ಲ. ಸಪ್ತಸಾಲೀ ಚ=ಏಳು ಸಾಲವೃಕ್ಷಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯೂ ನ=ಅಲ್ಲ. ತ್ರಿಭುವನ-ಪ್ರಥಿತ-ಪ್ರಭಾವಃ=ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಹೊಂದಿದ್ದ ವಾಲೀ ಚ=ವಾಲಿಯೂ ಕೂಡ ನ=ಅಲ್ಲ. ವಿಶಿಖೈಃ=ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅಭೇದ್ಯಾ=ಭೇದಿಸಲಶಕ್ಯಳಾದ ವಜ್ರಹೃದಯಾ=ವಜ್ರದಂತೆ ಕಠಿಣವಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳ ತಾರಾ=ತಾರೆಯಾಗಿ ಅಸ್ಮಿ=ಇದ್ದೇನೆ. ರಾಘವ=ಎಲೈ ಶ್ರೀರಾಮನೇ! ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು ಅವಿದ್ಧ್ವಾ=ಸಂಹರಿಸದೆ ಕಥಂ=ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಧನ್ವೀ=ಧಾನುಷ್ಕನಾಗಿ ಭವಸಿ=ನೀನು ಆಗುವಿ? ॥ ೧೮ ॥

क्षितिपतितनयानां हन्त गर्भेश्वराणां
किमु निरवधि मौग्ध्यं शौर्यवज्जन्मसिद्धम् ।
मम हृदि निरपाये वर्तमाने कपीन्द्रे
रघुवर यदमुष्मै तिष्ठसे चापपाणिः ॥ १९ ॥

Is limitless stupidity, like valour, inborn in princes who are rich by birth? For, you stand with the bow in hand to strike at this lord of the monkeys, when he is quite safe in my heart. [19]

ಗರ್ಭೇಶ್ವರಾಣಾಂ=ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತರಾದ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ-ತನಯಾನಾಂ =ರಾಜಕುಮಾರರ ನಿರವಧಿ=ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ ಮೌಗ್ಧ್ಯಂ=ವಿಚಾರಮೂಢತ್ವವು ಶೌರ್ಯವತ್=ಶೌರ್ಯದಂತೆ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧಂ ಕಿಮು=ಜನ್ಮಸಿದ್ಧವಾದುದೇನು? ಹಂತ=ಅಯ್ಯೋ ಯತ್=ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಮಮ=ನನ್ನ ನಿರಪಾಯೇ =ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ ಹೃದಿ=ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಕಪೀಂದ್ರೇ=ಕಪಿರಾಜ ವಾಲಿಯು ನಿರಪಾಯೇ=ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ವರ್ತಮಾನೇ=ಇರಲಾಗಿ ರಘುವರ =ರಘುಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನೇ! ಅಮುಷ್ಮೈ=ಈ ವಾಲಿಗಾಗಿ ಚಾಪ-ಪಾಣಿಃ=ಧನುಷ್ಪಾಣಿಯಾಗಿ ತಿಷ್ಠಸೇ= ನೀನು ನಿಂತಿದ್ದೀಯೋ! (ನೀನು ಹೀಗೆ ನಿಂತಿರುವುದು ನಿರರ್ಥಕ.) ॥೧೯॥

— *End of Vāli* —

१२. एवं विलपन्त्या हारायिताश्रुधारायास्तारायाः परिदेवनरवैः बाष्पाम्बुकणाभ्युक्षणैः [1]अक्षीणैः निश्वासानिलैश्च कृताश्वास इव लब्धसंज्ञो वाली निजनन्दनं रघुनन्दने समर्प्याङ्गदमङ्गसङ्गिनीं काञ्चन काञ्चनस्रजं शोकावनतग्रीवाय दत्त्वा निजभुजबलप्रशान्तासुरोऽयं प्रशान्तासुरभूत् । तत्र, हा सकलभुवनबहुमतबाहुबल[2] ! गोलभगन्धर्वसिन्धुरपञ्चताकरण-पञ्चानन ! दशमुखभुजभुजङ्गभोगनिरोधाहितुण्डिकायितवालवलय !

वालिन् ! कथं गतोऽसीति बाष्पाविलमुखा वलीमुखास्तस्य रामाज्ञया यथाभिप्रेतं प्रेतकृत्यं सर्वं निर्वर्तयामासुः ।

[1] अक्षीणश्वासानिलैः [2] ....बलानलशलभायिताहितबललिलितगन्धर्व

As Tārā was bemoaning in this manner with tears streaming down like a garland, Vālin gained consciousness as if consoled by her cries of lament, by the spraying of the drops of her tears and by the continuous breeze of her heavy sighs; and he, who had extinguished Asuras by the might of his own arms, having handed over his son Aṅgada to Rāma, and having given a certain gold necklace that was on his own body to Sugrīva who was with his neck bent down with grief, expired. Thereupon the monkeys, with faces sullied with tears, wailed—"Ha ! you whose might of arms was held in esteem by all the worlds ! You, who was the lion that slew the elephant in the form of the gandharva (named) Golabha ! You, whose tail-coil played the role of a snake-charmer in checking the serpent bodies in the form of the arms of the ten-headed Rāvaṇa ! O Vālin ! how is it you are gone ! " And they, at the bidding of Rāma, performed all the funeral rites as required on the occasion.

ಏವಂ=ಈ ರೀತಿ ವಿಲಪಂತ್ಯಾಃ=ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾರಾಯಿತ+ಅಶ್ರು-ಧಾರಾಯಾಃ = ಹಾರದಂತೆ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣೀರು ಧಾರೆಯುಳ್ಳ ತಾರಾಯಾಃ=ತಾರೆಯ ಪರಿದೇವನ-ರವೈಃ=ಅಳುವಿನ ಗೋಳಾಟಗಳಿಂದಲೂ ಬಾಷ್ಪಾಂಬುಕಣ+ಅಭ್ಯುಕ್ಷಣೈಃ = ಕಣ್ಣೀರು ಹನಿಗಳ ಸೇಚನಗಳಿಂದಲೂ ಚ=ಮತ್ತು ಅಕ್ಷೀಣೈಃ=ಸಂತತವಾದ ನಿಶ್ವಾಸ+ಅನಿಲೈಃ=ನಿಶ್ವಾಸಮಾರುತಗಳಿಂದಲೂ ಕೃತ + ಆಶ್ವಾಸಃ ಇವ = ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಲಬ್ಧಸಂಜ್ಞಃ=ತಿಳಿವುಬಂದ ವಾಲೀ=ವಾಲಿಯು ನಿಜನಂದನಂ=

ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಅಂಗದಂ=ಅಂಗದನನ್ನು ರಘುನಂದನೇ=ರಘುನಂದನನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪ್ಯ=ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಅಂಗಸಂಗಿನೀಂ=(ಸದಾ) ತನ್ನ ಶರೀರಸಂಗಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಂಚನ=ಒಂದು (ಇಂದ್ರದತ್ತವಾಗಿ ಅನರ್ಘ್ಯವಾಗಿದ್ದ) ಕಾಂಚನಸ್ರಜಂ=ಚಿನ್ನದ ಸರವನ್ನು ಶೋಕ+ಅವನತ-ಗ್ರೀವಾಯ=ದುಃಖದಿಂದ ಕುತ್ತಿಗೆ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವಾಯ=ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ದತ್ವಾ=ಕೊಟ್ಟು, ನಿಜ-ಭುಜಬಲ-ಪ್ರಶಾಂತ+ಅಸುರಃ=ತನ್ನ ಭುಜಬಲದಿಂದ ಹತರಾಗಿದ್ದ ಅಸುರರುಳ್ಳ ಅಯಂ=ಈ ವಾಲಿಯು ಪ್ರಶಾಂತ+ಅಸುಃ=ಪ್ರಾಣಹೋದವನಾಗಿ ಅಭೂತ್=ಆದನು.

ತತ್ರ=ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಾ=ಅಯ್ಯೋ! ಸಕಲ-ಭುವನ-ಬಹುಮತ-ಬಾಹುಬಲ=ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾದ ಬಾಹುಬಲವುಳ್ಳವನೇ! ಗೋಲಭ-ಗಂಧರ್ವ-[1]ಸಿಂಧುರ-ಪಂಚತಾಕರಣ-[2]ಪಂಚಾನನ=[1]ಆನೆಯ ರೂಪದ ಗೋಲಭ (ಎಂಬ) ಗಂಧರ್ವನ ಮರಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ[2]ಸಿಂಹವೇ! ದಶಮುಖ-ಭುಜ-[3]ಭುಜಂಗ[4]ಭೋಗ-ನಿರೋಧ+[5]ಅಹಿತುಂಡಿಕಾಯಿತ-ವಾಲವಲಯ=ರಾವಣನ ತೋಳುಗಳೆಂಬ[3]ಸರ್ಪ[4]ಶರೀರಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ [5]ಹಾವು ಹಿಡಿಯುವವನಂತೆ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಲಾಂಗೂಲಮಂಡಲವುಳ್ಳವನೇ! ಕಥಂ=ಹೇಗೆತಾನೆ ಗತಃ ಅಸಿ=ಮೃತನಾದೆ? ಇತಿ=ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಾಷ್ಪ+ಆವಿಲಮುಖಾಃ=ಕಣ್ಣೀರುತುಂಬಿದ ಮುಖವುಳ್ಳವರಾಗಿ ವಲೀಮುಖಾಃ=ವಾನರರು ರಾಮ+ಆಜ್ಞಯಾ=ರಾಮನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ತಸ್ಯ=ಆ ವಾಲಿಯ ಸರ್ವಂ=ಎಲ್ಲ ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯಂ=ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಯಥಾ+ಅಭಿಪ್ರೇತಂ=ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ವರ್ತಯಾಮಾಸುಃ=ನೆರವೇರಿಸಿದರು.

— *Sugrīva is consecrated king* —

१३. ततो जाम्बवत्प्रमुखा वलीमुखगणा दाशरथिनिदेशात्सुग्रीवं काञ्चनकलशोदकैरभ्यषिञ्चन् ।

Then, at the command of Rāma, hosts of monkeys headed by Jāmbavān consecrated Sugrīva with the waters poured from golden jars.

ತತಃ=ಬಳಿಕ ಜಾಂಬವತ್‌ಪ್ರಮುಖಾಃ=ಜಾಂಬವಂತನೇ ಮುಂತಾದ ವಲೀಮುಖಗಣಾಃ= ವಾನರ ಸಮೂಹಗಳು ದಾಶರಥಿ-ನಿದೇಶಾತ್= ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಸುಗ್ರೀವಂ=ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಕಾಂಚನ-ಕಲಶ+ ಉದಕೈಃ= ಚಿನ್ನದ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟ ನೀರುಗಳಿಂದ ಅಭಿ+ಅಷಿಂಚನ್= ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿದರು.

अभिषिक्ते तु सुग्रीवे रामश्यामपयोमुचा ।
अभिषेक्तुं स्थिता मेघास्तन्महीं महिषीमिव ॥ २० ॥

When Sugriva was consecrated (as king) by the dark cloud in the form of Rāma, (water-)clouds stood ready to consecrate the Earth as his queen.

ಸುಗ್ರೀವೇ= ಸುಗ್ರೀವನು ರಾಮ-ಶ್ಯಾಮ-[1]ಪಯೋಮುಚಾ= ರಾಮನೆಂಬ ಕಪ್ಪು[1]ಮೋಡದಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತೇ= ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಲಾಗಿ ಮೇಘಾಃ ತು= ಮೇಘಗಳಾದರೋ ತತ್+ಮಹೀಂ= ಆ ಸುಗ್ರೀವನ ಭೂಮಿಗೆ ಮಹಿಷೀಂ ಇವ=ಅವನ ರಾಣಿಗೋ ಎಂಬಂತೆ ಅಭಿಷೇಕ್ತುಂ= ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಲು ಸ್ಥಿತಾಃ= (ಸಿದ್ಧವಾಗಿ) ಇದ್ದುವು. (ಅಂದರೆ ಮಳೆಗಾಲ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು). ॥ ೨೦ ॥

आर्यार्यान्वेषणा कार्या शरदीत्युक्तसंविदा ।
कपीन्द्रेणार्थितो रामः किष्किन्धावर्तनं प्रति ॥२१॥

Rāma was requested to enter Kiṣkindhā by the lord of the monkeys after giving the pledge — 'Sir, the search of the revered lady shall be made in autumn.' [21]

ಆರ್ಯ=ಎಲೌ ಆರ್ಯನೇ! (ಶ್ರೀರಾಮನೇ!) ಆರ್ಯಾ+ಅನ್ವೇಷಣಾ= ಆರ್ಯೆಯಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಕೆಲಸವು ಶರದಿ= ಶರತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಾ=ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇತಿ=ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಕ್ತಸಂವಿದಾ= (ತನ್ನ) ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಅರಿಕೆಮಾಡಿದ ಕಪೀಂದ್ರೇಣ= ವಾನರರಾಜನಾದ

ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾವರ್ತನಂ ಪ್ರತಿ=ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ವಿಷಯ
ವಾಗಿ ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು ಅರ್ಥಿತಃ=ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. || ೨೧ ||

न योग्या नगरप्राप्तिरित्युक्तवति राघवे ।
सुग्रीवप्रार्थनाप्यासीद्भरतप्रार्थनासमा ॥ २२ ॥

When Rāghava replied — 'Getting into the city is not proper,' Sugriva's request also came to be on a par with Bharata's request. [22]

ನಗರಪ್ರಾಪ್ತಿಃ=ಪಟ್ಟಣಪ್ರವೇಶವು ಯೋಗ್ಯಾ ನ=(ತನಗೆ) ತಕ್ಕುದಲ್ಲ ಇತಿ=ಎಂದು ರಾಘವೇ=ಶ್ರೀರಾಮನು ಉಕ್ತವತಿ=ಹೇಳಲಾಗಿ ಸುಗ್ರೀವ-ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಅಪಿ=ಸುಗ್ರೀವನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೂ ಕೂಡ ಭರತಪ್ರಾರ್ಥನಾ-ಸಮಾ=ಭರತನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಆಸೀತ್=ಆಯಿತು. || ೨೨ ||

—Rainy season is described—

दत्तार्जुनविकासेन धार्तराष्ट्रान्निरस्यता ।
तेन जीमूतकालेन देवकीनन्दनायितम् ॥ २३ ॥

By that cloudy season which had imparted blossoming to the Arjuna trees and which was driving out swans, the role of Devaki's son who cheered up Arjuna and destroyed the sons of Dhṛtarāṣṭra was played. [23]

ದತ್ತ+ಅರ್ಜುನ-ವಿಕಾಸೇನ=ಅರ್ಜುನವೃಕ್ಷಗಳ ಪುಷ್ಪಗಳ ಅರಳುವಿಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ್ದ (ಅರ್ಜುನನ ಮನೋಲ್ಲಾಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ್ದ) ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾನ್ = ಹಂಸವಿಶೇಷಗಳನ್ನು (ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಕ್ಕಳಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು) ನಿರಸ್ಯತಾ = ಹೊರಗಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ತೇನ = ಆ ಜೀಮೂತಕಾಲೇನ = ಮಳೆಗಾಲದಿಂದ ದೇವಕೀ-ನಂದನಾಯಿತಂ = ದೇವಕಿಯ ಮಗನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. || ೨೩ ||

अस्माकं[1] रूपलक्ष्मीमसकृदपहसत्यात्मकान्त्या तदास्
भर्तारं नः सुरेन्द्रं किमपि न गणयन्वालिनं द्राग्
इत्थं मत्वेव वैरं झटिति घनघटा राघवस्याहवोत्था-
माशामाशाश्च रुद्ध्वा स्तनितमिषमहासिंह[2]नादान्वितेनुः ॥

[1] आस्माकीं [2] नादं ततान

'He ridicules more than once the richness of our colour by his own splendour; let alone that. He has killed Vālin in no time, caring not for our master Devendra.'—Thus thinking, the arrays of clouds, having entertained a grudge as it were against Rāghava, gave out loud warriors' roars under the pretext of thunder, after suddenly blocking in revenge all the hopes of Rāma for battle, as also all the quarters of the sky. [24]

ಅಸ್ಮಾಕಂ=ನಮ್ಮ ರೂಪಲಕ್ಷ್ಮೀಂ=ರೂಪಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಆತ್ಮ-ಕಾಂತ್ಯಾ=ತನ್ನ ದೇಹಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅಸಕೃತ್=ಅನೇಕಸಲ ಅಪಹಸತಿ=ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತತ್=ಅದು ಆಸ್ತಾಂ=ಇರಲಿ. ನಃ=ನಮ್ಮ ಭರ್ತಾರಂ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಸುರೇಂದ್ರಂ=ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಕಿಂ ಅಪಿ=ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನ ಗಣಯನ್=ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡದೆ ವಾಲಿನಂ=ವಾಲಿಯನ್ನು ದ್ರಾಕ್=(ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡದೆ) ಬೇಗ ಜಘಾನ-ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು. ಇತ್ಥಂ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವೈರಂ=ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮತ್ವಾ=ನೆನೆದು ಝಟಿತಿ=ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಘನಘಟಾಃ=ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪುಗಳು ಆಹವ+ಉತ್ಥಾಂ=ಯುದ್ಧದಿಂದುದ್ಭವಿಸಿದ ರಾಘವಸ್ಯ=ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಶಾಂ=ಆಸೆಯನ್ನೂ ಚ=ಮತ್ತು ಆಶಾಃ=ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ರುದ್ಧ್ವಾ=ನಿರೋಧಿಸಿ ಸ್ತನಿತ-[1]ಮಿಷ-ಮಹಾಸಿಂಹನಾದಾನ್=ಗರ್ಜನೆಯ [1]ನೆಪದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಸಿಂಹನಾದಗಳನ್ನು ವಿತೇನುಃ=ಮಾಡಿದುವು. ॥೨೪॥

ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾವರ್ತನಂ ಪ್ರತಿ=ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ವಿಷಯ ವಾಗಿ ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು ಅರ್ಥಿತಃ=ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ॥ ೨೧ ॥

न योग्या नगरप्राप्तिरित्युक्तवति राघवे ।
सुग्रीवप्रार्थनाप्यासीद्भरतप्रार्थनासमा ॥ २२ ॥

When Rāghava replied — 'Getting into the city is not proper,' Sugrīva's request also came to be on a par with Bharata's request. [22]

ನಗರಪ್ರಾಪ್ತಿಃ=ಪಟ್ಟಣಪ್ರವೇಶವು ಯೋಗ್ಯಾ ನ=(ತನಗೆ) ತಕ್ಕುದಲ್ಲ ಇತಿ=ಎಂದು ರಾಘವೇ=ಶ್ರೀರಾಮನು ಉಕ್ತವತಿ=ಹೇಳಲಾಗಿ ಸುಗ್ರೀವ-ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಅಪಿ=ಸುಗ್ರೀವನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೂ ಕೂಡ ಭರತಪ್ರಾರ್ಥನಾ-ಸಮಾ=ಭರತನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಆಸೀತ್=ಆಯಿತು. ॥ ೨೨ ॥

—Rainy season is described—

दत्तार्जुनविकासेन धार्तराष्ट्रान्निरस्यता ।
तेन जीमूतकालेन देवकीनन्दनायितम् ॥ २३ ॥

By that cloudy season which had imparted blossoming to the Arjuna trees and which was driving out swans, the role of Devaki's son who cheered up Arjuna and destroyed the sons of Dhṛtarāṣṭra was played. [23]

ದತ್ತ+ಅರ್ಜುನ-ವಿಕಾಸೇನ=ಅರ್ಜುನವೃಕ್ಷಗಳ ಪುಷ್ಪಗಳ ಅರಳುವಿಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ್ದ (ಅರ್ಜುನನ ಮನೋಲ್ಲಾಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ್ದ) ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾನ್ = ಹಂಸವಿಶೇಷಗಳನ್ನು (ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಕ್ಕಳಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು) ನಿರಸ್ಯತಾ = ಹೊರಗಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ತೇನ = ಆ ಜೀಮೂತಕಾಲೇನ = ಮಳೆಗಾಲದಿಂದ ದೇವಕೀ-ನಂದನಾಯಿತಂ = ದೇವಕಿಯ ಮಗನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ॥ ೨೩ ॥

अस्माकं[1] रूपलक्ष्मीमसकृदपहसत्यात्मकान्त्या तदास्तां
भर्तारं नः सुरेन्द्रं किमपि न गणयन्वालिनं द्राग्जघान ।
इत्थं मत्वेव वैरं झटिति घनघटा राघवस्याहवोत्था-
माशामाशाश्च रुद्ध्वा स्तनितमिषमहासिंह[2]नादान्वितेनुः ॥

[1] आस्माकीं [2] नादं ततान

'He ridicules more than once the richness of our colour by his own splendour; let alone that. He has killed Vālin in no time, caring not for our master Devendra.'—Thus thinking, the arrays of clouds, having entertained a grudge as it were against Rāghava, gave out loud warriors' roars under the pretext of thunder, after suddenly blocking in revenge all the hopes of Rāma for battle, as also all the quarters of the sky. [24]

ಅಸ್ಮಾಕಂ=ನಮ್ಮ ರೂಪಲಕ್ಷ್ಮೀಂ=ರೂಪಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಆತ್ಮ-ಕಾಂತ್ಯಾ=ತನ್ನ ದೇಹಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅಸಕೃತ್=ಅನೇಕಸಲ ಅಪಹಸತಿ=ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತತ್=ಅದು ಆಸ್ತಾಂ=ಇರಲಿ. ನಃ=ನಮ್ಮ ಭರ್ತಾರಂ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಸುರೇಂದ್ರಂ=ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಕಿಂ ಅಪಿ=ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನ ಗಣಯನ್=ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡದೆ ವಾಲಿನಂ=ವಾಲಿಯನ್ನು ದ್ರಾಕ್=(ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡದೆ) ಬೇಗ ಜಘಾನ-ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು. ಇತ್ಥಂ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವೈರಂ=ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮತ್ವಾ=ನೆನೆದು ಝಟಿತಿ=ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಘನಘಟಾಃ=ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪುಗಳು ಆಹವ+ಉತ್ಥಾಂ=ಯುದ್ಧದಿಂದುದ್ಭವಿಸಿದ ರಾಘವಸ್ಯ=ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಶಾಂ=ಆಸೆಯನ್ನೂ ಚ=ಮತ್ತು ಆಶಾಃ=ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ರುದ್ಧ್ವಾ=ನಿರೋಧಿಸಿ ಸ್ತನಿತ-[1]ಮಿಷ-ಮಹಾಸಿಂಹನಾದಾನ್=ಗರ್ಜನೆಯ [1]ನೆಪದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಸಿಂಹನಾದಗಳನ್ನು ವಿತೇನುಃ=ಮಾಡಿದುವು. ॥ ೨೪ ॥

उपचितजीवनधाराः सत्पथभाजो निरस्तसन्तापाः ।
भूषा इव नवमेघाः पौरस्त्यमहाबलाकुलिताः ॥ २५ ॥

Fresh clouds, whose watery showers had increased, which had occupied the sky and removed the heat of the sun, were agitated by the eastern wind just as the kings who had multiplied the avenues of life, who had adopted the righteous path and removed the distress (of their subjects), were perturbed by the vast army of Paulastya (Rāvaṇa). [25]

ಉಪಚಿತಜೀವನಧಾರಾಃ=ಜಲಧಾರೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದ (ದಾನೋದಕ ಧಾರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದ) (ಧರ್ಮಾಚರಣಾದಿಗಳಿಂದ ಆಯುಸ್ಸಿನ ದೈರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ) ಸತ್ಪಥ-ಭಾಜಃ = ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ ಸಂಚಾರಿಗಳಾದ (ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿಗಳಾದ) ನಿರಸ್ತಸಂತಾಪಾಃ=ಸಂತಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದ (ಆಶ್ರಿತರ ಮನಃಪರಿತಾಪವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ್ದ) ಪೌರಸ್ತ್ಯ-[1]ಮಹಾಬಲ + ಆಕುಲಿತಾಃ= ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದ [1]ಗಾಳಿಯಿಂದ ಆಕುಲಗೊಂಡಿದ್ದ (ರಾವಣನ ಮಹಾಬಲದಿಂದ ವಿಹ್ವಲಗೊಂಡಿದ್ದ) ನವಮೇಘಾಃ = ಹೊಸ ಮೋಡಗಳು ಭೂಪಾಃ ಇವ= ರಾಜರುಗಳಂತೆ ಇದ್ದುವು. ॥ ೨೫ ॥

१४. तेन किल रघुपतिरतिमात्रप्रवृद्धमन्युः शतमन्युशरासनशारतरतारापथां [1]घनरवमुखरितहरिन्मुखाभोगां कदम्बवनपवना[2]कम्पनिराडम्बरकादम्बकुटुम्बामम्बुदकदम्बकवलिताम्बरां शिलीन्ध्रसंबन्धबन्धुरवसुन्धरां विकचकुटजनिचयकवचितमहारण्यां प्रावृषेण्यां प्रक्रियां प्रेक्षमाणो लक्ष्मणमिदमभाषत ।

At that the lord of Raghus became exceedingly angry; and beholding the display of the rainy season, in which the sky was variegated by the rainbow, and the regions extending up

to the horizons were noisy with the roars of thunder, flocks of *kalahamsa* birds were without free play owing to the blowing of the breeze from the kadamba trees, the sky was swallowed by clouds, the earth was lovely with the association of plantain flowers and the big forest had put on the armour of a mass of blooming jasmine flowers, he said to Lakṣmaṇa.—

ತೇನ = ಆ ವರ್ಷಾಸಮಯದಿಂದ ರಘುಪತಿಃ = ಶ್ರೀರಾಮನು ಅತಿಮಾತ್ರ-ಪ್ರವೃದ್ಧ - ಮನ್ಯುಃ = ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿದ ಕೋಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಶತಮನ್ಯು-ಶರಾಸನ-ಶಾರತರ-ತಾರಾಪಥಾಂ = ಇಂದ್ರನ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ (ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ) ತುಂಬ ವರ್ಣರಂಜಿತವಾದ ಆಕಾಶವುಳ್ಳ ಘನರವ-ಮುಖರಿತ-ಹರಿನ್ಮುಖ+ಆಭೋಗಾಂ=ಮೋಡಗಳ ಗರ್ಜನೆಯಿಂದ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಗೊಂಡ ದಿಗಂತದ ವೈಶಾಲ್ಯವುಳ್ಳ, ಕದಂಬವನ-ಪವನ+[1]ಆಕಂಪ-ನಿರಾಡಂಬರ-[2]ಕಾದಂಬ ಕುಟುಂಬಾಂ=ಕಾದಂಬ (ನೀಪ) ವೃಕ್ಷಗಳ ವನದ ಗಾಳಿಯ [1]ಸಂಚಾರದಿಂದ ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದ [2]ಕಲಹಂಸಗಳ ಜೋಡಿಗಳುಳ್ಳ, ಅಂಬುದ-ಕದಂಬ-ಕವಲಿತ+ಅಂಬರಾಂ=ಮೇಘಸಮೂಹಗಳಿಂದ ನುಂಗಲ್ಪಟ್ಟ (ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ) ಆಕಾಶವುಳ್ಳ, ಶಿಲೀಂಧ್ರ-ಸಂಬಂಧ-ಬಂಧುರ-ವಸುಂಧರಾಂ=ಬಾಳೆಯ ಹೂವಿನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ಭೂಮಿಯುಳ್ಳ, ವಿಕಚ-[3]ಕುಟಜ-ನಿಚಯ-ಕವಚಿತ-ಮಹಾರಣ್ಯಾಂ = ಅರಳಿದ [3]ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ರಾಶಿಗಳಿಂದ ಕವಚ ತೊಟ್ಟಿದ್ದ (ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದ) ಮಹಾರಣ್ಯವುಳ್ಳ, ಪ್ರಾವೃಷೇಣ್ಯಾಂ = ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲುಂಟಾಗುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ = ಪರಿಪಾಟಿಯನ್ನು ಪ್ರೇಕ್ಷಮಾಣಃ = ಗಮನಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಇದಂ = ಈ (ಮುಂದಿನ) ಮಾತನ್ನು ಅಭಾಷತ=ಹೇಳಿದನು.—

अयं कालः कालप्रमथनगलाभैरभिनवै-
रहंयूनां यूनामपहरति धैर्यं जलधरैः ।

स्मराधारा [1]धारापरिचितजडा वान्ति सहसा ।
नभस्वन्तः स्वन्तः कथमिव वियोगः परिणमेत् ॥

[1] धारापरिचयजडा

"Through the fresh clouds which are of the same hue as that of the neck of S'iva (the destroyer of death), this season removes the courage of haughty youths. Winds which inflame love and are slovenly by the contact of showers blow all on a sudden. How at all would separation result in any good end ? [26]

ಅಯಂ = ಈಗ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾಲಃ = ವರ್ಷಾಕಾಲವು [1]ಕಾಲಪ್ರಮಥನ-[2]ಗಲ + ಅಭ್ರೈಃ = [1]ಮೃತ್ಯುಂಜಯನ [2]ಕಂಠದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ ಅಭಿನವೈಃ = ಹೊಸದಾದ ಜಲಧರೈಃ = ಮೋಡಗಳ ಮೂಲಕ ಅಹಂಯೂನಾಂ=ಅಹಂಕಾರಿಗಳಾದ ಯೂನಾಂ=ಯುವಕರ ಧೈರ್ಯಂ=ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರತಿ=ಅಪಹರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದೆ. ಸ್ಮರ+ಆಧಾರಾಃ=ಮನ್ಮಥೋದ್ದೀಪಕಗಳಾದ ಧಾರಾಪರಿಚಿತಜಡಾಃ= ವಾರಿಧಾರೆಯ (ಮಳೆಯ) ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಶೀತಲವಾದ ನಭಸ್ವಂತಃ=(ಮಳೆಗಾಲದ) ಗಾಳಿಗಳು ಸಹಸಾ=ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ (ವೇಗವಾಗಿ) ವಾಂತಿ = ಬೀಸುತ್ತಿವೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ) ವಿಯೋಗಃ = ವಿರಹಖೇದವು ಸ್ವಂತಃ=ಸುಖಾಂತವಾಗಿ ಕಥಂ ಇವ=ಹೇಗೆತಾನೆ ಪರಿಣಮೇತ್=ಪರಿಣಮಿಸೀತು ? ॥ ೨೬ ॥

महासमरसूचकः प्रतिदिशं मनोजन्मनो
मयूरगलकाहलीकलकलः समुज्जृम्भते ।
पयोदमलिने दिने परुषविप्रयोगव्यथां
नरेषु वनितासु वा दधति हन्त के का इति ॥ २७ ॥

The sound of the bugles in the form of the necks of peacocks is rising high in every direction, giving notice of the great battle of Cupid, (thus)

—'Lo! who are there among men or women that endure the severe pangs of separation when the day is darkened by clouds? [27]

ಪ್ರತಿದಿಶಂ=ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೂ ಮನೋಜನ್ಮನಃ=ಮನ್ಮಥನ ಮಹಾ-ಸಮರ-ಸೂಚಕಾಃ=ಮಹಾಯುದ್ಧಸೂಚಕಗಳಾದ ಮಯೂರ-ಗಲ-ಕಾಹಲೀ-ಕಲಕಲಃ=ನವಿಲಿನ ಕೊರಳೆಂಬ ಕಹಳೆಯ ಕೋಲಾಹಲವು ('ಕೇಕಾ'ಧ್ವನಿಯು) ಸಮುಜ್ಜೃಂಭತೇ=ಮೊಳಗುತ್ತಿದೆ; ಪಯೋದ-ಮಲಿನೇ=ಮೋಡದಿಂದ ಮಂಕಾದ ದಿನೇ=ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಪರುಷ-ವಿಪ್ರಯೋಗ-ವ್ಯಥಾಂ=ದುಃಸಹವಾದ ವಿರಹವೇದನೆಯನ್ನು ನರೇಷು=ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಕೇ=ಯಾರು ವಾ=ಅಥವಾ ವನಿತಾಸು=ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಕಾಃ=ಯಾರು ದಧತಿ=ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ? ಇತಿ=ಎಂದು. ॥ ೨೭ ॥

अम्भोधरोदरविनिर्गतवारिधारा-
संमर्दमांसलसमीरसमीर्यमाणैः ।
आमोदवीचिनिचयैः कुटजप्रसूनै-
राकाशमेतदवकाशविहीनमासीत् ॥ २८ ॥

This sky has become bereft of space on account of the jasmine flowers which are being opened by the breeze rendered dense by the contact of showers of water issuing from the interiors of clouds and the series of waves of fragrance. [28]

ಅಂಭೋಧರ+ಉದರ-ವಿನಿರ್ಗತ-ವಾರಿಧಾರಾ-ಸಂಮರ್ದ-[1]ಮಾಂಸಲ-[2]ಸಮೀರ-ಸಮೀರ್ಯಮಾಣೈಃ=ಮೋಡಗಳ ಒಳಭಾಗದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ನೀರಿನ ಧಾರೆಗಳ ಒತ್ತಡದಲ್ಲಿ [1]ಬಲಗೊಂಡ [2]ಗಾಳಿಯಿಂದ ಚಲಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಆಮೋದ-ವೀಚಿ-ನಿಚಯೈಃ=ಸುವಾಸನೆಯ ಅಲೆಗಳ ಪರಂಪರೆಯುಳ್ಳ ಕುಟಜ-ಪ್ರಸೂನೈಃ=ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂಗಳಿಂದ ಏತತ್=ಈ ಆಕಾಶಂ=ಆಕಾಶವು ಅವಕಾಶವಿಹೀನಂ=ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ್ದಾಗಿ ಆಸೀತ್=ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ॥ ೨೮ ॥

घनश्यामलपत्रस्य व्योमन्यग्रोधशाखिनः ।
प्ररोहा इव लक्ष्यन्ते वारिधारा धरां गताः ॥ २९ ॥

The showers of water reaching the earth, appear like the fibrous shoots of a Nyagrodha tree grown in the sky and bearing a dense foliage bluish in colour. [29]

ಧರಾಂ = ಭೂಮಿಯನ್ನು ಗತಾಃ = ಸೇರಿದ ವಾರಿಧಾರಾಃ = ನೀರಿನ ಧಾರೆಗಳು ಘನ-ಶ್ಯಾಮಲಪತ್ರಸ್ಯ = ಮೋಡಗಳೆಂಬ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯೋಮ-ನ್ಯಗ್ರೋಧಶಾಖಿನಃ = ಆಕಾಶವೆಂಬ ಆಲದಮರದ ಪ್ರರೋಹಾಃ ಇವ = ಬಿಳಲುಗಳಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ = ಕಾಣಿಸುತ್ತಿವೆ. ॥ ೨೯ ॥

अम्भःपूरसुसंपूर्णास्तटस्थतरुपुष्पिणीः ।
नदीः पश्येह सौमित्रे प्रवृद्धाश्च दिने दिने ॥ ३० ॥

Behold here, O son of Sumitrā, these rivers quite full with floods of water, laden with the flowers of the trees standing on their banks and swelling more and more day by day. [30]

ಸೌಮಿತ್ರೇ = ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ! ಇಹ = ಈ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಭಃ-ಪೂರ-ಸುಸಂಪೂರ್ಣಾಃ = ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋದ, ತಟಸ್ಥ-ತರುಪುಷ್ಪಿಣೀಃ = ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಮರಗಳ ಹೂಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಚ = ಮತ್ತು ದಿನೇ ದಿನೇ = ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಪ್ರವೃದ್ಧಾಃ = ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ನದೀಃ = ನದಿಗಳನ್ನು ಪಶ್ಯ = ನೋಡು. ॥ ೩೦ ॥

अम्भोधिपाने सलिलेन साकमापीतमौर्वाग्निशिखाकलापम् ।
तप्तोदरा वारिधरा वमन्ति विद्युल्लतोन्मेषमिषेण नूनम् ॥ ३१ ॥

The clouds, with scorched bellys, are surely vomitting under the pretext of the flashes of lightning, the flames of the submarine fire which they

had drunk along with water while drinking in the ocean (-water). [31]

ಅಂಭೋಧಿ-ಪಾನೇ = ಸಮುದ್ರಪಾನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಲಿಲೇನ ಸಾಕಂ = ನೀರಿನೊಡನೆ ಆಪೀತಂ = ಕುಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಔರ್ವಾಗ್ನಿ-ಶಿಖಾ-ಕಲಾಪಂ = ಬಡಬಾಗ್ನಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯ ಕಲಾಪವನ್ನು ವಾರಿಧರಾಃ = ಮೋಡಗಳು ತಪ್ತ+ಉದರಾಃ (ಸಂತಃ) = ಹೊಟ್ಟೆ ಬೆಂದುಹೋದವುಗಳಾಗಿ ವಿದ್ಯುಲ್ಲತಾ+ಉನ್ಮೇಷ-ಮಿಷೇಣ = ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯ ಹೊಳಪಿನ ನೆಪದಿಂದ ವಮಂತಿ = ವಾಂತಿಮಾಡುತ್ತಿವೆ; ನೂನಂ = (ಇದು) ನಿಜ. ॥ ೩೧ ॥

—The rainy season is at an end—

१५. इत्थं प्रवृत्तेषु घनदिनेषु दाशरथिना कथमपि नीतेषु तदाकार[1]कान्ति गमितमिव[1] शनैःशनैर्मेघमण्डलं पाण्डुरमभूत् । तस्य चापव्यापारवेलायां न सन्निधातव्यम् [2]इत्यन्तरिक्षादन्तर्हितं किल पाकशासनशरासनम् ।

[1] कान्तिविजितमिव [2] इत्यन्तरिक्षान्तरात्

As the cloudy days which had thus set in were somehow passed by Rāma, the assemblage of clouds became white as if they were made to get the same hue as that of his form. And the rainbow disappeared from the sky, feeling that it should not be present at the time of wielding his bow.

ಇತ್ಥಂ = ಈ ರೀತಿ ಪ್ರವೃತ್ತೇಷು = ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದ ಘನ-ದಿನೇಷು = ಮೋಡದ ದಿವಸಗಳು ದಾಶರಥಿನಾ = ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಕಥಮಪಿ = ಹೇಗೋ (ಕಷ್ಟದಿಂದ) ನೀತೇಷು = ಕಳೆಯಲ್ಪಡಲು ತತ್+ಆಕಾರ-ಕಾಂತಿಂ = ಆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಶರೀರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಗಮಿತಂ ಇವ = ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಎಂಬಂತೆ ಶನೈಃ ಶನೈಃ = ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮೇಘ-ಮಂಡಲಂ = ಮೇಘಮಂಡಲವು ಪಾಂಡುರಂ = ಬಿಳುಪಾಗಿ ಅಭೂತ್ =

ಆಯಿತು. ತಸ್ಯ = ಆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಚಾಪ-ವ್ಯಾಪಾರ-ವೇಲಾಯಾಂ = ಧನುಃ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನ ಸನ್ನಿಧಾತವ್ಯಂ = ಹತ್ತಿರವಿರ ಕೂಡದು ಇತಿ = ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಾಕಶಾಸನ-ಶರಾಸನಂ = ಇಂದ್ರ ಧನುಸ್ಸು (ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು) ಅಂತರಿಕ್ಷಾತ್ = ಆಕಾಶದಿಂದ ಅಂತರ್ಹಿತಂ ಕಿಲ = ಅಂತರ್ಧಾನಗೊಂಡಿತಷ್ಟೆ.

रघुपतिचापघोषसमयो भवितेति [1]किल
[1]व्युपरतमुद्भटं घनघटाजनितं स्तनितम् ।
श्वसितमरुद्भिरस्य विजितः किल शान्तिमगात्
परिचितकेतकीकुटजनीपवनः पवनः ॥ ३२ ॥

[1] भियाप्युपरत

The loud thunder roar produced by the array of clouds ceased, bearing in mind that the time for the twang-sound of the bow of Rāma was due to come up. Wind, that used to blow over the ketakī and jasmine woods, also became still, having been defeated verily by the air of his breath. [32]

ರಘುಪತಿ-ಚಾಪ-ಘೋಷ-ಸಮಯಃ = ಶ್ರೀರಾಮನ ಧನುಷ್ಟಂಕಾರದ ಸಮಯವು ಭವಿತಾ = ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಇತಿ ಕಿಲ = ಎಂದೇ ಅಲ್ಲವೆ ಘನಘಟಾ-ಜನಿತಂ = ಮೇಘಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದುಂಟಾದ ಉದ್ಭಟಂ = ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸ್ತನಿತಂ = ಗರ್ಜಿತವು ವ್ಯುಪರತಂ = ಶಾಂತವಾಯಿತು. ಅಸ್ಯ = (ವಿರಹಿಯಾದ) ಈ ಶ್ರೀ ರಾಮನ ಶ್ವಸಿತ-ಮರುದ್ಭಿಃ = ನಿಃಶ್ವಾಸದ ಗಾಳಿಗಳಿಂದ ವಿಜಿತಃ ಕಿಲ = ಜಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟತೋ ಎಂಬಂತೆ ಪರಿಚಿತ-ಕೇತಕೀ-ಕುಟಜ-ನೀಪ-ವನಃ = ಕೇತಕಿ, ಕುಟಜ, ನೀಪವನಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಪವನಃ = ಗಾಳಿಯೂ ಶಾಂತಿಂ ಅಗಾತ್ = ಕೊನೆಗಂಡಿತು.

तापोपशान्तिनटनात्कृतलोकहर्षा
वर्षानटी गगनरङ्गतलात्प्रयाता ।

अम्भोदवाद्यमचिरेण शशाम सर्वं
निर्वापिताश्च सहसैव तडित्प्रदीपाः ॥ ३३ ॥

The rainy season, an actress, having entertained the people by a performance of her dance called 'cessation of heat,' went away from the stage of the sky. Not late after that did all the music of the clouds stop. All on a sudden, the lights of the lightning also got extinguished. [33]

ವರ್ಷಾ-ನಟೀ=ಮಳೆಗಾಲವೆಂಬ ನರ್ತಕಿಯು ತಾಪೋಪಶಾಂತಿ-ನಟನಾತ್=ಸಂತಾಪವನ್ನು ಉಪಶಮನಗೊಳಿಸುವಿಕೆಯೆಂಬ ನಾಟ್ಯದ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೃತಲೋಕಹರ್ಷಾ=ಜನರಿಗೆ ಆನಂದವುಂಟುಮಾಡಿ ಗಗನ-ರಂಗತಲಾತ್=ಆಕಾಶವೆಂಬ ರಂಗಭೂಮಿ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಯಾತಾ=ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಸರ್ವಂ=ಎಲ್ಲಾ ಅಂಭೋದವಾದ್ಯಂ=ಮೇಘವಾದ್ಯವೂ ಅಚಿರೇಣ=ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದೆ ಶಶಾಮ=ಶಾಂತವಾಯಿತು. ತಟಿತ್-ಪ್ರದೀಪಾಃ ಚ=ಮಿಂಚುಗಳೆಂಬ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ದೀಪಗಳೂ ಕೂಡ ಸಹಸಾ ಏವ=ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ನಿರ್ವಾಪಿತಾಃ=ನಂದಿಹೋದುವು. ॥೩೩॥

१६. क्रमेण वाहिनीजातं सकलं भाविनीं वानरवाहिनीपूर्तिमसहमानमिव तनिमानमभजत । तथा दुर्दिनापाये लङ्कायामपि राजहंसनिःशङ्कसञ्चारो भविष्यतीति मत्वा किल भूम्यामपि समजनि राजहंसनिःशङ्कसञ्चारः । एवं प्रोषितायामपि प्रोषितजनशेमुषीमुषि प्रावृषि ।

Gradually, the whole multitude of rivers obtained thinness as if not enduring the forthcoming swelling of the monkey army. After the lapse of the cloudy days in that manner, there came up on the earth also free movements of the royal swans (and a march for conquest undertaken by eminent kings) verily bearing in mind that

there will be free movement of the sun and the moon even in Laṅkā after the bad days (of Rāvaṇa's rule) are over. When the rainy season that robs the travelling folk (i.e., separated lovers) of their wisdom was thus over.—

ಸಕಲಂ = ಎಲ್ಲಾ [1] ವಾಹಿನೀಜಾತಂ = [1] ನದಿಗಳ ಸಮೂಹವೂ ಭಾವಿನೀಂ = ಮುಂದೆ ಬರುವ ವಾನರ-[2]ವಾಹಿನೀ-ಪೂರ್ತಿಂ = ವಾನರ [2]ಸೈನ್ಯಗಳ ಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ಅಸಹಮಾನಂ ಇವ=ಸಹಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೋ ಎಂಬಂತೆ ಕ್ರಮೇಣ=ದಿನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತನಿಮಾನಂ=ಕೃಶವಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಅಭಜತ= ಹೊಂದಿತು. ತಥಾ = ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ದುರ್ದಿನ+ಅಪಾಯೇ=ಮೋಡ ಮುಚ್ಚಿದ (ರಾವಣನ ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಕೆಟ್ಟ) ದಿವಸಗಳು ಕಳೆಯಲಾಗಿ ಲಂಕಾಯಾಂ ಅಪಿ = ಲಂಕೆಯಲ್ಲೂ ಕೂಡ ರಾಜಹಂಸ-ನಿಃಶಂಕ-ಸಂಚಾರಃ = ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರ (ರಾಮಾದಿ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠರ) (ಕಲಹಂಸಗಳ) ನಿರ್ಭಯವಾದ ಸಂಚಾರವು ಭವಿಷ್ಯತಿ = ಉಂಟಾಗುವುದು ಇತಿ = ಎಂದು ಮತ್ವಾ ಕಿಲ=ತಿಳಿದೋ ಎಂಬಂತೆ ಭೂಮ್ಯಾಂ ಅಪಿ=ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೂ ಕೂಡ ರಾಜಹಂಸ-ನಿಃಶಂಕ-ಸಂಚಾರಃ = ಕಲಹಂಸಗಳ (ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠರ) ನಿರಾತಂಕವಿಹಾರವು ಸಮಜನಿ = ಉಂಟಾಯಿತು. ಏವಂ = ಈ ರೀತಿ ಪ್ರೋಷಿತಜನ-ಶೇಮುಷೀ-ಮುಷಿ =ಪ್ರವಾಸಿಗಳಾದ ಜನರ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಾವೃಷಿ = ಮಳೆಗಾಲವು ಪ್ರೋಷಿತಾಯಾಂ ಅಪಿ = ಕಳೆದುಹೋಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ—

—Lakṣmaṇa is sent to Kiṣkindhā—

कामक्षिप्तपृषत्कभिन्नहृदयच्छिद्रप्रणालीगल-
न्मैत्रीसारलघौ [1]प्रतिश्रवभरं निर्वोढुमप्यक्षमे ।
सुग्रीवे चिर[2]संस्थितां शमयितुं रागान्धतां तादृशीं
किष्किन्धां द्रुतमाप कोपकलुषो रामाज्ञया लक्ष्मणः ॥

[1] प्रतिश्रुतगिरं [2] संश्रितां

Lakṣmaṇa, overpowered by anger, arrived speedily at Kiṣkindhā, at the behest of Rāma, in order to alleviate the blindness of passion of that type which had persisted since a long time in Sugrīva, who had become despicable on account of the essence of (his) friendship flowing away through the tube in the form of the hole caused in the heart pierced by the arrows of Cupid, and who was thus unable even to bear the burden of his promise to (Rāma). [34]

ಕಾಮ-ಕ್ಲೃಪ್ತ-[1]ಪೃಷತ್ಕ-ಭಿನ್ನ-ಹೃದಯ-ಚ್ಛಿದ್ರ-[2]ಪ್ರಣಾಲೀ-ಗಲತ್+ಮೈತ್ರೀಸಾರಲಘೌ=ಮನ್ಮಥನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ [1] ಬಾಣಗಳಿಂದ ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹೃದಯದ ರಂಧ್ರವೆಂಬ [2] ಕೊಳವೆಯ ಮೂಲಕ ಸ್ನೇಹದ ಸಾರವು ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಹಗುರವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ, (ಮತ್ತು) ಪ್ರತಿಶ್ರವ-ಭರಂ=(ತಾನು ಮಾಡಿದ್ದ) ವಾಗ್ದಾನದ ಭಾರವನ್ನು ನಿರ್ವೋಢುಂ ಅಪಿ=ನಿರ್ವಹಿಸಲೂ ಕೂಡ ಅಕ್ಷಮೇ=ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವೇ=ಸುಗ್ರೀವನಲ್ಲಿ ಚಿರ-ಸಂಸ್ಥಿತಾಂ=ಬಹಳಕಾಲದಿಂದಿದ್ದ ತಾದೃಶೀಂ =ಅಂತಹ ರಾಗ+ ಅಂಧತಾಂ = ಸ್ತ್ರೀಸಹವಾಸದ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದುಂಟಾಗಿದ್ದ (ಅವಿವೇಕವೆಂಬ) ಅಂಧತ್ವವನ್ನು ಶಮಯಿತುಂ=ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಪಕಲುಷಃ=ಕೋಪದಿಂದ ಕದಡಿದ ಮನಸ್ಸಿನ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾಮಾಜ್ಞಯಾ = ರಾಮನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂ = ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯನ್ನು ದ್ರುತಂ=ಬೇಗ ಆಪ=ಸೇರಿದನು. ॥ ೩೪ ॥

१७. ततः सौमित्रिः [1]अतिरुष्टः प्रविष्ट इत्यङ्गदेन विज्ञापितोऽप्यनङ्गसङ्गरसङ्गतपरिश्रमादजातजागरः सुग्रीवस्तद्दर्शन[2]त्राससञ्चलितसकलप्लवङ्ग[3]बलकिलकिलायितेन प्रबुद्धः सचिवयोः प्लक्षप्रभावनाम्नोः प्रभावेन प्रकृतिं प्रपेदे । तस्मिन् सुग्रीवे राघवरोषस्य कारणं निरूपयति सति सद्य एव मुखरितहरिन्मुखोऽभूल्लक्ष्मणस्य ज्याघोषः ।

[1] अतीव रुष्टः [2] जातत्राससंकुलित [3] कुल

Then, Sugrīva, not waking up on account of the fatigue due to love-sport although informed by Aṅgada that Lakṣmaṇa in excessive rage had come, got awakened (only) by the chattering noise of all the monkey forces moved by fear at the sight of Lakṣmaṇa; and (he) regained his wonted nature by the power of his ministers named Plakṣa and Prabhava. While Sugrīva was considering (as to what could be) the cause for Lakṣmaṇa's anger, the twang-sound of Lakṣmaṇa's bow-string made the horizons reverberate all at once.

ತತಃ=ಆಮೇಲೆ ಸೌಮಿತ್ರಿಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಅತಿರುಷ್ಟಃ=ತುಂಬ ಕೋಪಗೊಂಡವನಾಗಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ=ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ ಇತಿ=ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಂಗದೇನ=ಅಂಗದನಿಂದ ವಿಜ್ಞಾಪಿತಃ ಅಪಿ=ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ ಕೂಡ ಅನಂಗ-ಸಂಗರ-ಸಂಗತ-ಪರಿಶ್ರಮಾತ್=ರತಿಯುದ್ಧದಿಂದಾದ ಆಯಾಸದಿಂದ ಅಜಾತ-ಜಾಗರಃ=ಎಚ್ಚರವುಂಟಾಗದ ಸುಗ್ರೀವಃ=ಸುಗ್ರೀವನು ತದ್ದರ್ಶನ-ತ್ರಾಸ-ಸಂಚಲಿತ-ಸಕಲ-[1]ಪ್ಲವಂಗಬಲ-ಕಿಲಕಿಲಾಯಿತೇನ=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ದರ್ಶನದ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಭ್ರಾಂತವಾದ ಸಕಲ [1]ಕಪಿಸೇನೆಯ ಕಿಲಕಿಲಾಶಬ್ದವುಂಟುಮಾಡುವಿಕೆಯಿಂದ ಪ್ರಬುದ್ಧಃ=ಎಚ್ಚತ್ತವನಾಗಿ ಪ್ಲಕ್ಷ-ಪ್ರಭಾವನಾಮ್ನೋಃ=ಪ್ಲಕ್ಷ, ಪ್ರಭಾವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಚಿವಯೋಃ=ಇಬ್ಬರು ಮಂತ್ರಿಗಳ ಪ್ರಭಾವೇನ=ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಂ=ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಪೇದೇ=ಹೊಂದಿದನು. ತಸ್ಮಿನ್=ಆ ಸುಗ್ರೀವೇ=ಸುಗ್ರೀವನು ರಾಘವರೋಷಸ್ಯ=ಲಕ್ಷ್ಮಣ (ಅಥವಾ ಶ್ರೀರಾಮನ) ಕೋಪದ ಕಾರಣಂ=ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೂಪಯತಿ ಸತಿ=ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಸದ್ಯಃ ಏವ=ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಜ್ಯಾಘೋಷಃ=(ಧನುಸ್ಸಿನ) ಹೆದೆಯ ಟಂಕಾರಧ್ವನಿಯು ಮುಖರಿತ-ಹರಿತ್+ಮುಖಃ=ಪ್ರತಿಧ್ವನಿತವಾದ ದಿಗಂತರಾಲವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಅಭೂತ್=ಆಯಿತು.

तत्रासनं द्रुतमपास्य पतिः कपीनां
तत्रास नम्रवदनो घनचापघोषात् ।

सन्तोष[1]मोक्षमिव भूरि भजन्भुजङ्गः
[2]सन्तापनाशपिशुनात्तरुणाभ्रघोषात् ॥ ३५ ॥

[1] पोषमिव [2] सन्तोष

Then the lord of the monkeys, leaving behind his throne, shuddered, with his face bent down, at that twang of the great bow, confronted, as it were, by a great obstacle in the way of his joy, like a serpent at the thunder of the fresh clouds indicative of ending the heat of summer. [35]

ತತ್ರ = ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಪೀನಾಂ ಪತಿಃ = ಕಪಿರಾಜನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ದ್ರುತಂ = ಬೇಗ ಆಸನಂ = (ತನ್ನ) ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಅಪಾಸ್ಯ = ತ್ಯಜಿಸಿ ಘನ-ಚಾಪ-ಘೋಷಾತ್ = (ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಆ) ಮಹಾ ಧನುಸ್ಸಿನ ಟಂಕಾರ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ನಮ್ರ-ವದನಃ = ಬಗ್ಗಿಸಿದ ಮುಖವುಳ್ಳವನಾಗಿ ತತ್ರಾಸ = ನಡುಗಿದನು;— ಸಂತಾಪ-ನಾಶ-ಪಿಶುನಾತ್ = (ಬೇಸಿಗೆ ಮುಂತಾದ) ಸಂತಾಪ ಕಳೆದುದರ ಸೂಚಕವಾದ ತರುಣ + ಅಭ್ರ-ಘೋಷಾತ್ = ಎಳೆಯ ಮೋಡಗಳ ಗುಡುಗಿನ ಶಬ್ದದಿಂದ ಭೂರಿ = ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಂತೋಷ-ಮೋಕ್ಷಂ = ಆನಂದ ವಿಘಾತವನ್ನು ಭಜನ್ = ಹೊಂದುವ ಭುಜಂಗಃ ಇವ = ಸರ್ಪದಂತೆ. [೩೫]

१८. तत्र प्रतिश्रुतकार्यप्रोत्साहनाय [1]कुपितेन [2]भ्रात्रा प्रेषित इति मारुतिना धार्यमाणधैर्यः सुग्रीवः सौमित्रिं सान्त्वयितुं तारां प्रेषितवान् ।

[1] प्रणयकुपितेन [2] भ्राता

At that time, with courage reinforced by Hanumān who said ‘ he has been sent by his angry brother to induce you to (take up) the task promised (by you),’ Sugrīva sent Tāra to pacify Lakṣmaṇa.

ತತ್ರ = ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಶ್ರುತ-ಕಾರ್ಯ-ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನಾಯ= ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದ (ಸೀತಾನ್ವೇಷಣ) ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಪಿತೇನ= ಕೋಪಗೊಂಡ ಭ್ರಾತ್ರಾ=ಅಣ್ಣನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಪ್ರೇಷಿತಃ = (ಲಕ್ಷ್ಮಣನು) ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಇತಿ = ಎಂದು ಮಾರುತಿನಾ=ಹನುಮಂತನಿಂದ ಧಾರ್ಯಮಾಣ-ಧೈರ್ಯಃ=ಧೈರ್ಯ ತಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಸುಗ್ರೀವಃ=ಸುಗ್ರೀವನು ಸೌಮಿತ್ರಿಂ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಸಾಂತ್ವಯಿತುಂ=ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಲು ತಾರಾಂ=(ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ) ತಾರೆಯನ್ನು ಪ್ರೇಷಿತವಾನ್=ಕಳುಹಿಸಿದನು.

द्राग्वारुणीभजननिह्नुतराजतेजो
निष्क्रान्ततारमुपशान्ततमोविकारम् ।
पूर्वाशया विशति सत्पथभाजि मित्रे
सत्यं निशान्तसममस्य निशान्तमासीत् ॥ ३६ ॥

As Sugrīva's friend (Lakṣmaṇa) who had adopted a righteous path was entering with the hope of (urging him to fulfil) his earlier promise, his harem, — which was with the king's prowess concealed at once by (his) drinking wine, from which Tārā had come out, and wherein the transformation due to (the quality of) *tamas* had subsided, — became indeed equal to the close of a night, wherein the lustre of the moon had been concealed quickly by the moon's reaching the west, the stars had all gone away, and the changed condition due to darkness had ended, as the sun who moves through the sky was entering by the eastern quarter. [36]

ದ್ರಾಕ್ = ಕೂಡಲೇ [1]ವಾರುಣೀ-ಭಜನ-[2]ನಿಹ್ನುತ-ರಾಜತೇಜಃ=
೧ [1]ಸುರಾಪಾನದಿಂದ [2]ಮರೆಯಾದ ರಾಜತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳ ೨ [1]ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕನ್ನು

ಸೇರಿದುದರಿಂದ [2]ಮರೆಯಾದ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತ-ತಾರಂ= ೧ ಹೊರಟುಹೋದ (ಸುಗ್ರೀವ ಪತ್ನಿ) ತಾರೆಯುಳ್ಳ ೨ ಅಸ್ತಮಿತವಾದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳುಳ್ಳ ಉಪಶಾಂತ-ತಮೋ-ವಿಕಾರಂ = ೧ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಮೋಹ ವಿಕಾರವುಳ್ಳ ೨ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಕತ್ತಲೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅಸ್ಯ = ಈ ಸುಗ್ರೀವನ ನಿಶಾಂತಂ = (ಜನಾನಾ) ರಾಣೀವಾಸವು ಸತ್+ಪಥ-ಭಾಜಿ = ೧ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿಯಾದ ೨ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿದ ಮಿತ್ರೇ = ೧ ಸ್ನೇಹಿತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ೨ ಸೂರ್ಯನು ಪೂರ್ವಾಶಯಾ = ೧ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿ ೨ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ವಿಶತಿ = ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಸತ್ಯಂ = ನಿ ಜ ವಾ ಗಿ ಯೂ ನಿಶಾಂತ-ಸಮಂ = ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಆಸೀತ್ = ಆಯಿತು. ॥ ೩೬ ॥

— *Tārā speaks to Lakṣmaṇa* —

१९. सा तु रामा रामानुजमासाद्य चैनमवोचत ।

That fair lady, however, having come to Rāma's brother, spoke to him (thus) —

ಸಾ = ಆ ರಾಮಾ ತು = ಸುಂದರಿ (ತಾರೆ) ಯಾದರೋ ರಾಮಾನುಜಂ = ರಾಮನ ತಮ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಲ್ಲಿಗೆ ಆಸಾದ್ಯ = ಸೇರಿ ಏನಂ = ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವೋಚತ = ಮಾತಾಡಿದಳು.

प्राचीनं व्यसनं सुरेन्द्रतनयाज्जातं वने भ्राम्यतः
सुग्रीवस्य निराकृतं खररिपोर्बाणेन सालच्छिदा ।
अद्यास्य व्यसनं तु पञ्चविशिखादासीदुपेन्द्रात्मजात्
सौमित्रे तदपि प्रशान्तमभवज्ज्याघोषमात्रेण ते ॥ ३७ ॥

" O Lakṣmaṇa, that former misery of Sugrīva wandering in the forests, caused by Indra's son (Vālin), was removed by an arrow of Khara's enemy (Rāma), which (arrow) felled down the Sāla trees. But, to-day this vice (i.e., sensuousness)

brought about by Viṣṇu's son (Manmatha), the wielder of five-arrows, has been completely put down by just a twang-sound of your bow-string."

ಸುರೇಂದ್ರ-ತನಯಾತ್ = ಇಂದ್ರನ ಪುತ್ರನಾದ ವಾಲಿಯಿಂದ ಜಾತಂ = ಉತ್ಪನ್ನವಾದ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ವನೇ = ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಮ್ಯತಃ = ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವಸ್ಯ = ಸುಗ್ರೀವನ ಪ್ರಾಚೀನಂ = ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಸನಂ = ವಿಪತ್ತು ಖರ-ರಿಪೋಃ = ಖರ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಾಲಚ್ಛಿದಾ = ಸಪ್ತ ಸಾಲವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಛೇದಿಸಿದ ಬಾಣೇನ = ಬಾಣದಿಂದ ನಿರಾಕೃತಂ = ತಪ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅದ್ಯ ತು = ಈಗಲಾದರೋ ಉಪೇಂದ್ರ + ಆತ್ಮಜಾತ್ = ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಗನಾದ ಪಂಚ-ವಿಶಿಖಾತ್ = ಐದು ಬಾಣಗಳುಳ್ಳ ಮನ್ಮಥನಿಂದ ಅಸ್ಯ = ಇವನಿಗೆ ವ್ಯಸನಂ = ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನವು ಆಸೀತ್ = ಉಂಟಾಗಿತ್ತು; ತತ್ + ಅಪಿ = ಅದೂ ಕೂಡ ಸೌಮಿತ್ರೇ = ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ! ತೇ = ನಿನ್ನ ಜ್ಯಾ-ಘೋಷಮಾತ್ರೇಣ = ಧನುಸ್ಸಿನ ಹೆದೆಯ ಟಂಕಾರಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಶಾಂತಂ = ಕೊನೆಗೊಂಡದ್ದಾಗಿ ಅಭವತ್ = ಆಯಿತು.

— Sugrīva meets Lakṣmaṇa —

२०. तदनन्तरं तारासान्त्ववचनप्रशान्तकोपेन सौमित्रिणा साकं तपनतनयः सविनयमाश्रित्य दाशरथिं प्राञ्जलिर्व्यजिज्ञपत् । देव, कपिबलमखिलकुलाचलनिलयमनिलतनयेनाहूतं; पुरुहूत इव पुलोमजाप[1]हारिणमनुह्लादं रावणं रणे [2]निहनिष्यसीति । ततः ।

[1] हारिणं बलाभिधानं [2] हनिष्यतीति

Then, together with Lakṣmaṇa whose anger was calmed by the pacifying words of Tārā, the son of the Sun (Sugrīva), having gone to Dās'arathi (i.e., Rāma) politely, submitted to him with folded hands (thus)—"My lord, the monkey army residing on every one of the Kula mountains has been summoned by Hanumān (the son of Vāyu);

therefore, you will (now) destroy Rāvaṇa in a battle, just as Indra destroyed Anuhlāda (a demon) who had carried away Śaci (Indra's wife) who was the daughter of Puloman." Then—

ತದನಂತರಂ = ಆ ಬಳಿಕ ತಾರಾ - ಸಾಂತ್ವ-ವಚನ - ಪ್ರಶಾಂತ ಕೋಪೇನ= ತಾರೆಯ ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕೋಪ ಶಾಂತವಾದ ಸೌಮಿತ್ರಿಣಾ ಸಾಕಂ = ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ತಪನತನಯಃ=ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ, ನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ದಾಶರಥಿಂ = ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸವಿನಯಂ=ವಿನಯ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಶ್ರಿತ್ಯ = ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಪ್ರಾಂಜಲಿಃ = ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ವ್ಯಜಿಜ್ಞಪತ್=ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.— ದೇವ=ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ಅಖಿಲ-ಕುಲಾಚಲ - ನಿಲಯಂ = ಸಮಸ್ತ ಕುಲಾಚಲಗಳೇ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿಉಳ್ಳ ಕಪಿಬಲಂ=ಕಪಿಸೈನ್ಯವು ಅನಿಲತನಯೇನ=ವಾಯುಪುತ್ರ ಹನುಮಂತನಿಂದ ಆಹೂತಂ=ಕರೆಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; (ಆದ್ದರಿಂದ) ಪುಲೋಮುಜಾ+ಅಪಹಾರಿಣಂ= ಶಚೀದೇವಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಅನುಹ್ಲಾದಂ =ಅನುಹ್ಲಾದನೆಂಬ ದಾನವನನ್ನು ಪುರುಹೂತಃ ಇವ = ಇಂದ್ರನು (ಹೇಗೆ ಕೊಂದನೋ) ಹಾಗೆ, ರಾವಣಂ=ರಾವಣನನ್ನು ರಣೇ=ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿಹನಿಷ್ಯಸಿ=ನೀನು ಕೊಲ್ಲುವಿ, ಇತಿ=ಎಂದು. ತತಃ=ಆಮೇಲೆ—

—Monkeys are sent to search for Sītā—

ककुभि कुलिशपाणेर्मैथिलीं तां विचेतुं
विनतमथ दिशायां मारुतिं प्रेतभर्तुः ।
वरुणदिशि सुषेणं यक्षराजाश्रितायां कुबेर
हरिति शतबलिं च प्राहिणोद्वानरेन्द्रः ॥ ३८ ॥

The lord of the monkeys, sent Vinata to the (eastern) quarter of Indra, Hanumān to the (southern) quarter of Yama, Suṣeṇa to the (western) quarter of Varuṇa, and Śatabali to the (northern) quarter presided over by Kubera (king

of the yakṣas) in order to search for that princess of Mithila. [38]

ವಾನರೇಂದ್ರಃ=ಸುಗ್ರೀವನು ತಾಂ=ಆ (ಅಪಹೃತಳಾಗಿದ್ದ) ಮೈಥಿಲೀಂ=ಸೀತೆಯನ್ನು ವಿಚೇತುಂ=ಹುಡುಕಲು ವಿನತಂ=ವಿನತನೆಂಬ ವಾನರ ಸೇನಾಪತಿಯನ್ನು ಕುಲಿಶಪಾಣೇಃ ಕಕುಭಿ=ಇಂದ್ರನ (ಪೂರ್ವ) ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೂ, ಅಥ=ಬಳಿಕ ಮಾರುತಿಂ=ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಪ್ರೇತಭರ್ತುಃ ದಿಶಾಯಾಂ=ಯಮನ (ದಕ್ಷಿಣ) ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೂ, ಸುಷೇಣಂ=ಸುಷೇಣನನ್ನು ವರುಣದಿಶಿ=ವರುಣನ (ಪಶ್ಚಿಮ) ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೂ, ಶತಬಲಿಂ=ಶತಬಲಿ ಎಂಬ ವಾನರನಾಯಕನನ್ನು ಯಕ್ಷರಾಜ+ಅಂಚಿತಾಯಾಂ [1]ಹರಿತಿ= ಯಕ್ಷರಾಜ ಕುಬೇರನಿರುವ (ಉತ್ತರ) [1]ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಹಿಣೋತ್=ಕಳುಹಿಸಿದನು.

२१. तदनु दिनेषु केषुचिद्गतेषु (मासातिपातनासहो नियत-मुदग्रदण्डः सुग्रीवः) इति सत्वरमितरदिगन्तरप्रेषितेषु प्रतिनिवृत्तेषु प्लवङ्ग-बलेषु पितृपतिहरिति प्रेषिता मारुतिजाम्बवदङ्गदनलनीलप्रभृतयोऽप्य-लब्धसीतोपलब्धयस्तनयनाशकुपितकण्डुशापनिःशेषितचराचरमपरिचित-चारप्रान्तरं कान्तारं क्रान्त्वा कान्तारे कस्मिंश्चिदसुरमेकं निरीक्ष्य रक्षः-पतिरिति बुद्ध्वा युद्धसन्नद्धा बभूवुः ।

Then after the lapse of some days, when the monkey forces sent to the quarters other than the south returned quickly, feeling that Sugrīva who would not brook any delay after a month would surely inflict severe punishment, even Māruti, Jāmbavān, Angada, Nala, Nīla and such others sent to the southern quarter, (although) with no clue of Sītā obtained, after crossing over a forest the skirts of which were not known to animals for moving about and in which all moving and not moving beings were completely destroyed by a curse of Kaṇḍu enraged at the death of his

son, having beheld a demon in a certain forest, prepared themselves to fight with him thinking him to be the demon king.

ತದನು = ಆಮೇಲೆ ಕೇಷು ಚಿತ್ = ಕೆಲವು ದಿನೇಷು = ದಿವಸಗಳು ಗತೇಷು = ಕಳೆದುಹೋಗಲಾಗಿ ಸುಗ್ರೀವಃ = ಸುಗ್ರೀವನು ಮಾಸ+ಅತಿ ಪಾತನ+ಅಸಹಃ=ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗಿಂತ ವಿಸಾರುವಿಕೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದವನು ನಿಯತಂ=ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಉಗ್ರದಂಡಃ=ಉಗ್ರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸುವವನು ಇತಿ=ಎಂದು (ತಿಳಿದು) ಇತರ-ದಿಗಂತರ-ಪ್ರೇಷಿತೇಷು=(ದಕ್ಷಿಣ ಬಿಟ್ಟು) ಇತರ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಪ್ಲವಂಗ-ಬಲೇಷು = ಕಪಿಸೈನ್ಯಗಳು ಸತ್ವರಂ = ಬೇಗ ಪ್ರತಿನಿವೃತ್ತೇಷು = ಹಿಂದಿರುಗಲಾಗಿ, ಪಿತೃಪತಿ-ಹರಿತಿ = ಯಮನ (ದಕ್ಷಿಣ) ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರೇಷಿತಾಃ = ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಮಾರುತಿ-ಜಾಂಬವತ್ + ಅಂಗದ-ನಲ-ನೀಲ-ಪ್ರಭೃತಯಃ ಅಪಿ = ಹನುಮಾನ್, ಜಾಂಬವಾನ್, ಅಂಗದ, ನಲ, ನೀಲ ಮುಂತಾದವರೂ ಕೂಡ ಅಲಬ್ಧ-ಸೀತಾ + ಉಪಲಬ್ಧಯಃ = ಸೀತೆಯ ಪತ್ತೆ ದೊರಕದವರಾಗಿ ತನಯ-ನಾಶ-ಕುಪಿತ-ಕಂಡು-ಶಾಪ-ನಿಃಶೇಷಿತ-ಚರ + ಅಚರಂ = (ತನ್ನ) ಪುತ್ರನ ಮರಣದಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡ ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಜಂಗಮಗಳಾದ ಮೃಗಪಕ್ಷಿ ಮುಂತಾದುವೂ ಸ್ಥಾವರಗಳಾದ ತರುಗುಲ್ಮಾದಿಗಳೂ ನಿಃಶೇಷವಾಗಿ ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಅಪರಿಚಿತ-ಚಾರ-ಪ್ರಾಂತರಂ=ಪ್ರಾಣಿಸಂಚಾರವೇ ಇಲ್ಲದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳುಳ್ಳ ಕಾಂತಾರಂ=ಕಾಡನ್ನು ಕ್ರಾಂತ್ವಾ= ದಾಟಿ ಕಸ್ಮಿನ್+ಚಿತ್=ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಂತಾರೇ=ವನದಲ್ಲಿ ಏಕಂ=ಒಬ್ಬ ಅಸುರಂ=ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ=ಕಂಡು ರಕ್ಷಃಪತಿಃ ಇತಿ=ರಾಕ್ಷಸರಾಜನೆಂದು ಬುಧ್ವಾ=ತಿಳಿದು ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧಾಃ=ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬಭೂವುಃ=ಆದರು.

निशिचरपतिरित्यवेत्य रोषादशनिनिपातनिभेन ताडनेन ।
असुरहितममुं प्रहृत्य दैत्यं सुरहितमेव चकार वालिसूनुः ॥

Thinking him to be the demon king, Vāiin's son (Angada), having angrily hit that daitya who

was an enemy of gods with a blow resembling the fall of a thunder-bolt did a service veritably to the gods. [39]

ನಿಶಿಚರ-ಪತಿಃ=ರಾಕ್ಷಸ ರಾಜ ರಾವಣ ಇತಿ=ಎಂದು ವಾಲಿಸೂನುಃ =ವಾಲಿಪುತ್ರನಾದ ಅಂಗದನು ಅವೇತ್ಯ=ತಿಳಿದು ರೋಷಾತ್=ಕೋಪದಿಂದ ಅಶನಿ-ನಿಪಾತ-ನಿಭೇನ=ಸಿಡಿಲು ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ತಾಡನೇನ= ಏಟುಗಳಿಂದ ಅ-ಸುರ-ಹಿತಂ= ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಹಿತನೂ ಅಸುರರಿಗೆ ಹಿತನೂ ಆದ ಅಮುಂ=ಈ ದೈತ್ಯಂ=ದೈತ್ಯನನ್ನು ಅಸು-ರಹಿತಂ=ಪ್ರಾಣ ಹೋಗುವಂತೆ ಪ್ರಹೃತ್ಯ=ಹೊಡೆದು ಸುರ-ಹಿತಂ ಏವ= ದೇವತೆಗಳ ಹಿತವನ್ನೇ ಚಕಾರ=ಮಾಡಿದನು. ॥ ೩೯ ॥

२२. ततस्तारेयवचनात्तत इतो विचित्य निकटगिरिसानुशयाः सानुशयाः सलिलाशया जलचरपतङ्गपतनोत्पतनानुमीयमानपल्वलोपशयं किमपि कुहरमवगाह्य कञ्चन काञ्चनमयं मयमायानिर्मितं विहिततपोभङ्गायै सुराङ्गनायै हेमायै द्रुहिणेन वितीर्णं मेरुसावर्णिदुहित्रा स्वयंप्रभया कृतावनं वनोद्देशमविशन् । ततः कृतातिथ्यायाः स्वयंप्रभायाः प्रभावेण बिलादुत्तीर्णानां समयातिपातादापतिष्यति सुग्रीवदण्ड इति विकृतिमुपेत्य सङ्गतमनोगदेनाङ्गदेन पवनतनयवचनप्रत्ययप्रत्यानीतप्रकृतिना सह प्रायोपवेशमुपेयुषां प्लवङ्गपुङ्गवानां परिदेवनकथाप्रसङ्गे जटायुषो निधनं निशम्य विन्ध्यरन्ध्राद्विहितसंपातः संपातिनामा गृध्रस्तानेवमवादीत् ।

Then, the monkeys having searched here and there at Aṅgada's behest, rested on the slopes of the nearby mountains filled with remorse; on account of thirst for water, having plunged into a certain cave, in whose interior a lake could be inferred by the flying up and down of water-birds, they came into a forest-region of gold, produced

by the magic of Maya and granted by the Creator to the celestial damsel Hemā for having caused an obstacle to (Maya's) penance, and guarded now by Svayamprabhā the daughter of Merusāvarṇī. Then, in course of the woeful talks of those eminent monkeys, who, having come out of that cave by the power of Svayamprabhā after she had accorded to them a reception due to guests, had undertaken a fast unto death together with Aṅgada who (at first) was with a mental distress being worried that a punishment from Sugriva would be inflicted (on them) for transcending the fixed period of time but (later on) was brought back to his natural state by the confidence of Hanumān's words, a vulture named Sampāti having come out of a cave of the Vindhya mountain heard of the death of Jaṭāyu and spoke to them thus—

ತತಃ=ಬಳಿಕ ತಾರೇಯ ವಚನಾತ್=ತಾರೆಯ ಮಗನಾದ ಅಂಗದನ ಮಾತಿನಿಂದ ತತಃ ಇತಃ=ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ಯ=ಹುಡುಕಿ ಸ+ಅನುಶಯಾಃ =ಸಂತಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿ ನಿಕಟ-ಗಿರಿ-ಸಾನು-ಶಯಾಃ= ಹತ್ತಿರದ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದವರಾಗಿ (ಆ ವಾನರರು) ಜಲಚರ-[1]ಪತಂಗ-ಪತನ+ ಉತ್ಪತನ + ಅನುಮೀಯಮಾನ-[2]ಪಲ್ವಲ + [3]ಉಪಶಯಂ = ಜಲಚರ ಗಳಾದ [1]ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೆಳಗಿಳಿಯುವುದು ಮೇಲೆ ಹಾರುವುದು ಇವುಗಳಿಂದ ಊಹಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟ [2]ಸರೋವರದ [3]ಆಶ್ರಯವುಳ್ಳ ಕಿಂ ಅಪಿ= ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕುಹರಂ=ಬಿಲದೊಳಕ್ಕೆ ಅವಗಾಹ್ಯ=ಇಳಿದು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಕಂಚನ= ಯಾವುದೋ ಕಾಂಚನಮಯಂ = ಸ್ವರ್ಣಮಯವಾದ ಮಯ-ಮಾಯಾ- ನಿರ್ಮಿತಂ=ಮಯಾಸುರನೆಂಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಮಾಯೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ, ವಿಹಿತ-ತಪೋಭಂಗಾಯೈ = ಮಯನ ತಪೋಭಂಗಮಾಡಿದ್ದ ಸುರಾಂಗ ನಾಯೈ=ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯಾದ ಹೇಮಾಯೈ=ಹೇಮೆಗೆ ದ್ರುಹಿಣೇನ=ಬ್ರಹ್ಮ ನಿಂದ ವಿತೀರ್ಣಂ= ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ, ಮೇರುಸಾವರ್ಣಿದುಹಿತ್ರಾ= ಮೇರು

ಸಾವರ್ಣಿಯ ಮಗಳಾದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಯಾ= ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಕೃತ+
[1]ಅವನಂ=ರಕ್ಷಣೆಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ವನ+[2]ಉದ್ದೇಶಂ=ವನಪ್ರದೇಶವನ್ನು
ಅವಿಶನ್=ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.

ತತಃ= ಬಳಿಕ ಕೃತ + ಆತಿಥ್ಯಾಯಾಃ= ಆತಿಥ್ಯಮಾಡಿದವಳಾದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾಯಾಃ= ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಯ ಪ್ರಭಾವೇಣ= ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಬಿಲಾತ್=(ಆ) ಬಿಲದಿಂದ ಉತ್ತೀರ್ಣಾನಾಂ= ಹೊರಬಂದ ಸಮಯ+ ಅತಿಪಾತಾತ್= ಕಾಲ ಮೀರಿದುದರಿಂದ ಸುಗ್ರೀವ-ದಂಡಃ= ಸುಗ್ರೀವನ ಶಿಕ್ಷೆಯು ಆಪತಿಷ್ಯತಿ= (ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ) ಬರುತ್ತದೆ ಇತಿ= ಎಂದು ವಿಕೃತಿಂ=ವಿಕಾರವನ್ನು ಉಪೇತ್ಯ= ಹೊಂದಿ ಸಂಗತ-ಮನೋ[1]ಗದೇನ= ಮನೋ[1]ವ್ಯಾಧಿಯುಂಟಾದ (ಆದರೆ) ಪವನ-ತನಯ-ವಚನ-ಪ್ರತ್ಯಯ-ಪ್ರತ್ಯಾಗತ-ಪ್ರಕೃತಿನಾ= ಮಾರುತಿಯ ಮಾತಿನ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಪುನಃ ಬಂದ ಪೂರ್ವಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಅಂಗದೇನ ಸಹ= ಅಂಗದನೊಡನೆ ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶಂ= ಆ ಮ ರ ಣಾ ಂ ತ ಕುಳಿತ ಜಾಗ ಬಿಟ್ಟು ಕದಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಉಪೇಯುಷಾಂ= ತಾಳಿದ್ದ ಪ್ಲವಂಗ-ಪುಂಗವಾನಾಂ= ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಪರಿದೇವನ-ಕಥಾ-ಪ್ರಸಂಗೇ= ಗೋಳಾಟದ ಮಾತುಕಥೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜಟಾಯುಷಃ= ಜಟಾಯುವಿನ ನಿಧನಂ=ಮರಣವನ್ನು ನಿಶಮ್ಯ= ಕೇಳಿ ವಿಂಧ್ಯ-ರಂಧ್ರಾತ್= ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದ ಗುಹೆಯಿಂದ ನಿಹಿತ-ಸಂಪಾತಃ= ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂಪಾತಿಃ ನಾಮ= ಸಂಪಾತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಗೃಧ್ರಃ= ಹದ್ದು ತಾನ್ =ಆವರನ್ನು ಕುರಿತು ಏವಂ= ಹೀಗೆ ಅವಾದೀತ್=ಹೇಳಿತು.

के यूयमक्षतबलेऽप्यभिधाय पापं
वत्से जटायुषि मम श्रवसी दहन्तः ।
तस्मात्पुरा किरणदाहितपक्षयुग्मं
तिग्मांशुमुष्णवचसा शिशिरीकुरुध्वे ॥ ४० ॥

"Who are you that have been scorching both my ears by speaking of the death of Jaṭāyus, my brother, although he is of unimpaired strength ?

Just because of that (scorching of my ears), you render cool, by your hot words, that hot-rayed sun who scorched both my wings with his rays formerly. [40]

ಅಕ್ಷತಬಲೇ ಅಪಿ = ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದರೂ ವತ್ಸೇ = ನನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಜಟಾಯುಷಿ = ಜಟಾಯು ವಿಚಾರವಾಗಿ ಪಾಪಂ = ಮರಣವನ್ನು ಅಭಿಧಾಯ = ಹೇಳಿ ಮಮ = ನನ್ನ ಶ್ರವಸೀ = ಎರಡು ಕಿವಿಗಳನ್ನೂ ದಹಂತಃ = ಸುಡುತ್ತಿರುವ ಯೂಯಂ = ನೀವು ಕೇ = ಯಾರು ? ತಸ್ಮಾತ್ = (ನನ್ನ ಕಿವಿ ಸುಡುತ್ತಿರುವ) ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಪುರಾ = ಹಿಂದೆ (ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ಕಡೆ ಹೊರಟಾಗ) ಕಿರಣ-ದಾಹಿತ-ಪಕ್ಷ ಯುಗ್ಮಂ = (ತನ್ನ) ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ತಿಗ್ಮ + ಅಂಶುಂ = ತೀಕ್ಷ್ಣ ಕಿರಣಗಳ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಉಷ್ಣವಚಸಾ = (ಅವನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ) ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಶಿಶಿರೀ-ಕುರುಧ್ವೇ = ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ॥ ೪೦ ॥

२३. ततस्तैः प्रस्तावितप्रवृत्तिः संपातिः प्रोषितायुषे जटायुषे निवापाञ्जलिं निर्वर्त्य पुरा कदाचिदामिषान्वेषणाय प्रेषितेन सुपार्श्वनाम्ना निजसुतेन समाम्नातं महेन्द्रमहीध्ररन्ध्रविनिर्गतदशवदननीयमानजानकी-परिदेवनं जानानः सूक्ष्मचक्षुः पुनरेवमवोचत् । अलं कातर्येण । लङ्काभिधानां यातुधानराजधानीमधिवसति सीता दशवदननीता । तत्र गच्छन्तु भवन्तः । किञ्च ।

Then, having been informed of the news, the sharp-sighted Sampāti after offering libations to Jaṭāyus of departed life, spoke thus once again, being in the know of the wailing of Jānakī while she was being carried away by Rāvaṇa who came out of a cave of the Mahendra mountain, which fact had been related to him by his own son,

Supārs'va by name, sent out in search of flesh one day formerly.— 'Do away with cowardice. Sitā who was carried away by the ten-faced Rāvaṇa lives in the capital, named Laṅkā, of the demons. You go there. Further,

ತತಃ = ಬಳಿಕ ತ್ಯೈಃ = ಆ ಕಪಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಸ್ತಾವಿತ-ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ = ಮೊದಲಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಮಾಚಾರವುಳ್ಳ ಸಂಪಾತಿಃ = ಸಂಪಾತಿಯು ಪ್ರೋಷಿತ+ಆಯುಷೇ = ಕಳೆದುಹೋದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳ (ಅಂದರೆ ಸತ್ತು ಹೋದ) ಜಟಾಯುಷೇ = ಜಟಾಯುವಿಗೆ ನಿವಾಪ+ಅಂಜಲಿಂ = ತರ್ಪಣ ವನ್ನು ನಿರ್ವರ್ತ್ಯ=ನೆರವೇರಿಸಿ, ಪುರಾ=ಹಿಂದೆ ಕದಾಚಿತ್ = ಒಂದು ದಿವಸ ಆಮಿಷ+ಅನ್ವೇಷಣಾಯ = ಮಾಂಸ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಆಹಾರ ತರು ವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಪ್ರೇಷಿತೇನ = ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಸುಪಾರ್ಶ್ವ-ನಾಮ್ನಾ = ಸುಪಾರ್ಶ್ವನೆಂಬ ನಿಜಸುತೇನ = ತನ್ನ ಮಗನಿಂದ ಸಮಾಮ್ನಾತಂ = ಹೇಳ ಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಮಹೇಂದ್ರ-ಮಹೀಧ್ರ-ರಂಧ್ರ-ವಿನಿರ್ಗತ-ದಶವದನ-ನೀಯ ಮಾನ-ಜಾನಕೀ-ಪರಿದೇವನಂ = ಮಹೇಂದ್ರವೆಂಬ ಕುಲಪರ್ವತದ ಬಿಲ ದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ರಾವಣನಿಂದ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಜಾನಕಿಯ ವಿಲಾಪ ವನ್ನು ಜಾನಾನಃ = ತಿಳಿದಿದ್ದವನಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ಚಕ್ಷುಃ = ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನೋಟವುಳ್ಳ ಆ ಸಂಪಾತಿಯು ಪುನಃ = ತಿರುಗಿ ಏವಂ=ಹೀಗೆ ಅವೋಚತ್ =ಹೇಳಿತು. ಕಾತರ್ಯೇಣ = ಭಯವಿಹ್ವಲತೆಯು ಅಲಂ = ಸಾಕು. ದಶ ವದನ-ನೀತಾ = ರಾವಣನಿಂದ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ ಸೀತಾ=ಸೀತೆಯು ಲಂಕಾಭಿ ಧಾನಾಂ = ಲಂಕೆಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಯಾತುಧಾನ-ರಾಜಧಾನೀಂ = ರಾಕ್ಷಸ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿವಸತಿ = ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ತತ್ರ=ಅಲ್ಲಿಗೆ ಭವಂತಃ= ನೀವು ಗಚ್ಛಂತು = ಹೋಗಿ. ಕಿಂ ಚ = ಮತ್ತು

दिवाकरप्लोषभवां मदार्तिं निशाकरो नाम मुनिर्निरस्यन् ।
जगाद वः कार्यमहार्यधैर्याः क्षणेन तां द्रक्ष्यथ रामपत्नीम् ॥

A sage named Nis'ākara, while controverting my distress arisen by the scorching of the wings

by the sun, had told me of your task; (therefore), O you of undaunted courage, you will see that wife of Rāma in no time. [41]

ದಿವಾಕರ - ಪ್ಲೋಷ - ಭವಾಂ = ಸೂರ್ಯನಿಂದಾದ ರೆಕ್ಕೆಸುಡುವಿಕೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಮದ್+ಆರ್ತಿಂ=ನನ್ನ ಸಂತಾಪವನ್ನು ನಿಶಾಕರಃ ನಾಮ =ನಿಶಾಕರನೆಂಬ ಮುನಿಃ=ಮುನಿಯು ನಿರಸ್ಯನ್=ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವನಾಗಿ ವಃ=ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಂ = ಸೀತಾನ್ವೇಷಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು (ಪುನಃ ನನ್ನ ರೆಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ) ಜಗಾದ= ಹೇಳಿದ್ದನು. (ಆದ್ದರಿಂದ) ಅಹಾರ್ಯ-ಧೈರ್ಯಾಃ=ಧೈರ್ಯ ಬಿಡದವರಾಗಿ ತಾಂ=ಆ ರಾಮಪತ್ನೀಂ=ರಾಮನ ಹೆಂಡತಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕ್ಷಣೇನ=ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ದ್ರಕ್ಷ್ಯಥ=ನೋಡುವಿರಿ.

इति ब्रुवाणं कृतसौहृदं तं संपातिमापृच्छ्य परापरज्ञम् ।
प्रवृद्धहर्षाः प्रथितप्रभावाः प्रतस्थिरे वानरयूथनाथाः ॥ ४२ ॥

Taking leave of that Sampāti, who was speaking thus, who had become a friend, and who knew the *pros* and *cons* (of everything), the chieftains of the monkey-force, of well-known prowess, set out with increased delight. [42]

ಇತಿ = ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರುವಾಣಂ = ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕೃತಸೌಹೃದಂ= ಸ್ನೇಹಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪರ+ಅಪರ-ಜ್ಞಂ=ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಪರ್ಯಾಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಚತುರನಾದ ತಂ=ಆ ಸಂಪಾತಿಯನ್ನು ಆಪೃಚ್ಛ್ಯ = ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಪ್ರಥಿತ-ಪ್ರಭಾವಾಃ=ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ಬಲಪೌರುಷಗಳುಳ್ಳ ವಾನರ-ಯೂಥ-ನಾಥಾಃ=ವಾನರ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಪ್ರವೃದ್ಧಹರ್ಷಾಃ=ಹರ್ಷ ಹೆಚ್ಚಾದವರಾಗಿ ಪ್ರತಸ್ಥಿರೇ=(ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ) ಹೊರಟರು. ॥ ೪೨ ॥

— Monkeys arrive at the sea-shore —

पर्याप्तप्रमदमुपेयुषां कपीनां पन्थानं दशमुखमार्गमार्गणाय ।
पाथेयीकृतकपिराजशासनानां पाथोधिर्नयनपथातिथिर्बभूव ॥

The ocean made its appearance before the eyes of those monkeys who had adopted the path (suggested by Sampāti) that afforded plenty of delight, and who had a strict command from the monkey-lord to find out the road taken by Rāvaṇa.

ಪರ್ಯಾಪ್ತ - ಪ್ರಮುದಂ = ಪರಿಪೂರ್ಣ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಪಂಥಾನಂ = (ಸಂಪಾತಿಯು) ದಾರಿಯನ್ನು ಉಪೇಯುಷಾಂ = ಸೇರಿದ (ಮತ್ತು) ದಶಮುಖ-ಮಾರ್ಗ-ಮಾರ್ಗಣಾಯ = ರಾವಣನ ದಾರಿ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಥೇಯೀಕೃತ-ಕಪಿರಾಜ-ಶಾಸನಾನಾಂ = ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆಯುಳ್ಳ ಕಪೀನಾಂ = ಕಪಿಗಳಿಗೆ ಪಾಥೋಧಿಃ = ಸಮುದ್ರವು ನಯನಪಥಾತಿಥಿಃ=ನೇತ್ರಮಾರ್ಗಗೋಚರವಾಗಿ ಬಭೂವ= ಆಯಿತು. ॥ ೪೩ ॥

सुत्रामपुत्रारिशिलीमुखानां[1] स्मृत्वा गणस्तत्र वलीमुखानाम् ।
अपामपारस्य[1] निधेश्च पश्चादवाङ्मुखो वक्तुमवाङ्मुखोऽभूत् ॥

[1] 'अधीगार्थदयेशां कर्मणि' इति षष्ठी ।

Then, keeping in mind the arrows of (Rāma,) the enemy of Indra's son Vālin, and the limitless ocean, the mutitude of monkeys, with heads bent down, became mute. [44]

ತತ್ರ=ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಲೀಮುಖಾನಾಂ=ಕಪಿಗಳ ಗಣಃ=ಸಮೂಹವು [1]ಸುತ್ರಾಮಪುತ್ರ+ಅರಿ-ಶಿಲೀಮುಖಾನಾಂ=ಇಂದ್ರಪುತ್ರಶತ್ರುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಾಣಗಳನ್ನೂ ಅಪಾರಸ್ಯ=ಅಪಾರವಾದ ಅಪಾಂ ನಿಧೇಃ ಚ= ಸಮುದ್ರವನ್ನೂ ಸ್ಮೃತ್ವಾ=ನೆನೆದು, ಪಶ್ಚಾತ್=ಆಮೇಲೆ ಅವಾಙ್ಮುಖಃ= ಅವನತಮುಖವಾಗಿ ವಕ್ತುಂ=ಮಾತಾಡಲು ಅವಾಙ್ಮುಖಃ=ಮಾತಿಲ್ಲದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಮೂಕವಾಗಿ) ಅಭೂತ್=ಆಯಿತು. ॥ ೪೪ ॥

२४. तदनु वानरसेनासेनामवार्यमाणकातर्यामित्थमवददङ्गदः ।

Then Aṅgada addressed that army of the monkeys which was with a diffidence that could not be (easily) removed, thus;—

ತದನು=ಆಮೇಲೆ ಅವಾರ್ಯಮಾಣ-ಕಾತರ್ಯಾಂ=ತಡೆಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾತರತೆಯುಳ್ಳ ಏನಾಂ=ಈ ವಾನರಸೇನಾಂ=ಕಪಿಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಅಂಗದಃ=ಅಂಗದನು ಇತ್ಥಂ=ಈ ರೀತಿ ಅವದತ್=ಹೇಳಿದನು.

किमिति भजथ मौनं वानरा मानहीनाः
सगररचितकुल्योल्लङ्घने कुण्ठिताशाः ।
अकलशभवलेह्यं दुःशमं वाडवाद्यैः
अनवधिमयशोऽब्धिं किं समर्थास्तरीतुम् ॥ ४५ ॥

'O monkeys having no self-respect! With damped hopes for crossing the small pool made by Sagara, why do you keep silent? Will you be really able to cross the boundless ocean of infamy which can neither be sipped away even by (the pitcher-born sage) Agastya, nor be put down by the submarine and such other (i.e., *garala* etc.) fires? [45]

ಮಾನಹೀನಾಃ=ಎಲೌ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದ ವಾನರಾಃ=ಕಪಿಗಳೇ! ಸಗರ-ರಚಿತ-ಕುಲ್ಯ+ಉಲ್ಲಂಘನೇ=ಸಗರನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಹಳ್ಳವನ್ನು ದಾಟುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಂಠಿತ+ಆಶಾಃ=ಭಗ್ನವಾದ ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಕಿಂ ಇತಿ=ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಮೌನಂ=ಮೌನವನ್ನು ಭಜಥ=ತಾಳಿದ್ದೀರಿ? ಅಕಲಶಭವ-ಲೇಹ್ಯಂ=ಕಲಶೋದ್ಭವನಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯನಿಂದಲೂ ಕುಡಿಯಲಾಗದ ಬಾಡಬಾದ್ಯೈಃ=ಬಾಡಬಾಗ್ನಿಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದಲೂ ದುಃಶಮಂ=ಶಾಂತಗೊಳಿಸಲಾಗದ ಅನವಧಿಂ=ಪಾರವಿಲ್ಲದ ಅಯಶೋಽಬ್ಧಿಂ=ಅಪಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ತರೀತುಂ=ದಾಟಲು ಸಮರ್ಥಾಃ ಕಿಂ=(ನೀವು) ಸಮರ್ಥರಾಗುತ್ತೀರಾ? ॥ ೪೫ ॥

२५. ततः पारावारस्य पारीणतायामात्मशक्तेरियत्तां प्रत्येकं कथयत्सु वानरयूथपेषु निर्दिश्याञ्जनेयं प्रभञ्जनसञ्जातं जाम्बवान् अभिहितवान् ।

Thereafter, when the monkey chieftains were severally giving out the measure of their individual capacity in crossing the ocean, Jāmbavān, pointing to Āñjaneya born to Vāyu, said—

ತತಃ = ಬಳಿಕ ಪಾರಾವಾರಸ್ಯ = ಸಮುದ್ರದ ಪಾರೀಣತಾಯಾಂ= (ಮತ್ತೊಂದು) ತೀರವನ್ನು ಸೇರುವುದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಕ್ತೇಃ = ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯ ಇಯತ್ತಾಂ = ಇಷ್ಟೇ ಎಂಬ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ = ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ವಾನರಯೂಥಪೇಷು = ವಾನರ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಕಥಯತ್ಸು = ಹೇಳುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಪ್ರಭಂಜನ–ಸಂಜಾತಂ = ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ಆಂಜನೇಯಂ=ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ನಿರ್ದಿಶ್ಯ=ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಜಾಂಬವಾನ್= ಜಾಂಬವಂತನು ಅಭಿಹಿತವಾನ್=(ಹೀಗೆ) ಹೇಳಿದನು.

हे वीरा यूथनाथाः परिणतिपरुषः कार्य आसीद्विषादः
कस्मादस्माकमेतज्जलनिधितरणे शक्तिरेतावतीति ।
स्मृत्वा राज्ञः प्रतिज्ञामयमनिलसुतो लङ्घनायोन्मुखश्चेत्
भेदः प्रादुर्भवेत्किं कथयत पयसामास्पदे गोष्पदे वा ॥४६॥

'O heroic chieftains ! Where is any need to sink in dejection that would be disasterous in the end, by recounting that our capacity in crossing the ocean is only so much ? If only this son of Vāyu, keeping in mind the vow of the king, becomes intent on crossing, tell me, would any difference arise between the ocean and a puddle ?

ಹೇ ವೀರಾಃ= ಎಲೌ ಶೂರರಾದ ಯೂಥನಾಥಾಃ=ಸೇನಾಪತಿಗಳೇ! ಅಸ್ಮಾಕಂ=ನನಗೂ ನಿಮಗೂ ಏತತ್+ಜಲನಿಧಿ-ತರಣೇ = ಈ ಸಮುದ್ರ

ದಾಟುವುದರಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಃ=ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಏತಾವತೀ=ಇಷ್ಟೇ ಇತಿ=ಎಂದು ಪರಿಣತಿ-ಪರುಷಃ=ಫಲಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿರಸವಾಗುವ ವಿಷಾದಃ=ಆಶಾಭಂಗವು ಕಸ್ಮಾತ್=ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಕಾರ್ಯಃ=ಮಾಡಲ್ಪಡಬೇಕು? ಅಯಂ=ಈ ಅನಿಲ-ಸುತಃ=ವಾಯುಪುತ್ರನು ರಾಜ್ಞಃ=ಸುಗ್ರೀವರಾಜನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ=ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸ್ಮೃತ್ವಾ=ನೆನೆದು ಲಂಘನಾಯ=(ಸಮುದ್ರ) ದಾಟುವುದಕ್ಕೆ ಉನ್ಮುಖಃ ಚೇತ್=ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದರೆ ಪಯಸಾಂ ಆಸ್ಪದೇ=ಎಲ್ಲ ನೀರುಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾದ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೂ ಗೋಷ್ಪದೇ ವಾ=ಹಸುವಿನ ಗೊರಸಿನಿಂದಾದ ಹಳ್ಳಕ್ಕೂ ಭೇದಃ=ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಪ್ರಾದುರ್ಭವೇತ್ ಕಿಂ=ಉಂಟಾಗುತ್ತದೇನು? ಕಥಯತ=(ನೀವೇ) ಹೇಳಿ. ॥ ೪೬ ॥

उदपतदुपभोक्तुं मण्डलं चण्डभानोः
परिणतफलबुद्ध्या बालभावेऽपि सोऽयम् ।
तदनु कुलिशपातक्षुण्णगण्डाय तस्मै
वरमदिशदमेयं वायुतृप्त्यै विधाता ॥ ४७ ॥

This person flew up even in childhood to devour the disc of the Sun thinking it to be a ripe fruit. Then, to him whose cheeks were injured by the fall of the thunder-bolt, the Creator gave an immeasurable boon for the satisfaction of Vāyu.'

ಸಃ ಅಯಂ=ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಇವನು ಬಾಲಭಾವೇ ಅಪಿ=ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲೇ ಪರಿಣತ-ಫಲ-ಬುದ್ಧ್ಯಾ=ಮಾಗಿದ ಹಣ್ಣು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಚಂಡಭಾನೋಃ=ಸೂರ್ಯನ ಮಂಡಲಂ=ಬಿಂಬವನ್ನು ಉಪಭೋಕ್ತುಂ=ತಿನ್ನಲು ಉದಪತತ್=ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿದನು. ತದನು=ಆಗ ಕುಲಿಶಪಾತ-ಕ್ಷುಣ್ಣ-ಗಂಡಾಯ=ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಏಟಿನಿಂದ ಜಜ್ಜಿಹೋದ ಗಂಡಸ್ಥಲವುಳ್ಳ ತಸ್ಮೈ=ಆ ಬಾಲಕ ಹನುಮಂತನಿಗೆ ವಿಧಾತಾ=ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಯುತೃಪ್ತ್ಯೈ=ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ವಾಯುವಿನ ತೃಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಅಮೇಯಂ=ಅಪ್ರಮೇಯವಾದ ವರಂ=ವರವನ್ನು ಅದಿಶತ್=ಕೊಟ್ಟನು.

इत्थं जाम्बवता परापरविदा सन्धुक्षितप्राभवः
कृत्वा वृद्धिमुपेयुषा स्ववपुषा त्रैविक्रमं प्रक्रमम् ।
आरुह्याद्रितटं यथोचितमसौ सम्मान्य सैन्याधिपान्
आसन्नानथ सन्ननाह तरितुं वारांनिधिं मारुतिः ॥४८॥

His power being thus kindled by Jāmbavān conversant with things that are far and near, Māruti of such description displaying the feat of Trivikrama with his own body attaining a hugeness and, after climbing up the precipice of the mountain, having paid respects in a fitting manner to the chiefs of the monkey-hosts that were near-by, got ready to cross the ocean. [48]

ಇತ್ಥಂ = ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪರಾಪರವಿದಾ = ಪೂರ್ವೋತ್ತರಗಳನ್ನು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಚತುರನಾದ ಜಾಂಬವತಾ = ಜಾಂಬವಂತನಿಂದ ಸಂಧುಕ್ಷಿತ-ಪ್ರಾಭವಃ = ಹುರಿದುಂಬಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಅಸೌ = ಈ ಮಾರುತಿಃ = ಆಂಜನೇಯನು ತ್ರೈವಿಕ್ರಮಂ = ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾವತಾರದ ಪ್ರಕ್ರಮಂ = ಪ್ರತಾಪವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಂ = ಬೆಳೆಯುವಿಕೆಯನ್ನು ಉಪೇಯುಷಾ = ಹೊಂದಿದ ಸ್ವ-ವಪುಷಾ = ತನ್ನ ಶರೀರದಿಂದ ಕೃತ್ವಾ = ಮಾಡಿ (ಅಂದರೆ ಪ್ರವೃದ್ಧ ಶರೀರನಾಗಿ) ಅದ್ರಿ-ತಟಂ = ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲನ್ನು ಆರುಹ್ಯ = ಹತ್ತಿ, ಆಸನ್ನಾನ್ = ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಸೈನ್ಯಾಧಿಪಾನ್ = ಸೇನಾಪತಿಗಳನ್ನು ಯಥೋಚಿತಂ = ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಮಾನ್ಯ = ಬಹುಮಾನಿಸಿ ಅಥ = ಆಮೇಲೆ ವಾರಾಂ ನಿಧಿಂ = ಸಮುದ್ರವನ್ನು ತರಿತುಂ = ದಾಟಲು ಸನ್ನನಾಹ = ಸಿದ್ಧನಾದನು.

इति श्रीविदर्भराजविरचिते चम्पूरामायणे
किष्किन्धाकाण्डः
समाप्तः

NOTEWORTHY LINES IN THE TEXT

अनवधिमयशोब्धिं किं समर्थास्तरीतुम् Verse 45
असुरहितममुं प्रहृत्य दैत्यं सुरहितमेव चकार वालिसूनुः Verse 39
कुशस्तम्भेऽपि सम्भूतं सौरभ्यमिव भासते Verse 7
को नाम .... मृगयुर्दयते मृगीणाम् Verse 16
क्षितिपतितनयानां हन्त गर्भेश्वराणां किमु निरवधि मौग्ध्यं शौर्यवज्जन्मसिद्धम् । Verse 19
जटावल्कलयुतावपि जङ्गमत्वात् भवन्तौ न कल्पवृक्षौ Prose 4
तत्सर्वं .... मत्पापात् कथय कथं त्वया निरस्तम् Verse 14
तस्मात्पुरा किरणदाहितपक्षयुग्मं तिग्मांशुमुष्णवचसा शिशिरीकुरुध्वे Verse 40
तस्मै वरमदिशदसेयं वायुतृप्त्यै विधाता Verse 47
तेन जीमूतकालेन देवकीनन्दनायितम् Verse 23
दुर्दिनापाये लङ्कायामपि राजहंसनिःशङ्कसञ्चारो भविष्यति Prose 16
धन्वी कथं भवसि .... मामविध्वा Verse 18
पयोदमलिने दिने परुषविप्रयोगव्यथां नरेषु वनितासु वा दधति हन्त के का इति Verse 27
भूपा इव नवमेघाः पौरस्त्यमहाबलाकुलिताः Verse 25
....भेदः प्रादुर्भवेत्किं कथयत पयसामास्पदे गोष्पदे वा Verse 46
मेने विघिर्घटयितुं कपिमिन्द्रपुत्रं वैवस्वतेन हरिणा समवर्तिना च Verse 9
श्रेयो भवेद्दयितसङ्गमकारिणस्ते Verse 15
सत्यं निशान्तसमयस्य निशान्तमासीत् Verse 36
साधारणी क्षितिभुजां मृगया Verse 16
सीता सा मे शिशिरितमहाकानने का न जाता Verse 4
सुग्रीवप्रार्थनाप्यासीद्भरतप्रार्थनासमा Verse 22
स्वन्तः कथमिव वियोगः परिणमेत् Verse 26

INDEX OF VERSES